

CORESPONDENȚA Enric Furtună - Henry Marcus

Transcriere, editare, note și introducere de
Mihaela Gligor

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

CORESPONDENȚA
Enric Furtună - Henry Marcus

Transcriere, editare, note și introducere de
Mihaela Gligor

Presă Universitară Clujeană
2020

Coperta: plicul unei scrisori destinate lui Henry Marcus, păstrat în *Dosarul P 78, The Central Archives for the History of the Jewish People, Jerusalem, Israel*

Copyright © The Central Archives for the History of the Jewish People,
Jerusalem, Israel

ISBN 978-606-37-0769-8

© 2020 Editorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@edituraubbcluj.ro
<http://www.edituraubbcluj.ro/>

Să-ți mai spun că literatura românească de după 23 august 1944 cunoaște o înflorire remarcabilă în ceea ce privește mai cu seamă poezia și nuvela, dar că nici drama și nici critica literară nu au a se plânge... În toate aceste domenii literare, evreii dau o contribuție ce trece de procentajul de 50%, cu deosebire în poezie și teatru.

Enric Furtună către Henry Marcus,
București, 25.I.1954

Numele de „evreu român”, atât de compromis de afaceriștii care au precedat ultima imigrație, este reabilitat în Israel.

Henry Marcus către Enric Furtună,
Ierusalim, 22 mai 1956

Introducere

Enric Furtună, pe numele său adevărat Henric Pekelman, s-a născut în 1881 la Botoșani, din părinti veniți de la Cernăuți. La vîrstă de cinci ani se mută la Iași, unde termină gimnaziul și se înscrie la Liceul Național. Acolo îl cunoaște și se împrietenește cu Mihail Sadoveanu, care îi va rămâne un prieten devotat toată viața. În anul 1900, terminând liceul, pleacă la Viena pentru a studia medicina. Însă din diferite motive nu rămâne acolo și se întoarce la Iași, unde, în paralel cu studiul medicinei, scrie poezii. La sugestia lui Sadoveanu, începe să semneze cu numele Enric Furtună. Treptat, colaborează la mai multe reviste literare și se impune ca un bun poet, dramaturg și critic literar. În anul 1944 se refugiază în Palestina, de unde se întoarce în 1947. Va rămâne la București până în anul 1959, când emigrează în Brazilia, unde se stinge din viață în 1965.

În decursul vieții sale a publicat câteva volume de poezie: *Pustnicul*, Editura Versuri și Proză, Iași, 1914; *De pe stâncă*, Viața Românească, Iași, 1922; *Priveliști și impresii. Note de călătorie*, Editura Versuri și Proză, Iași, 1926; *Poemele resemnării*, Socec et Comp., București, 1940; *Abisag*, poem dramatic în 3 acte, scris în 1939, apărut în 1963 în Israel, la Editura Fundației Beit Olei Romania. A scris, de asemenea, mai multe portrete dedicate iluștrilor evrei, între care și *Elegie la moartea lui Herzl* (*Revista Hatikvah*, an II, nr. 2, 1916).

I-au rămas în manuscris mai multe lucrări, între care: *Rechiziție*, piesă în trei acte, 1917; *Între tranșee*, poem dramatic în 4 tablouri, 1918; *Priveghiu fără lacrimi*, poem dramatic în 3 acte, 1934; *Întuneric*, poem dramatic în 5 acte, 1936; *Şoşana*, poem dramatic în 5 acte, 1945; *Abraham*, poem dramatic în 8 tablouri, 1948. Multe dintre acestea sunt des pomenite și atent comentate în corespondență purtată.

Romanul de factură socială *Meletie Jidovul* ocupă un loc cu totul aparte între screrile lui Enric Furtună. Scris între 1927-1933, romanul trebuia să apară la editura Adevărul S.A. în anul 1937, însă, din motive politice, editura este desființată. În 1947, Enric Furtună credea că romanul său va fi tipărit la editura Forum. Din păcate, *Meletie Jidovul* nu va vedea niciodată lumina tiparului. Însă destinul său a fost unul cu totul remarcabil. *Meletie Jidovul* „a străbătut spații interstatale și intercontinentale fără ca totuși să se prăpădească”; a călătorit, singur, de la București la Ierusalim, New York și Sao Paolo.

Redăm, în cele ce urmează, Dosarul P 78 *Henry Marcus*, păstrat la *The Central Archives for the History of the Jewish People Jerusalem*. Este vorba despre corespondență schimbată între Enric Furtună și Henry Marcus (scriitor, jurnalist și traducător român de origine evreiască, născut în Bacău), între anii 1946-1964. Dosarul conține 105 scrisori și a fost consultat în 2018 și 2019, în cadrul schimbului inter-academic dintre Academia Română și The Israel Academy of Sciences and Humanities.

Este pentru prima dată când scrisorile sunt publicate unitar, într-un volum. Ele sunt deosebit de interesante și

importante, deoarece conțin informații prețioase despre viața în România imediat după război¹ și/sau despre felul în care nou creatul stat Israel a reușit să facă față confruntărilor politice, sociale, economice, culturale sau de altă natură². Detaliile redate în corespondență dintre cei doi scriitori completează, cu succes, adevărurile istorice și ajută la o mai bună înțelegere a epocii.

Fiind scrise de mână, de multe ori cu creionul, descifrarea unora dintre ele a fost foarte dificilă. Redarea scrisorilor s-a făcut conform normelor ortografice actuale. Am renunțat la scrierea unor substantive comune cu majuscule, am corectat marea majoritate a greșelilor de ortografie și gramatică, păstrându-le doar pe acele care exprimă mai mult decât o simplă eroare. Nu am încărcat textul cu note explicative excesive, numele persoanelor menționate fiind bine cunoscute istoricilor și cercetătorilor cu interes în zona istoriei intelectualilor evrei din România.

Am încercat identificarea urmășilor lui Henry Marcus, în dorința de a avea aprobarea lor expresă pentru publicarea respectivului dosar. Din păcate, strădaniile noastre au rămas fără niciun rezultat. Le mulțumesc domnilor profesori Raphael Vago, de la Tel Aviv University, Lucian Herșcovici, de la

¹ Scrisorile lui Enric Furtună oferă detalii semnificative și, poate, mai puțin știute despre mulți scriitori importanți (Mihail Sadoveanu, Mihail Sebastian), despre apariția unor instituții de cultură (Teatrul Evreiesc de Stat), despre tensiunile politice sau sociale din R.P.R. sau despre restricțiile de tot felul la care au fost supuși evreii din România acelor ani.

² Scrisorile lui Henry Marcus oferă informații importante despre viața oamenilor și provocările de tot felul care au marcat Statul Israel în primii ani de existență, dar și despre crescândă comunitate de români din Israel.

Ierusalim și Paul Farkas, de la Haifa pentru promptitudinea cu care au răspuns solicitării mele și pentru încercarea lor de a afla detalii suplimentare despre Henry Marcus.

Publicarea prezentei ediții de corespondență se face exclusiv în scop științific, necomercial. Volumul acesta se adresează, în primul rând, specialiștilor și are un scop documentar, este publicat în cadrul unui proiect de cercetare, iar intenția sa primordială este una strict științifică, și anume de a completa baza documentară și a furniza noi amănunte cu privire la viața în exil a unor oameni de cultură și a unor importanți membri ai comunității evreiești din România de după cel de-al doilea război mondial.

Mulțumirile mele se îndreaptă către personalul *The Central Archives for the History of the Jewish People* din Ierusalim, în special către domnul director dr. Yochai Ben-Ghedalia și către doamna dr. Miriam Caloianu, care ne-au mijlocit accesul la *Dosarul P 78 Henry Marcus* și ne-au oferit detalii importante despre receptarea intelectualilor evrei de limbă română în spațiul cultural al Israelului.

Transcriere, editare, note și introducere
de Mihaela Gligor

Cluj-Napoca, 24 martie 2020

1.

Enric Furtună către Henry Marcus

Postcard

Mr. Henry Marcus

Sheik Yarrah, Beth Jiabshi

Jerusalem

Ierusalim, 9.3.46

Dragă dle Marcus,

Am adus la cabinet și ţiu la dispoziția dtale, spre lectură acasă, manuscrisul romanului despre care ți-am vorbit.

Am recitit sonetele și nu puține din ele mi-au făcut o puternică impresie. Abandonarea rimei, și chiar a ritmului, a reușit, în schimb, să mențină ideea, deci și sentimentul, ca și înălțimea și duritatea gândului.

Cordial,

Enric Furtună

2.

Enric Furtună către Henry Marcus

Dr. med. Marcel Pekelman

Dentist

B-dul Brătianu, 25 - Telefon 3.54.14

București

Iubite dle Marcus,

Iată, trecută luna de când ți-am primit răspunsul la prima mea scurtă misivă din... „diaspora reconquista”. Îți mulțumesc pentru diversele și interesantele date ce mi-ai comunicat. Pricina întârzierii răspunsului meu e tocmai această mașină de scris care nu se putea elibera, fiind permanent, vreme de câteva săptămâni, ocupată de numeroase opere literare, adică de transcrierea lor, în vederea unor eventuale editări. Pe *Meletie Jidovul*³ l-am ... încălțat. Va apărea la toamnă, din cauza actualei crize de hârtie și a angajamentelor anterioare, în Editura Forum. Una din piesele mele mai vechi am prezentat-o Teatrului Național, cu rugămîntea expresă ca să fie citită și referată de M. Sadoveanu, care e membru în Comitetul de Lectură. Am publicat două articole de cronică literară, despre Peltz⁴ și Relgis, la asta se reduce toată activitatea mea literară, tot... mediul meu intelectual și toate satisfacțiile sufletești, de care mă întrebî.

³ Deosebit de interesantă este analiza pe care Eugen Relgis [(2 mai 1895 - 22 martie 1987), scriitor, filosof pacifist și militant anarhist român, teoretician al umanitarismului] o face romanului unui scriitor uitat, Enric Furtună, intitulat *Meletie Jidovul*, pe care eseistul îl definește ca fiind „românul evreului botezat”. Concluzia lui Relgis este că „fiecare om trebuie să aibă curajul de a fi el însuși” și că „o credință nu se înlocuiește ca o haină veche”. Vezi Eugen Relgis, *Eseuri despre iudaism. Mărturii de ieri și de azi*. Ediție îngrijită de Camelia Crăciun și Leon Volovici, București, Editura Hasefer, 2011, pp. 101-107, „Meletie Jidovul sau veșnica reîntoarcere”.

⁴ Isac Peltz (1899 - 1980) a fost un scriitor și jurnalist evreu român, membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Cât privește cealaltă față a existenței mele, cea profesională, află că încă nu-mi pot exercita profesiunea, neavând până în prezent casă și continuând a fi găzduit la fratele meu.

Viața e f. scumpă, inflația crește vertiginos; trebuie să câștigi cifre, vorba ceea, astronomice, ca să poți face față tuturor trebuințelor. Cel mai bine o au [duc] firește, liber profesioniști: croitori, medici, cizmari; magazinele de consum... Cel mai rău, profesorii, magistrații, funcționarii cinstiți... Un milion e ceea ce a fost înainte de război una mie. Cu o sută de mii de lei cumperi un kg de orez, sau jumătate kg de unt, sau mai puțin de zahăr sau mai puțin de un sfert de curcan...

Un nou spirit democrat, oficial, există firește, ca și o nouă „prismatică” a prețurii valorilor și oamenilor.

Criteriul fascist e, oficial, repudiat. Astea încă nu însemnează și o nouă orientare în spiritul poporului. Doar o elită intelectuală sau morală s-a dat, sau simulează a se fi dat, pe noua brazdă... În adânc și chiar pe față, neoficial, [...] vechi și noi resentimente... Pentru moment însă, și sper că momentul se va prelungi, și până la urmă, trecând poate prin oarecare avataruri, se va statornici; pentru moment, aşadar, noi evreii nu suntem lipsiți de satisfacții morale: sărbătorirea oficială, la Minister, a pictorului Iser⁵; sărbătorirea și decorarea oficială sub preșidenția unui ministru și cu înălțătoare cuvântări de scriitori români, Victor Eftimiu, Ionel Teodoreanu și alte ilustre

⁵ Iosif Iser (Iosif Isidor Rubinson, 1881 - 1958) a fost un pictor și grafician român de origine evreiască, membru al Academiei Române.

personalități cărturărești, a unui simplu vânzător evreu de librărie, la împlinirea a 40 de ani de serviciu în... slujba cărții românești; editarea unor scriitori evrei-români de către Editura Fundațiilor Regale, Mihail Sebastian, Cella Serghie, Sorana Gurian, Oscar Lemnaru... Numai numele, pseudonimul, e neaoș, purtătorii sunt curat... etnici. Acestor realități se mai adaugă una: Sala Dalles, odinioară monopolizată pentru manifestări culturale și artistice pur românești, e accesibilă astăzi tuturor manifestărilor judaice: conferințe, concerte, symposionuri... Ba și Chanuka a fost sărbătorită acolo. Tot așa, la Universitatea populară a Ateneului, conferențiază cu brio un dr. Weinberg. Sala e literalmente asediată de funcționari și pensionari români...⁶. Ceea ce însă cred că nu e bine și întreține antisemitismul e că la Siguranța Generală sunt mulți evrei în posturi de comandă; că la Universitate s-au introdus câțiva profesori evrei, comuniști, și că vreo 3 dețin posturi de secretari generali de Ministere...

Ca să trec acum la capitolul palestinian, cel atât de agitat în vremea din urmă, remarc că scrierea dumitale mai datează dintr-un timp de liniște... Vorbești în ea de lipsa „Oțerului” din Rehavia⁷ și celealte cartiere evreiești; de rărirea sărmii ghimpate de pe străzi... Și, idilic, de vremea superbă, de sezonul înverzirii; de înfățișarea primăvăratică a câmpurilor și dealurilor; de portocale; de vizitatori din toată lumea; de cărți franceze...

⁶ Notă introdusă cu creionul în josul paginii: „Și la Fundația regală Carol I pot conferenția evrei, în chestii culturale”.

⁷ Rehavia este unul din cele mai bune cartiere ale Ierusalimului. În prezent, în Rehavia își are reședința și președintele Israelului.

Noi aici avem acum o cu totul altă viziune a Ierusalimului: lege marțială, oțer mai... oțărât ca totdeauna, atentate, morți, posturi, stagnare economică. Să fie oare falsă viziunea de departe? Deformarea realității prin radio, telegramă, comentarii tendențioase? Mă gândesc foarte adesea și cu o dureroasă împunsătură în inimă la Cetatea Eternă și la Ișuvul tot și la populația evreiască de acolo, și de ce să n-o spun?, în primul rând, la prietenii aflători acolo...

Nici veștile primite de la alții ierusalemiteni, Komarovski⁸, nu sunt de natură a-mi procura mărturii asupra situației prezente, ele fiind, ca și ale dumitale, anterioare. Ultima scrisoare a lui K. e totuși din 19 ianuarie...

La radio ascult zilnic raporturi palestiniene; niciunul nu aduce dezlegare nedumeririlor, temerilor sau speranțelor mele... Dar nu sunt numai eu interesat în această ardentă chestiune; aş putea zice că toată evreimea română urmărește cu deosebită atenție, cu pasiune chiar, desfășurarea problemei naționale evreiești. Foarte, foarte mulți din foștii indiferenți sau foștii și actualii asimilați, se situează de partea... teroriștilor. Întrucât mă privește, sunt hotărât împotriva oricărui fel de teroare.

Aștept de la dta un tablou care să corespundă adevărătei situații în care se află actualmente Ișuvul. Cum stați cu teatrele, cinematografele, conferințele, întrunirile; cu gazetele, cu radio-emisiunea voastră?

⁸ David Komarovski, sionist, muzician evreu. Mai multe detalii în cartea semnată de Itzhak Rubin, *Sublimul quartet: Ilie Mendelsohn, David Komarovski, Fred Șaraga, Dr. Solomovici*, Tel Aviv, 1964.

Teatrele și cinematografele de aici serbează adevărate orgii de ordin materialist. Cele de ordin moral, ideal, literar, suferă, cu puține excepții, o infimă modificare lexică. Litera lor inițială nu e o ci u...

Cu conferințele stăm foarte bine. Sunt de tot soiul, despre toate artele, toate științele; universități populare române și judaice; concerte simfonice, recitaluri, muzică de cameră... Lipsește încă un singur lucru: pacea adevărată, sigură, statornică; normalizarea economică, definitivarea și epurarea politică...

Cartea lui Ira Hirschmann⁹, de care-mi vorbești, n-o cunosc. M-ar interesa. Pe Zissu¹⁰ nu l-am mai întâlnit.

M-a surprins ceea ce-mi relatezi, că Heftet¹¹ a început a învăța serios ebraica. Dacă e adevărat, asta se cheamă că a renunțat a spera să se mai întoarcă în țară; și că nici într-alta nu se poate stabili și e nevoie să rămână în țara strămoșilor...

Iarna e c-un picior în groapă și se anunță primăvara. Până voi primi răspunsul dumitale, vom fi în toiul ei. Aștept cu nerăbdare și primăvara voastră, cea politică.

Cu urări de sănătate și cele mai cordiale salutări,

Dr. Enric Pekelman

Bune salutări familiei.

⁹ Ira Arthur Hirschmann (1901 - 1989), om de afaceri american, de origine evreiască, a ajutat la salvarea a mii de evrei din România, Bulgaria și Ungaria în timpul Holocaustului. Se referă, probabil, la volumul semnat de Hirschmann, *Life Line to a Promised Land* (New York, The Vanguard Press, 1946).

¹⁰ Avram Leiba Zissu (1888 - 1956) a fost scriitor și publicist evreu român, fost director al ziarului evreiesc *Mântuirea*.

¹¹ Alfred Heftet (1892 - 1951) a fost scriitor, poet și jurnalist român de origine evreiască.

3.

Enric Furtună către Henry Marcus

Dr. Enric Pekelman

Str. Gogu Cantacuzino 58

Et. III Bucureşti

Bucureşti, 13 iunie 1947

Dragă dle Marcus,

Iartă-mi, te rog, îndelungata tacere. Iată aproape două luni de când mă aflu în posesia scrisorii mătale din 31 martie. Răspunsul meu e datat iunie, și, ca printr-un fel de ghidușie, cu cifra zilei răsturnată: 13...

Nu pot susține că în toată vremea asta nu aş fi dispus de o oră calmă care să-mi fi dat răgaz la scris, este însă adevărat că mă aflam într-o perioadă de anumită agitație: eram intens ocupat cu închegarea noii mele gospodării, în noua locuință, găsită ca printr-o minune după șase luni de deșarte hărțuieli...

Un frumos și mare apartament, într-un hal fără de hal, ajuns aproape inutilizabil în urma a două îndelungi rechizițiilor: una rusească și alta național românească. Nu știu dacă te-am informat că grație unei ... grațioase intervenții a lui Mihail Sadoveanu, președintele Camerei, la ministrul de interne, am putut scăpa atât de rechiziția... „biroului de rechiziție” însuși, cât și de altele ce amenințau din umbră. Am intrat deci într-o fabrică de refacere și reîmprospătare a nenorocitului apartament în aprilie și am ieșit, după expresia cazonă, în iunie.

A fost muncă aprigă și cheltuială mare și destul năduș cu lucrătorii, dar a dat Dumnezeu și copiii mei și cu mine am căpătat un nou și frumos cămin și speranța de a ne reîncadra, după un lung și dramatic intermezzo, într-o existență normală și pașnică. Ceea ce, firește, e condiționat și de pacea lumii care așa de anevoie se înfiripează și de împrejurările autohtone ale fâșiei de pământ pe care *nollens vollens* ne-am restatornici.

Între timp, neînțelegerile între cei doi uriași care duc în cârcă victoria, vai de capul ei, a stinsului război ca și războiul, vai de capul nostru, al unei viitoare victorii a neantului, s-au ascuțit, iar pe fâșia asiatică a Mediteranei, așa-zisul război judeo-englez a dat la iveală o nouă armă secretă, care sub forma unor scrisorele inocente, ajunge direct la destinație: pe birourile grangurilor laburiști...

Ba între timp ați avut acolo și plăcerea simandicoaselor vizite românești... Decât, tocmai cea mai simandicoasă, Sadoveanu, v-a tras chiului. Am impresia că nevastă-sa, o Tânără, simpatică, inteligență și democratică doamnă, s-a împotrivit călătoriei cu avionul, așa cum a pornit toată delegația. Era vorba să pornească el singur, ulterior, cu Transilvania; pare însă că i-a trecut pofta... Ați avut în schimb parte de pitoreasca figură bărboasă a părintelui Galaction, care, la întoarcere, a dat inimoase interviuri la gazete. Tot așa a făcut și dna Maria Rosetti, iar o dnă Luca a vorbit, de două ori, la Radio, lăudând înfăptuirile Ișuvului și arătându-se foarte comprehensivă pentru revendicările lui naționale.

Nu știu dacă ai luat vreun contact cu acești musafiri; vei fi știind însă, din auzite și citite despre impresiile și... expresiile lor, mai mult ca mine.

Din cele ce-mi scrii mata, ca și din scrisul altor corespondenți palestinieni, constat cu bucurie că aveți moralul ridicat și sunteți plini de nădejde. Cu toate rățoielile Ligii PanArabe, am și eu încredere în imanența dreptății noastre și într-o soluționare grabnică și ... măcar pe jumătate echitabilă.

Cât privește situația de aici: inflația și îmbogățirile scandalioase sunt la același nivel cu lipsurile de tot soiul și sărăcia cumplită. Panaceul general pare a fi... cinematograful. Zilnic se deschid grădini, cu spectacole noi; cele 50 de săli existente neputând satisface... foamea populației.

Criza de hârtie pentru tipar a ajuns la paroxism, astfel că toate editurile au amânat executarea contractelor.

Sper că vă aflați bine cu toții și vă salut cu toată prietenia.

Dr. Enric Pekelman

4.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 3 sept. 1947

Dragă domnule Marcus,

Data de 30 iunie din antetul scrisorii matale, ca și cea de 12 iulie a ștampilei de sosire la București, mă cam umple de

jenă... Iată-ne aşadar în septembrie, începutul toamnei. Ce vei fi gândind oare despre această îndelungată tăcere a mea?...

Ca să curm de la început orice supozitie, fie despre sănătatea mea, fie despre aceea a ... poștei, fie politică sau de altă natură, află că singurul impediment al răspunsului meu a fost... baterea la mașină a unui nou roman, cu temă veche și început cu zece ani în urmă, *Omul cu două patrii*. Operația aceasta, de transcriere și restilizare, a durat două luni, zi de zi, de dimineața până seara; cu foarte rare întreruperi datorate profesiunii mele, fiul meu luându-și de fapt pe tinerii săi umeri povara clientelei, oricum modestă încă. Între timp, toată corespondența mea a rămas în suspensie, victimă a unui primat de egoism feroce și cine știe dacă nu și tot atât de deșartă și inoperantă...

Tot între timp, antagonismele politice și vitale din Palestina s-au accentuat, s-au exacerbat, s-au ridicat spânzurători, a curs sânge, au sărit oameni și clădiri în aer, ancheta ONU-ului și-a încheiat lucrările; s-a produs un fel de revoluție și la noi cu „stabilizarea monetară” și atâtea și atâtea alte conflicte și ciocniri săngeroase pe acest sărman glob invalid și șantajat de noi amenințări de război...

Scrisoarea matale, o frumoasă pagină, admirabilă în sinteza ei despre situația internă, politică și socială a Palestinei, merita desigur o altă soartă decât aceea al unui răspuns întârziat cu două luni; ba chiar s-ar fi cuvenit făcută publică, pentru frumusețea și claritatea expunerii... Vârâtă de acel „feroce primat” între tartajele așteptării, actualitatea ei a fost întrecută de noi evenimente și mai recente planuri politice...

Ştiu că la Ierusalim a fost, mai şi este poate, mai rău ca pretutindeni, ştiu că aţi trecut prin alarme şi îngrijorări, prin ordonanţe militareşti şi prohbiţii destule... Mai ştiu însă că ierusalemitenii sunt viteji şi rabdă cu eroism toate aceste neplăceri şi restricţii, toate raziile şi samavolniciile, cu unicul gând al dreptăţii imanente şi victoriei finale...

Rămâne acum de văzut atitudinea Angliei faţă de sugestia sau rezoluţia comisiunii de anchetă a ONU-lui... Afară de asta, pentru moment, şi arabi şi evrei sunt ostili, în măsură egală, unei „împărătiri”, iar grupurile teroriste au declarat război pe toată linia Angliei...

Personal, în toată această luptă homerică pentru noua Troie nu văd altă soluţie decât o conlucrare evreo-arabă peste capul perfidului Albion. Rămâne întrebarea dacă ea este posibilă.

În ce priveşte situaţia de aici, cea economică luase în ultimele şase luni o turnură catastrofală, din pricina inflaţiei crescânde, a domniei tiranice a „medaliei”, a haosului monetar în care se prăvăleau contracte, angajamente, preţuri şi orice siguranţă de la oră la oră. „Stabilizarea” decretată şi executată prin surprindere, sever şi la repezelă, după ce a fost fireşte chibzuită îndelung şi pusă la punct, a pus capăt aceluia dezmaşt miliardar şi fără valoare, întronând o monedă forte şi raţională. Tot începutul e greu şi deci noile tranzacţii şi câştiguri, noile posibilităţi de afaceri, foarte, foarte modeste... Circulă încă bani puţini. Precum vei fi ştiind, un leu nou a fost dat pentru 20.000 lei vechi şi nu puteai schimba decât trei milioane. Restul, zecile, sutele de milioane, miliardele, au trebuit să fie depuse, în cont

blocat, la bănci. Totodată însă Banca Națională și alte câteva bănci au schimbat eventualele monede de aur, medaliile și devizele străine în lei noi. Napoleonul, 1000 lei; dolarul, 150 lei... Cei cu asemenea rezerve pot aștepta consecințele, fără îndoială bune, ale stabilizării. Salariații au primit avansuri.

Viața culturală și artistică se dezvoltă normal, firește că în semnul democrației și progresului. Noi, cei mai în vîrstă, cu adaptarea noastră greoaie, cam rămânem de căruță. Vremea, favorurile și onorurile sunt ale celor între 20 și 30 de ani. Sau ale celor cu temperament politic sau chiar mai bătrâni, care dintotdeauna au avut o orientare spre stânga ori s-au priceput să facă un convingător *salto mortale*...

O piesă a mea, de tinctură romantică, prezentată Teatrului Național, întâmpină dificultăți din pricina temei național-românești și a unei psihologii individualiste. Ceea ce se cere sunt teme realist-sociale, cu psihologie de masă. Tot așa numai romanele sociale, de stânga, se bucură de o bună primire. Romanul meu *Meletie Jidovul*, dacă va apărea, își va datora apariția nu laturii psihologice, de valoare întrinsecă, ci tincturii sociale - împotriva antisemitismului - în care l-am muiat...

Nu am contact cu niciun cenaclu și cu nicio revistă. Retras în bârlogul meu, scriu ce-mi frământă mintea, ce-mi dictează inima, recitesc pe clasici, am tradus, în metru original, cele mai frumoase, mai dificile și cu faimă de a fi introductibile, balade ale lui Goethe și aștept ziua când colaborarea la o revistă îmi va fi solicitată. Până atunci nu am altă satisfacție decât aceea ideală a creației pentru mine însuși.

Îmi pare bine că activezi la *Journal de Jerusalem* și-ți urez să ajungi prim-redactorul unei publicații pe măsura însușirilor dumitale. Pe Sigmund Birman¹² nu l-am văzut. Poate că s-a și întors. Burghez înveterat, precum îl știu, nu cred să fi cules aici impresii pe placul lui...

Te las cu bine și vreau să sper că-mi vei veni cu vești bune și reconfortante.

Cu prietenie, al dumitale, Enric Furtună.

Cordiale salutări soției și copiilor.

5.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 9 noiembrie 1947

Dragă domnule Marcus,

Sunt bucuros a-ți fi prilejuit, prin cele câteva date furnizate parcimonios și cu prea puțină competență asupra „stabilizării leului”, realizarea unui articol de gazetă cerut de *Journal de Jerusalem*. Aș vrea să le citesc și eu, aceste „Choses de Roumanie”, și te rog să-mi tai, dacă se poate, articolul din gazetă și să-l introduci în plicul viitoarei scrisori.

De la o misivă la alta multe se petrec pe plan politic și acolo și aici; etape ale unor schimbări radicale de viitor. Liniștea de câteva săptămâni din Eretz e și ea, de bună seamă,

¹² Sigmund Birman (1875 - ?), filantrop și industriaș, a fost ales în 1936 președinte al Federației Uniunilor Comunităților Evreiești din România. A fost și senator în Parlamentul României (1937).

semnificativă pentru modificarea de statut ce se pregătește. Mosche Şneh, care a stat opt zile printre noi, a semănat în multe suflete îndârjire și optimism...

La noi, precum vei fi știind, s-a făcut un pas hotărâtor spre stânga, prin procesul național-țărăniștilor, debarcarea, în urma celor dezvăluite în proces despre înstrăinări de documente din Ministerul de Externe, a lui Tătărescu, și înlocuirea lui cu Anna Pauker; ca și prin înlocuirea lui Alexandrini de la Finanțe cu Vasile Luca, deputat și secretarul general al Partidului Com[unist] Rom[ân], și a altor trei subsecretari de Stat, liberali de-ai lui Guță, prin noi elemente democratice. Panica printre capitaliști e mare, spectrul războiului între cele două forme sociale ale planetei rânește de sub perdeaua de purpură și sânge a diplomației; el însă, sunt sigur, spectru va rămâne și se va mistui în cele din urmă în lumina zorilor păcii dorite de lumea întreagă, ca o arătare de noapte ce este...

Că în Ierusalim „se construiește” mă umple de bucurie. Acel vast maidan din preajma Eggedului se cerea de mult lichidat. Acum, că în locul Bewingradului a ieșit ca din pământ, din pământul pietros al asprei voinți evreiești, în timp record, un nou centru comercial, e o doavadă mai mult că cea mai eficace și mai elocventă replică la distrugere rămâne construcția.

Întrucât mă privește, duc o viață meditativă, cum preconizează și Cicero în opul său *De Senectute*. Citesc și scriu mult. Altă activitate nu am: nici socială, nici profesională. În cabinet l-am lăsat stăpân absolut pe fiul meu.

Scriu, firește, fără altă satisfacție decât aceea a supunerii la legea mea internă. Nu colaborez la nici o revistă, nu mi se joacă nici o piesă, nu scot nici un volum... Pretutindeni se cere literatură tezistă, curentă. Ori nu am talent pentru aşa ceva, ori îmi repugnă o activitate literară de comandă. Acum, de pildă, în loc să mă fi aruncat asupra unui subiect cu frământări sociale, de câteva săptămâni lucrez la o suită de scene din viața și familia lui... Abraham. Deci la o temă de inspirație biblică. Întâmplările sunt văzute omenește, aproape modern: raportul între Abraham și cei doi fii, între Sarah și Hagar, între Abraham și Lot, între Isac și Ismael. Câte raporturi, atâtea probleme... Caut să le rezolv prin matematica psihologiei moderne...

Neconform deci cu timpul, în pofida propriului meu interes, fac ce-mi dictează conștiința artistică. Nu ascult decât de impulsul sincer și nepragmatic al ființei mele intime; cel pragmatic îmi scapă.

Între timp, maestrul M. Sadoveanu, căruia i-am încredințat, pentru editura Cartea Românească, pe *Meletie Jidovul*, a fost greu bolnav, congestie cerebrală, și nu l-am mai putut vedea de vreo două luni și jumătate. S-a făcut, slavă Domnului, bine dar tot nu reușesc să-l văd și nu știu ce a făcut cu manuscrisul. Toate editurile și-au întrerupt activitatea pe c chestia hârtiei și a scumpelei ce crește vertiginos în pofida stabilizării. Singura editură care lucrează și face afaceri bune este Cartea Rusă. Traducerile din marii scriitori ruși sunt singurele cărți românești pe piață.

Ca desert, dragă prietene, îți transcriu în traducerea mea, cea mai frumoasă baladă a lui Goethe¹³.

6.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 7 ianuarie 1948

Dragă prietene Marcus,

Istoria se scrie acum repede. De la scrisoare la răspuns, se întemeiază state și cad tronuri... Medina Ivrit și Republica Populară Română...

Scrisoarea matale, datată 29 noiembrie, e un document prețios și-l păstrează cu pietate. E ziua hotărârii asupra soartei Palestinei, deci a proclamării Statului Iudeu, oricât de mic și ciuntit, tot Stat e, fapt istoric împlinit în acea seară despre care nu știai încă nimic - ocupat cu audierea unui Concert de Brahms - dar scriai unui prieten de peste țări și mări că „așteptă cu răbdare vesteau pe care o poate aduce o singură clipă fericită”.

Ea se va fi desprins, din neostoita curgere a timpului, poate în însăși clipa în care scriai c-o așteptă...

Să strigăm, aşadar, trăiască „Statul nostru”, deși deocamdată el există numai pe hârtie. Să așteptăm ziua de 1

¹³ Adăugat cu creionul în josul paginii: „Dțale și familiei, cele mai cordiale salutări. Enric Furtună”.

De cele mai multe ori, poezile și traducerile la care face referire ca fiind atașate lipsesc din dosar. Ca atare, în ediția de față am inclus doar poezile de autor, care sunt cele mai semnificative. Traducerea la care face referire aici lipsește.

august și apoi pe cea de 1 octombrie: îndepărțarea perfidului protector și instalarea unui guvern național. Din nefericire, până atunci va mai curge mult sânge și vor fi zvârcoliri... Legenda meșterului Manole însă rămâne pururi adevărată și nimic trainic nu se poate înfăptui fără sacrificiul a tot ce ne este mai drag.

Spre a trece la alt capitol, Republica a adus cu sine o iarnă blândă și dulce iar tradiționalul „ger al Bobotezei” de ieri a fost o minunată vreme de primăvară! Precum știi, din prezidiul de cinci, provizoriu, al Republicii, face parte și M. Sadoveanu. L-am vizitat acasă la el chiar în ziua marelui eveniment al abdicării regelul și proclamării Republicii. Era înainte de amiază, superba-i mașină Lincoln ne-a condus la Cimitirul Filantropia, unde avea loc înhumarea lui B. Brănișteanu, m-a condus apoi acasă la mine; dar nici un cuvânt de pe buzele lui n-a indicat, oricât de slab și pe departe, ce avea să se întâmple în subseara aceleiași zile, la ora 7... Să nu fi știut? Să fi fost nevoie să păstreze taina?...

Am avut bucuria a-l regăsi în bună sănătate, complet refăcut. A profitat de cele două luni de convalescență și concediu de boală, să scrie un nou roman, *Păuna mică*, povestea unui mic colectiv de țărani, care sub înrăurirea evenimentelor sociale face o încercare de integrare în comun, agricolă firește, în noua stare de lucruri. Romanul e încă în manuscris și va apărea la Cartea Românească.

Cât mă privește, am făcut, în ziua de 3 ianuarie, primul pas spre ieșire din izolarea în care mă aflu de mai mult de un an: am ținut o conferință la organizația WIZO despre „Impresii

și priveliști din Palestina“. Am fost foarte sceptic asupra primirii de care voi avea parte. M-am înșelat. Sala, f. mare, a fost neîncăpătoare. Spre a preîntâmpina oarecare inimicuți și rele voinți la adresa apologiei Eretzului făcută de unul care n-a putut prinde rădăcini în el, am început prin a-mi face eu însumi procesul, câștigându-mi cauza... Mi-a fost apoi lesne să vorbesc din toată inima și să subjug asistența care se lăsa bucuros subjugată de tabloul desfășurat poetic și în special de Ierusalim și împrejurimile lui... Succesul a fost deci mare și crescut încă prin recitarea poeziilor mele ierusalemite de către o foarte talentată elevă de Conservator... Acum m-am retras iarăși în bârlogul meu. Caut să închei cu piesa mea biblică: *Abraham la Gerar* cu care nu știu ce voi putea face, spre a trece la o acțiune literară mai pragmatică, singura care se poate impune acum: o dramă socială. Altfel de teme sunt *ab initio* destinate unei ignorări absolute.

Mulțumesc pentru cele două numere din *Journal de Jerusalem*. Le-am citit cu multă plăcere. Articolele mătale, îndeosebi. Am înregistrat ce mi-ai scris despre traducerea *Corbului* în ivrit și ți-aș fi f. recunoscător dacă m-ai putea informa mai amplu despre mișcarea literară de acolo.

Dacă nu mă oprește lenea, îți transcriu o scenă din *Abraham*. Dacă... Mătale și familiei cele mai cordiale salutări.

Şalom.

Enric Furtună

7.

Enric Furtună către Henry Marcus

Bucureşti, 11 mai 1948

Dragă prietene,

Condițiile vitrege ale prezentului, hai să zicem „momentului istoric”, care întoarce normele corespondenței între țări cu câteva secole îndărăt și determină aşadar ca o scrisoare datată 15 ianuarie, Bucureşti, să fie predată la Ierusalim în aprilie, să fortuit comunicărilor mele un aer vetust. În compensație, distanța Ierusalim-Bucureşti, bucurându-se de un regim politico-administrativ normal, se scurtează de zece ori față de aceiași distanță cimită pe dos... Astfel comunicările mătale mi-au sosit destul de proaspete, nefezandate încă.

Gândul meu face zilnic, de nenumărate ori, ruta aceasta și mă aflu în permanent contact cu străvechea cetate și cu noii mei prieteni din cuprinsul ei. Știu că treceți acolo într-o perioadă eroică și nu arar mă invadează un sentiment de rușine, de jenă, că mă aflu la adăpost și nu la datorie... Nu odată am văzut în gând imobilul „cabinetului meu” de pe Ha Solel cu zidurile crăpate, în urma exploziei de la Palestine Poste, niciodată însă precum mi-l descrii, ca „o sinistru ruină de piatră, înegrită de fum și de traverse îndoite de parcă ar fi fost de ceară”.

Că „vitalitatea lui Israel” a rămas intactă, nu mă îndoiesc și nici că atât mata, ba și soția, cât și copiii, se află la datorie. Tot așa mi-a scris și Komarovski: toată familia e încadrată în efortul

de rezistență și de luptă pentru Medina Ivrit. Până și mititelul de patru ani, care strigă cât îl țin plămânii că reclamă această Medina! Ei, care au fost nevoiți să-și părăsească locuința din Rehavia și-și găsiseră o slabă compensație în drumul spre Hadassah, s-au mutat și de acolo din pricina exploziilor. Acolo unde se află acum sunt lupte de stradă... Dar vorba mătale: de împușcături nu se mai sperie nici copiii.

Interesant ce-mi scrii despre Rosin și în special despre acel savant profesor evreu-francez în a cărui singură odaie se află acea comoară artistică: Delacroix, Gainsborough, Picasso, El Greco, Corot... cu valoarea cărora în lire sterline ar putea cumpăra întreaga armată de mercenari ai lui Abdulah și celorlalți potențați arabi *eiusdem farinae*¹⁴, dar preferă să le lase moștenire statului iudeu... Văd însă că și mata te-ai mutat. Nu mai ești la vechea adresă Sheik Yarrah, ci pe St. Georges Rd. Ați plecat de bună voie sau de nevoie? Cred că e cazul din urmă...

Aici, precum vei fi știind, Republica se consolidează. Recolta se anunță excelentă. Multele Magazine de Stat luxoase și bogat asortate, ca și noile piețe și în genere gospodăria orașului, îl înfrumusețează și occidentalizează mereu. Expozițiile nu mai conțină, iar concertele și premierele teatrale de mare artă regizorala se țin lanț. Spectacolul *Cum vă place* de Shakespeare, cu Beate Fredanof, Rosalinda, e o încântare a ochilor și urechilor; aş putea zice a tuturor simțurilor. Apoi și piese moderne, sociale, de autori ruși sau

¹⁴ *Eiusdem farinae*, în latină, se poate traduce prin „Din aceeași făină“, „din același aluat“.

nglezi, Simonov, Fadeev, Priestley... sunt minunat puse la punct și frumos jucate.

Întrucât mă privește, *Abraham la Gerar*, reluat și prelucrat, a devenit *Neliniști în casa patriarhului*. Nu știu încă ce voi face cu această piesă. Aștept ocazia favorabilă, clipa destinului... Între timp, am scris versuri. Voi transcrie, spre a-ți oferi o destindere de câteva clipe, cea din urmă, datată 8 mai și intitulată *Noul Ahasver*¹⁵. La *Abraham* m-am folosit de legendele Midrașului.

Închei, urându-ți matale și familiei noroc în această frământată perioadă de gestațiune a statului și independenței evreiești, iar mie îmi urez de la mata vești bune și pline de sămânță unui viitor fericit. Nu știu ce om mare a spus că este o singură lozincă în vremi grele: „DURCHHALTEN! ”

Gam ze laavor! Cu toată prietenia, Enric Furtună¹⁶

8.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 10.VII.49

Dragă prietene,

Corespondența noastră a suferit o pană de lungă durată, independent desigur de voința noastră. A contribuit firește la ea și operația ce-am suferit și care m-a cam demoralizat înfrângându-mi pentru o vreme orice râvnă de comuniune sufletească; dar și vitregia vremii care a dezorganizat mai mult

¹⁵ Lipsesește din dosar.

¹⁶ Adăugat cu creionul, în josul paginii: „P.S. Strada în care stau și-a schimbat numele. Acum e Alexandru Sahia. Și tot 58“.

sau mai puțin serviciul poștal, făcând să nu-mi ajungă la destinație misive trimise în Eretz, la Rio, la New York... Cu o lună sau mai mult în urmă mi s-a întors din Ierusalim o scrisoare adresată de acela în... septembrie trecut, adică nici trei luni după operație. Era scrisă cu creionul, culcat pe spate... Îmi pare rău că nu o găsesc, aş fi anexat-o celei prezente.

Dar între timp, adică prin iarna trecută parcă, primisem de la dta o foarte interesantă scrisoare pentru a fi predată lui A.L. Zissu și câteva rânduri adresate mie. Am predat scrisoarea, mi s-a comunicat că Zissu îl-a răspuns, îl-am răspuns și eu printr-o scrisoare mai amplă, nu am avut însă nicio confirmare a de acela că ai intrat în posesia ei. Iată aşadar vitregiile împrejurări care au instituit suspendarea comunicărilor noastre.

Dar apropos: am omis a-ți spune că scrisoarea ce mi s-a returnat după nouă luni de zile indica pentru dta adresa cea veche, Sheik Yarrah, parcă. Nu te mai găsise acolo căci între timp îți luaseși tălpășița din cartierul arăbesc. Sunt nespus de bucuros că ați lăsat în urma voastră necazurile și eroismele răsboiului și că v-ați angajat către o viață de pace și progres. Știu că treceți acum printr-o mare criză economică. Nici nu se putea altfel... Noi, aici... dar e inutil să-ți comunic. Cunoști, desigur, situația. Sunt încadrat ca dentist la S.T.B. Fiul meu la o altă mare întreprindere de stat. Clientela particulară moare pe zi ce trece.

Cu altă ocazie îți voi vorbi și despre activitatea mea literară și despre diverse manifestări culturale. Acum vreau să închei. Cordiale salutări de acela și familiei. Enric Furtună

9.

Enric Furtună către Henry Marcus

Bucureşti, 27 sept. 1949

Dragă prietene,

Răspunsul dtale, primit cu vreo trei săptămâni în urmă, mi-a adus o grămadă de prețioase informații, pentru care îți mulțumesc. Despre criza de acolo, „care nu e chiar atât de acută”, cum nu se pare nouă aici; despre evreii români care se găseau în primele rânduri de luptă iar acum înființează colonii agricole, diferențiindu-se de elementele de aceeași categorie, nesimpatice, gălăgioase, nescalificate... Despre efemerul *Temps de Jerusalem* care a eșuat din pricina absenței, dezertării, lui Heftter și despre care frate-său Jean îmi spune că ar dori să se reîntoarcă în Eretz, unde totuși războiul i-a prăpădit o avere: toată enorma cantitate de plante medicinale; despre notele peregrinajului dtale în Uganda, publicate în *Journal de Jerusalem* al cărui pachet de trei numere din nefericire nu l-am primit; despre broșura ce-ai scris în franțuzește și, în sfârșit, despre senzaționalul fapt al găsirii unor texte biblice originale, mai vechi cu o mie de ani decât orice document cunoscut până azi...

Mulțumindu-ți pentru toate aceste interesante date, aş vrea să te răsplătesc regalându-te la rândul meu cu date de pe aici; știu însă că nu e nevoie să fac, *Renașterea noastră* în ediție israeliană însărcinându-se, după cum sunt informat, a vă ține la curent cu tot ce se întâmplă pe la noi.

Să mă rezum deci a-ți da vești personale despre umila și neînsemnata mea existență... Ti-am scris, cred, că sunt încadrat în câmpul muncii la Polyclinica Centrală a S.T.B.-ului. Nu mai dispun, ca înainte, de timp nelimitat, pentru a mă dedica muzelor. Galopul, să zicem trapul, meu literar s-a încetinit până la o lenevoasă flanare pe câmp înflorit... Pegasul meu e mai degrabă o mărțoagă ostenită, care când și când adulmecă zarea, nechează ușurel și-si plimbă botul peste vreo tufă de flori întâlnită în cale.

Sunt membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Populară Română, dar cum orele mele în câmpul muncii sunt după amiaza, nu pot niciodată asista la reunii sau conferințele ce se țin acolo... Am scris câteva poeme mai mari și mai mici care încă n-au văzut lumina zilei. Una simbolică, de proporții modeste, privind pacea, mă voi strădui a ți-o transcrie.

Cred că și despre *Abrahamul* meu, turnat într-o nouă și solemnă formă poetică, era în proză, ți-am mai pomenit. Cred din ce în ce mai mult că e încununarea ostenelilor mele poetice. Nu însă pentru o țară și o vreme închinată cu exclusivitate construirii socialismului, necesitând și neadmitând decât o literatură socială, fără teme biblice, fără Dumnezeu și fără misticism... Deși *Abrahamul* meu e realist, adică realizat pământește, material și lucid, nu se poate să nu fie în el vorba de Dumnezeu sau de minunea întâmplată cu sacrificarea lui Isac. El ar fi o piesă pentru Eretz sau pentru teatrele Occidentului. Dar nici măcar la lectura pe care s-o faci mata sau Komarovski nu mă pot gândi, necum s-o tipăresc sau s-o pot trimite în străinătate.

Îmi spun, deci, „paște, murgule, iarbă verde! ” și mă resemnez s-o țiu în sertar. Cu altă ocazie însă îmi voi face plăcerea să transcriu pentru voi doi menționați mai sus emoționanta scenă a pregătirii lui Abraham de drumul sacrificiului...

Cu aceste parcimonioase date în ceea ce mă privește, închei scrisoarea mea, urându-vă un an bun și plin de satisfacții morale și materiale.

Îți strâng mâna prietenește și transmit cordiale salutări familiei d tale. Enric Furtună

10.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 26 nov. 49

Dragă prietene,

Trebuie să încep cu aceeași veche litanie introductivă: te rog, scuză întârzierea răspunsului! Scrisoarea matale din 9 oct. merita oarecare urgență; s-au interpus, de fiecare binevoitoare hotărâre, impedimente temporare neașteptate...

Între timp am mai primit de la alte două persoane ierusalemite, Komarovski și Birman, misive simpatice și interesante. Și am făcut și eu un demers care însă, până acum, pare a nu fi dat rezultat pozitiv: l-am rugat pe Ariel, și mi-a promis că-mi va împlini rugămintea, să îñlesnească, adică să mijlocească, parvenirea *Abrahamului* meu în Eretz.

I-am lăsat manuscrisul dar cred că până în momentul de față nu a făcut nimic, fiind până peste cap vârât în interminabile conferințe. Mi-a promis și șeful lui suprem că va citi manuscrisul și o va însoții, cazul fiind, de o scrisoare către Habima, unde a lucrat, ca decorator, vreme de 7 ani... Mi se spune însă că ... ne-a părăsit și zău nu știu ce s-a ales din toate făgăduielile!

Manuscrisul avea să-i parvină lui K. Dacă-l vezi, ori îi faci anume o vizită, întreabă-l. M-am gândit ca să fac câtorva prieteni din Ierusalim îndoieelnica bucurie de a lua cunoștință de îndoieelnica mea capodoperă: Komarovski, mata, Birman, Usoskin, etc... Să vă strângeți adică la un loc și să faceți lectura în comun, adică să suferiți în comun, vă va fi mai ușor. Eventual mata să fii lectorul. Drama e scrisă în iambul de 11 silabe, versul e adesea elevat, pretențios, și cere un lector iscusit și acasă într-ale literaturii. Apoi și textul se cere comentat: nu e de toate zilele, deși cu tot dinadinsul am căutat să fac cât mai pământească figura lui Abraham. Ceilalți sunt oricum înfățișați cu toate tarele oamenilor simpli.

Trecând la alt capitol, țin să-ți mulțumesc de interesanta comunicare ce mi-ai făcut cu privire la expoziția lui Marcel Iancu¹⁷ și despre zgomotoasa și interesanta polemică iscată în jurul ei și a autorului.

Mă întrebă despre activitatea publicistică a unor nume de oameni din trecut... Trecutul aproape că nu mai există. E lichidat. Ionel și Păstorel Teodoreanu, de pildă, au amuțit

¹⁷ Marcel Iancu (1895 - 1984) a fost pictor, arhitect și eseist român de origine evreiască. A fost asociat cu Dadaismul.

complet; umoristul Brăescu aşijderea; nu mai sunt pomeniţi nici Arghezi, nici Ion Barbu, nici Bacovia: *tempi passati*, artă burgheză decadentă... Despre Mihai Codreanu aud că a trecut în veşnicie, dar nici un rând în gazetă nu a vorbit de această pierdere. Galaction nu mai scrie sau nu mai publică nimic, dar Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. îi scoate în format mare opera completă. Anul trecut a apărut primul volum de nuvele, *Moara Călifarului*, *Gloria Constantini*, *De la noi din Cladova*, etc.; de atunci nimic. Singurul care se menține pe poziție, fie din pricina poziției sale politice, fie din aceea a marii sale personalități literare, e M. Sadoveanu.

Noii prozatori sunt Eusebiu Camilar, Zaharia Stancu, Petru Dimitriu, Ștefan Gheorghiu, Al. Jar, unii din ei tineri muncitori prin uzine... În poezie tronează Mihai Beniuc, Radu Boureanu, Maria Banuș, Victor Tulbure, Nina Cassian, Eugen Jebeleanu, Dan Deșliu, Gh. Dan, etc., toți, firește, din Partid și scriind pe linia cerută și inspirată de el. Mai toți aceștia sunt talente adevărate, pe lângă zeci și sute fără talent. În dramă, pe aceeași linie, s-au relevat Mihail Davidoglu, Aurel Baranga, ambii evrei, și Lucia Demetrius, semievreică... Din vechii poeți se mai menține H. Bonciu, și el din Partid. E aproape imposibil să te afirmi dacă ești în afara lui...

Critica literară, gheristo-leninistă, e reprezentată de trei corifei, tustrei evrei: Ion Vittner, N. Moraru și Jean Popper. Știința istoriei are un singur reprezentant: pe academicianul Mihail Roller, fiu de rabin. Șefia Direcției Politice în armată o deține Generalul Mihail Florescu, evreu. În Muzică, adică în

compoziția muzicală, printre cei mai *en vogue* sunt Alfred Mendelsohn, Hilda Jerea, Laurențiu Profeta și Ely Roman, tuspatru din aceeași seminție... Mă opresc. A ieșit ceva ce n-am intenționat. Trebuie să pun punct. Îți strâng mâinile prietenește.

Enric Furtună

11.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 27 martie 1950

Dragă prietene,

Nu te-am uitat; dimpotrivă, mă mustram în fiece zi de întârzierea acestui răspuns, îmi stăruiai deci mereu în minte. Dar mereu buna mea intenție era handicapată de impedimente fie ale slujbei mele, fie ale oboselii condiționată de ea.

Și doar aveam să răspund unei scrisori deosebit de interesante!

Iată, de pildă, capitolul nenorocitei mele încercări dramatice de a-l dramatiza pe Abraham - omul... Luni de zile trecuseră fără să știu ce s-a făcut cu manuscrisul încredințat lui Ariel, care n-a găsit de cuviință nici să-mi dea un telefon, nici să-mi dea pe orice altă cale vreo știre despre ce a întreprins, ce are de gând să facă sau ce a făcut. După ce a tăcut vreo patru luni de zile, a șters-o tot pe tăcutele...

De la mata am aflat că manuscrisul nu parvenise până atunci nimănuia; puțin mai târziu însă Komarovski mi-a

comunicat bucuroasa veste că *Abrahamul* a ajuns pe căi întortochiate în mâinile lui și că mata și Birman ați fost primele victime ale lecturii. Nu-mi fac iluzii asupra impresiilor culese, căci de ar fi fost favorabile te grăbeai poate să mi le comunică fără a aștepta răspunsul meu. Între timp, de la o altă victimă, Komarovski, am fost regalat cu o aspră critică privind caracterul molău al patriarhului, pe care l-ar fi vrut de stâncă... I-am răspuns punându-i în vedere că nu pe Abraham războinicul și neîndupăcatul am vrut să-l prezint, ci pe Abraham bătrânul, domolit, umanizat, cu două feluri de neveste cu două feluri de feciori, cu un cumnat oportunist, cu o nepoată isterică, cu un Dumnezeu nemilos și absurd, trăind el, supraomul, o viață de toate zilele în mijlocul unor oameni banali...

Firește că dacă n-am reușit să fac această intenție a mea plauzibilă vina o poartă puținul meu talent. Critica lui K., însă, nu lipsită de nerv și inteligență, e sectară. El ar fi vrut ca încercarea mea dramatică de „genre” să fi fost o epopee care să preamărească figura gigantică a descoperitorului de Dumnezeu. Dar destul despre acest capitol care desigur nu merită extinderea ce i-am dat, de vreme ce nici mata, altfel de judecător al operelor literare, n-ai simțit până azi nevoie de a-ți spune cuvântul.

Foarte judicioase observațiile dtaile cu privire la noile generații care se adaptează fără nicio greutate condițiilor Tânărului Stat, învățându-i ușor limba; și la nou veniți, străini de mediu, de organizația de Stat și în imposibilitate a-și face mendrele negușorești de care au avut totuși vreme îndestulă să se dezbată, siliți fiind...

Relativ la noua gazetă în limba română, *Îndrumarea*, aş vrea să cunosc pricina nivelului scăzut al *Renaşterii*... Nu e scoasă de același Dr. Stern-Kohavy, fondatorul de pomină al *Renaşterii noastre*? Sau a trecut la alți stăpâni? *L'Aurore* a prins? Desigur, colaborezi la ea. Nu? M-a amuzat mult chestia cu avionul și încălțămintea iemenitului. E pur și simplu delicioasă.

M-a interesat și comunicarea vizitei lui Friptu. E un prieten al meu din prima tinerețe, de care nu mai știu nimic de aproape 50 de ani! A părăsit țara, plecând pe jos, cam prin 1901, spre America. Avea o mare elocvență și se bucura de o strănică popularitate. Făcea politică sionistă. A fost expulzat ca agitator. Scria pe atunci nenumărate piese sociale. Câteva din ele au fost citite, declamate, de însuși el în Sala Sidoli de la Iași, unui numeros public naiv și entuziasmat. În New York a urmat cursuri serale și s-a făcut avocat. A fost un credincios al Partidului Republican. N-am schimbat cu el nicio corespondență. M-ar fi interesat să-l reîntâlnesc. Un tip original, puțin dezechilibrat, încrezut, energetic....

Dar să pun punct. Lucurile aici merg cu pași mari spre construirea Statului Socialist. Literatura, arta și științele sunt din ce în ce mai mult puse în slujba ei. O campanie acerbă e dusă împotriva guvernului Ben Gurion¹⁸ care ar face politica imperialistă a Anglo-Americanilor...

¹⁸ David Ben Gurion (1886 - 1973) a fost cel dintâi prim ministru al Israelului. A prezidat guvernul israelian în două perioade: 14 mai 1948 - 26 ianuarie 1954 și 3 noiembrie 1955 - 26 iunie 1963. A fost și cel dintâi ministru al apărării al Israelului. Ben Gurion a stat în fruntea luptei politice și militare pentru crearea statului evreiesc modern și a fost cel care a proclamat întemeierea Israelului la 14 mai 1948.

Și ca încheiere: A. Toma, îl mai ții minte?, a fost sărbătorit cu mare alai, la împlinirea a 75 de ani, de către Academie și Uniunea scriitorilor.

Îți strâng mâna cu toată prietenia. Șalom. Enric Furtună

12.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 13 mai 1950

Dragă prietene,

Scrisoarea dtale din urmă e datată 13 aprilie; e taman o lună de atunci. Din luna asta, trei săptămâni am dus-o într-o suferință grozavă din pricina unui furuncul antracoid ce mi s-a cocoțat pe țeastă. Evoluția i-a fost lentă și neobișnuit de dureroasă și nu a cedat decât unui foarte puternic bombardament de penicilină. Mai umblu cu capul bandajat și aşa îmi văd de serviciu. Nu am avut decât patru zile de concediu medical.

Dar să-ți urmăresc scrisoarea.

Foarte interesante considerațiile despre *Abraham*. Recunosc că nu am citit absolut nimic relativ la covârșitoarea-i personalitate. Ba da: mai demult, ceva într-o frumoasă lucrare științifico-apologetică intitulată *Wüste und gelobtes Land*¹⁹, am

¹⁹ Elias von Auerbach, *Wüste und gelobtes Land*, Berlin, Kurt Wolff, 1932. Auerbach a emigrat în Israel în 1909, de la Berlin, și s-a stabilit la Haifa. Cartea aceasta este cea mai importantă dintre cele scrise de el și redă istoria țării sfinte de la origini și până la întoarcerea din Babilon.

uitat numele autorului din Haifa, cred că a murit. Am uitat însă și ce am citit. Materialul pentru piesa mea l-am luat direct din Biblie, iar amănunte legendare din niște pagini traduse din Midraș. Abia după ce am terminat-o am găsit în *Dichtung und Wahrheit*, de Goethe, confirmarea temei mele pentru cele opt tablouri mai puțin dramatice ca de genre. Am întrebuințat aceste rânduri ale marelui meu înaintaș ca motto.

Acum, ce să cred despre *Abrahamul* meu?

L-a citit Sadoveanu în prima-i factură în proză. Mi-a spus că i-a plăcut, că-l consideră ca o „evocare domestică”... L-am citit lui F. Aderca, spirit ascuțit și autor dramatic de seamă: l-a urmărit cu mult interes și m-a felicitat.

Komarovski îl repudiază total, el nerăspunzând imaginii epice din creierul său.

Iar dta, spunând o vorbă bună despre „forma literară și unele cugetări fericite semănate din loc în loc”, mărturisești cu sinceritate că nu ai găsit „material de comuniune între autor și cititor”, ceea ce se traduce prin lipsa de inspirație la autor și cea de trezire a interesului la cititor...

Sunt, în consecință, destul de trist și de nelămurit. Am lucrat la acest *Abraham* cu foarte multă râvnă și căldură. Dacă a ieșit ceva ambiguu, necomunicativ și lipsit de nerv dramatic, asta înseamnă că mai bine făceam să nu-l fi scris. Maestrului Sadoveanu i-a plăcut ca literatură, Aderca a fost captat mai mult de adevărul psihologic al personajelor... Dar toată speranța mea era în impresia ce va face prietenilor mei

palestinieni, evrei sută-n sută, nu unui mare scriitor român sută-n sută ca Sadoveanu sau cosmopolit sută-n sută ca Aderca.

Nu mai am nici un chef să atac vreo altă temă, cu atât mai mult cu cât nu-mi simt aripi crescute pe măsura cerințelor actuale, literare și dramatice, din R.P.R.

Căci înflorește o nouă și bogată literatură epică, lirică și dramatică, din ideologia și politica socială a vremii; poeti: A. Toma, da, a scris foarte multe poezii noi, pline de puternic accent revoluționar, Maria Banuș, Nina Cassian, Dan Deșliu, Radu Boureanu, Victor Tulbure etc., etc.; romanicieri: Ion Călugăru, Eusebiu Camilar, Al. Jar, Petru Dimitriu etc., dramaturgi: M. Davidoglu, Lucia Demetrius, Maria Banuș etc. Temele tuturor acestor autori selectați și de mare succes sunt: conflicte ideologice și sabotagii la munca minieră, la turnătorii, la gospodării agricole colective; viața în uzine, în fabrici, în oțelării; republica, pacea, 7 noiembrie, 23 august, 10 mai, muncitorul, Stalin...

În Uniunea scriitorilor, unde sunt și eu membru, la reviste, la cenacluri, la edituri și la Arlus, domină aceeași tiranie, botezată de Aderca „inchiziție spirituală”. Am încercat și eu, precum și, să mă adaptez acestei inspirații comandate, cu foarte puțin succes însă, deși scrisul meu e departe de a nu fi sincer. Iată, de pildă, „Odă Evului socialist” care a găsit găzduire doar în coșul *Vieții Românești*. O anexez scrisorii²⁰.

Dar să-ți urmăresc scrisoarea. Se construiește mult în Ierusalim. Asta mă interesează. Unde anume? S-a schimbat

²⁰ Lipsește din dosar.

oare ceva din înfățișarea cunoscută mie? E mai viu acum orașul? Rehavia și-a păstrat farmecul sau acesta a mai crescut? A crescut cu mult populația orașului? Acum e capitală. E inima Statului. Dar Tel Aviv-ul? Forfoteala desigur i s-a mărit. În schimb, importanța politică i-a scăzut. Nu?

M-a interesat vizita lui Menuhin în Israel. Căci acest genial artist obârșitor din Eretz devenise, în celebritatea, internaționalismul și cosmopolitanismul ce-i năpădiseră sufletul, un ostracizat de sine al neamului său... Umbla și culegea laurii lumii întregi. Laurii Eretzului nu-l ademeneau prin nimic. Așadar, fiul rătăcit s-a întors acasă. A fost primit cu rezervă, dar până la urmă părinții și frații s-au bucurat cu el și au poruncit tăierea mielului celui mai gras. De la Friptu ai primit ceva? În con vorbirile ce ați avut, nu a adus el vorba niciodată despre Iași, despre activitatea și prietenile lui? Nu și-a amintit de mine? Căci stăteau doar la tac Halei doi ieșeni... Îmi pare bine că se simte Tânăr. Nu știam că e cu trei ani mai bătrân ca mine.

Campania împotriva guvernului Ben Gurion își urmează aici cursul. Și e de semnalat un paradox, aparent: odată cu denigrarea acerbă a emigrării evreiești, cu publicarea de scrisori primite din Eretz de către rude de ale recentilor emigranți prin care se arată că în Beth-Olimuri oamenii mor de foame și li se aplică un tratament vitreg, că mulți au drept locuință o ladă, sunt în pragul sinuciderii și nu nutresc altă dorință decât aceea de a se întoarce cât mai curând pe meleagurile de pe care, ademeniți de o fata morgana, au plecat. Odată cu această campanie, au început preliminările oficiale ale

unei emigrări în masă: doritorii de pașapoarte au fost poftiți pe la circumscripții, cam fiecare literă de alfabet la alta. S-au prezentat, chiar din prima zi, zeci de mii. Au primit formulare pentru declarații, foarte complexe și complete, care, împreună cu cazierul de la Parchet și cu fotografii sunt de înaintat, nu se specifică limită de timp, la Centrala pașapoartelor sau Ministerul de interne, nu mai țin minte...

Vom vedea ce recoltă va da această sămănătură de declarații. Deocamdată, din nefericire, antagonismele între Vest și Est se ascut mereu și pacea e din nou amenințată. Plutește iar deasupra lumii îngerul morții, întunecând cu uriașele-i aripi negre speranțele pe care și le-au pus oamenii, sătui de două războaie catastrofale, într-o înfrățire universală...

Aș fi vrut, dragă prietene, să închei scrisoarea altfel, cu un gând optimist, cu o rază de soare; ți-aș fi foarte recunoscător dacă dta, care ești mai politic decât mine, mi-ai putea-o sugera.

Cu toate urările de bine și Șalom, Enric Furtună

13.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 22 iunie 1950

Dragă prietene,

Printre puținele plăceri pe care le poate oferi viața unui om de vârstă mea, am împlinit, cu vreo zece zile în urmă, 69 de ani, corespondența cu Ierusalimul, pentru mine, e, aş putea zice, cea mai mare. Ea se desfășoară continuu, mai mult sau mai

puțin regulat, cu Komarovski, cu dta și, de o vreme încocace, cu Birman care, cu toate marile lui păcate de a fi fost mare industriaș, mare bogățăș, național-liberal și senator, e un om de o mare delicatețe sufletească și de un agreabil comerț spiritual. Cum vă deosebiți ca oameni și temperamente, fiecare cu felul lui propriu de a considera lumea și evenimentele, fiecare axat altfel prin educație și cultură, înfrățiti totuși prin aceeași arzătoare dragoste pentru patria renăscută și milenarele-i bunuri spirituale, formați nu mai puțin un mănușchi omogen căruia mă asociez cu drag.

E și faptul că sunteți tustrei ierusalemiteni, că și eu m-am plimbat cândva, vreme de doi ani și jumătate, prin modeștele, dar atât de poeticile și evocatoarele uliți grădini ale Rehaviei, Talbiei și cum le mai zice, în seri liniștite și scăldate de vis, sub bolta înstelată și atât de aproape ca nicăieri în Europa...

Mă gândesc nu arar la aceste plimbări nocturne și pe buze îmi vin versuri cândva scrise:

În adorare prin noapte pășesc,
Cresc frumusețile, vrăjile cresc;
Clar, prin cristalul văzduhului pur,
Văd cele șapte ceruri de-azur.

Atât par de-aproape cer de pământ!
Să-ntind doar brațul și-n ceruri sunt:
Cu mâinile mele
Ajung la stele;
Îmbrățiș teafăr

Al serii luceafăr;
Mă plimb pe-o aleă
Din Calea Lactee;
Și caut pe Domnul care întâi
S-a revelat credincioșilor Săi,
Tălmăcitorii ai Sublimului,
Ctitori ai Ierusalimului!

Peste tot strălucește,
Înflorește și crește,
Când luna pe marea de-azur plutește.

Sărbătoresc și nocturn curcubeu
Peste cetatea lui Dumnezeu!

Mă bucură cele ce-mi comunică, că voi revedea Ierusalimul, ca oraș „intact, reparat, curățat de baricade, reconstruit acolo unde dezastrele au fost mai mari”, că „blocul de *vis-a-vis* al ziarului, actualmente *Jerusalem Post*, în care am lucrat”, e acum reconstruit... Te aștepți deci să-l revăd. Nu fără rezon. Când însă se va întâmpla aceasta, și dacă se va întâmpla, cine știe? M-ar interesa și dacă funcționează acel Laborator de Tehnică Dentară pe acea stradă, Ha Solel, îmi pare. N-ai putea să te interesezi?

Nu te mai întrețin despre literatura română actuală, căci ai dreptate. Numele autorilor, ca și operele lor, îți sunt cu desăvârșire străine. Dar tot același lucru e și cu noii scriitori sovietici. Precum văd din nedumerirea dtale, numele urmașilor

lui Tolstoi, Dostoievsky, Turgheniev, Gorki, Andreef, Cehov, etc., îți sunt tot atât de necunoscute. Pare că ele nu pătrund până la voi. La noi este un extraordinar flux de traduceri din ei. Și din cei vechi, clasici; dar și din cei noi, contemporani. Sunt, printre aceștia, scriitori de mâna întâi: Un Tolstoi redivivus, ca putere de creație, e Mihail Șolohov. Un foarte mare scriitor nou a fost și Alexey Tolstoi, mort mai anii trecuți. Numele celor tineri e legiuină!

Am citit și eu foarte recent o carte despre regele David. Nu o viață romanțată, ci un op științific. Autorul, un neamț din Jena, Baentsch²¹, trece printr-o sită micrometrică cronica biblică. Ceea ce spune e extrem de interesant. Înlăturând tot ce e legendă sau pare neautentic, rămâne încă destul în favoarea unicății și măreției biruitorului lui Goliath. Aș vrea foarte mult să dau și de cartea lui Duff Cooper²², n-o găsesc însă...

Îmi umblă prin cap acum o nouă temă dramatică, de când am citit cartea lui Baentsch: cel mai dramatic episod din viața lui David; revolta lui Absalom. Vezi deci că tot vechile teme îmi dau târcoale și nu cele cerute azi imperios: colectivitățile agricole, însămânțarea, recolta, munca industrială, sabotajul, vigilența...

Uniunea scriitorilor din R.P.R. mi-a acordat o vacanță de creație în luna august, la Casa Scriitorilor din Sinaia. Să văd. Voi putea crea ceva?

²¹ Bruno Baentsch, *David und sein Zeitalter*, Leipzig, Quelle & Meyer, 1907.

²² Duff Cooper, *David*, Harper, in association with Cooperation Pub. Co; 1st ed. edition, 1943.

Etica lui Spinoza n-am mai recitit-o din tinerețe. În încă minte formidabila impresie ce mi-a făcut această carte genială. Urmându-ți exemplul, voi căuta să-o recitesc. Este, pentru vremea pe care o trăim mai cu seamă, un leac nu mai puțin eficace ca penicilina...

Mă gândesc la drama îndrăgostitului de biblioteca sa, de cărti în genere, la drama omului sudat de scrisul secolelor și care, peregrinând, nu poate lua cu el nimic sau aproape nimic... Îmi trece un cârcel prin inimă.

Închei, căci trebuie să îi răspund și lui Birman.

Sănătate și bună dispoziție. Șalom. Enric Furtună

14.

Enric Furtună către Henry Marcus

Mangalia, 21.VIII.1950

Dragă prietene,

Răspund de pe litoralul Mării Negre la scrisoarea mătale din 22.VII. Precum îți comunicasem, Uniunea scriitorilor mi-a acordat o vîlegiatură de 2 săptămâni la Sinaia. Credeam că va fi 15 aug. - 1 sept., a fost însă 1 aug. - 15 aug. și nu m-am putut duce, concediul meu la serviciu fiind făcut pentru 15.VIII (30 de zile). Am fost astfel nevoit să renunț la munte și să mă duc la mare. Nu-mi pare rău. E f. frumos aici. Lume multă, scriitori și artiști o groază, iar marea superbă. Sunt f. bine cazat într-o vilă

a Inst. artelor (Casa de odihnă) și toată întreținerea e gratuită, fiind plătită de Fondul literar.

Și acum să-ți urmăresc scrisoarea.

1. Mulțumesc pentru informarea cu Laboratorul.
2. Exportul de cărți e cu desăvârșire interzis. Nepotul lui K., avocatul Jean Cohen, a mai beneficiat de ultima autorizație acordată.

3. Fruptu. Regret foarte mult că nu-l voi putea revedea nici de această a doua sa vizită în Israel. Or asta echivalează cu a nu-l mai revedea niciodată. Spune-i din parte-mi că nu l-am uitat și-i mai păstrează fotografia primei tinereți.

4. Birman. Ce fiică și ginere are la Londra? E vorba de medicul oculist? Cine a părăsit Israelul?²³

Sănătate și Șalom! Enric Furtună²⁴

15.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 18 febr. 1951

Dragă prietene,

Cum misiva dtaile din urmă e datată 29 oct., însemnează că răspunsul meu vine după aproape patru luni. E un interval de timp cam mult prea lung, chiar dacă l-aș fi vrut cu tot dinadinsul, spre a te pedepsi pentru întârzierea răspunsului

²³ Ultima parte a acestei scrisori lipsește.

²⁴ Salutul de final este adăugat pe prima pagină.

dtale la scrisoarea mea din Mangalia... Fapt e că nu mi-a fost deloc în intenție să mă răzbun ci, prin nu știu ce joc al minții, am avut tot timpul impresia că e rândul meu să primesc un răspuns și că acesta întârzie în chip nepermis... Iată însă că m-am dumirit, dând de plicul cu scrisoarea din 29 oct. ascuns pe un fund al etajerei pe care țin corespondența ce-și așteaptă rezolvarea, și știu pozitiv că debitorul sunt eu.

Câte s-au petrecut în acest răstimp! Războiul în Coreea, care nu se mai sfârșește, amenințările lui Truman, misiunea lui Eisenhower, discursul lui Atlee, interviewul, de fapt răspunsul, lui Stalin, criza tot mai accentuată în sânul guvernului și Statului Israel... La noi, noua fază a emigrărilor prin depunerea „formularelor”...

Însă medicii, farmaciștii, inginerii, mai mult ca sigur că nu vor obține pașaport. Vor fi fericiți dacă, făcându-se cunoscută intenția lor de a pleca, vor fi ținuți în serviciu.

Firește că se va specifica o limită de vârstă. Oameni, oricât de tehnicieni, care, ca mine, ating curând vârsta psalmistului, nu vor fi reținuți. Ce se face însă acolo un medic, un farmacist sau un inginer de această foarte respectabilă vârstă, necăutat însă, nesolicitat, de nicio întreprindere? Problemă greu de rezolvat, chiar nerezolvabilă, pentru bătrânii fără resurse în străinătate și fără putință de a se repatria împreună cu odraslele lor... Nu mai vorbesc de antagonismele ce mereu se ascund între cele două antagonice doctrine sociale. Viitorul e foarte înnegurat; nu se poate desluși nimic prin pâclele ce împânzesc globul...

Despre Streitman²⁵ nu știu nimic; nu știu nici dacă trăiește... Ai aflat ceva pozitiv în legătură cu debarcarea sa pe țărmurile israeliene?

Ce face Sigmund Birman? S-a întors din Londra? Dacă-l vezi, predă-i salutul meu cordial. Mi-e dator cu un răspuns.

Îți strâng mâna cu prietenie. Șalom! Enric Pekelman

16.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 7 aprilie 1951

Dragă prietene,

Mulțumiri pentru scrisoarea din 3 martie, pe care ai datat-o 3 februarie, și care, pe lângă că mi-a făcut plăcere, mi-a procurat și o recomfortare de care duceam mare lipsă. Vreau să cred că acea informație despre „indiferența de vârstă” când e vorba actualmente în Israel de anumite categorii de profesioni, nu ai inventat-o ad-hoc spre a-mi face o mică injecție de optimism, ci ai cules-o direct din experiența trăită zilnic. Cât despre succesele lui Strahl, Rabner, etc., acestea intră în o cu totul altă categorie: în aceea a pungilor bine garnisite. Atât unul, cât și celălalt, pe lângă că sunt tineri, au mai putut face față celor mai grele exigențe de ordin material: filodorme exagerate pentru găsirea de locuințe confortabile, sumele

²⁵ Henric Ștefan Streitman (1873 - 1949) a fost jurnalist, traducător și politician român de origine evreiască.

necesare pentru achiziționare de instalații dentare ultramoderne. Cum eu nu intru în categoria acestor fericiți, și tineri și dispunând de *nervus rerum*, ci sunt și bătrân și sărac, aveam tot dreptul, adică toate motivele, să nu văd, într-un eventual viitor al meu, mai mult sau mai puțin scurt, în țara profetilor, prin ochelari roz... Mi-ai dat deci o licărire de speranță. Deși K., răspunzând acelorași temeri și îndoielii din parte-mi, se derobează de la a-mi da un sfat. „Sunt chestiuni”, scrie, „ce se cer gândite și rezolvate subiectiv... Greu de dat sfaturi, mai ales când ai făcut *den Weg zurück*²⁶”.

De la Birman am primit o C.P. și o scrisoare din Londra. Se simte foarte bine lângă copii, îi place metropola și regretă că se apropie ziua când va trebui să se întoarcă la Ierusalim unde „bătrâni vin să moară, dar viața e grea”.

Cele ce-mi scrii despre proasta organizare sau totala lipsă de așa ceva la emigranții români e întărit și de relatările în același sens ale lui K. Asta probabil pentru că mai mult drojdia a putut emigra, pe când crema... E un capitol foarte trist... Cât privește războiul doctrinelor, ar fi firește de dorit să se rezume la doctrine și să se facă o pace indiferent de ele, așa cum preconizează apelul congresului mondial al partizanilor păcii ținut mai deunăzi la Berlin... Eu, personal, chiar cred în posibilitatea unui asemenea aranjament; nu cred însă că, în cazul nefericit al unei conflagrații, Israelul să poată rămâne neutru.

Închei, cu același inimos la revedere, al dtale,
Enric Furtună.

²⁶ Drumul de întoarcere.

17.

Enric Furtună către Henry Marcus

Bucureşti, 5 mai 1951

Dragă prietene,

Coboram scările și ieșeam din holul blocului în care locuiesc, spre a merge să depun scrisoarea anterioară acesteia, când, inspirat, am făcut câțiva pași îndărăt până la cutia mea poștală... Într-adevăr, am găsit în ea scrisoarea dta din 25 martie, acea anexă divertisantă și binevenită la misiva de curând expediată, pe care, deoarece conținea o critică aspră la adresa emigranților români, o socoteai „acrită” și țineai s-o îndulcești. Pentru acest frumos gând prietenesc și dezinteresat, adică independent de primirea răspunsului, îți mulțumesc din toată inima.

Am stat atunci câteva minute, cumpărând dacă n-ar trebui să mă întorc și să completez scrisoarea ce urma să-o expediez, cu răspunsul și la această misivă supliment... În cele din urmă am hotărât să nu mai întârziu, am plecat spre poștă, iar pe drum mi-am făcut o sărbătoare din lectura veștilor senzaționale cu care mă regalai.

Oarecare indispoziții și condiții vitrege trecătoare m-au tot făcut să amân răspunsul cuvenit. Dar iată că tot dta ai fost mai drăguț și nici de astădată n-ai așteptat întoarcerea curierului... Am deci acum în față cele două scrisori, dateate 25 martie și 20 aprilie și „mă grăbesc” a le da onorul ce li se cuvine.

Să încep cu acel sentiment bogat și senzațional. Desprind din el mai întâi simandicoasa vizită a fostului nostru șef religios, actualmente deținător al unei catedre universitare alpine. L-am cunoscut și eu destul de bine: e un om de mare intelectualitate, un savant, un minunat conferențiar, în felul său un poet, un liric. Era criticat de unii pentru un oarecare iezuitism. Mie mi-a fost drag, și foarte multora. L-a însoțit și soția în vizita făcută Israelului? Presupun numădecât că da. O femeie frumoasă, intelectuală și ea, cu studii academice.

Cu plăcere am citit și despre alte vizite: a pelerinilor creștini, a „visătorilor de țară” evrei, a celor câteva sute de copii din Franța... Am luat cunoștință, cu aceeași plăcere, despre succesele lui Marcel Iancu și ale mie necunoscutului Jean David²⁷; despre acel Jumping, muzicant parcă, și pe care, țin minte, l-am zărit nu odată pe afișele unor spectacole muzicale aici în București... Nu mai puțin m-a bucurat vestea marilor succese în Statele Unite ale Filarmonicii israeliene de la care m-am împărtășit și eu în ceasuri pe care nu le pot uita.

M-a cutremurat apoi povestea celor doi copii fugiți de acasă către o soartă tragică și pentru găsirea cărora a fost mobilizată o armată de război... M-ar interesa și motivul pentru care acești copii au luat-o, cum spui, razna.

Și m-a amuzat mult istoria cu nașterea iedului pentru care a fost mobilizat, la miez de noapte, Kupat-holimul; nu mai

²⁷ Jean David (1908 - 1993) a fost pictor, designer și grafician român de origine evreiască, activ în Bucureștiul interbelic în mișcarea de avangardă și după anul 1944 în Israel.

puțin și „tulumbele jalnice” și „puțuluirea”, în legătură cu actuala babilonie de limbi pe meleagurile sfinte.

Totodată am subliniat, în acea scrisoare a dtale, și o frază în care niciun om nu poate crede sută-n sută, dar care totuși e binevenită în optimismul ei: „Nimeni nu rămâne pe drumuri și nimeni nu moare de foame în Israel”.

Scrisoarea din 20 aprilie, după ce înfierează cu fierul roșu lipsa totală de organizare a evreilor români, pusă față-n față cu admirabila organizare a celor germani, de pildă, vine cu o serie de sugestii privind persoana mea, pentru care mulțumesc și știu a-i prețui noblețea intenției, care însă, considerate printr-o prismă realistă, se arată a fi irealizabile și chiar utopice... Ca noutăți ce te-ar interesa de pe la noi, este că iarăși sunt programate mari loturi de emigranți, și una tristă, că Z. a luat drumul celor anteriori lui...

Închei strângându-ți mâna prietenește și transmițând familiei dtale cordialul meu salut.

Şalom! Enric F.

18.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 12.XI.1953

Dragă prietene,

Vestea primită astăzi, cu destulă întârziere, căci scrisoarea e datată 15.X., m-a îndurerat și zguduit profund. Cu

David K., deși sunt aproape doi ani de când, din motive independente de noi, nu am mai corespondat, mi-a murit un frate și poate mai mult decât un frate. L-am iubit și l-am prețuit, cu toată inima și cu tot cugetul meu, pentru nesecatul său izvor de energie, pentru dragostea sa de oameni, pentru înalta-i ținută morală și intelectuală, și nu în cele din urmă pentru evreismul său integral, în tot ce reprezintă acesta mai bun și mai frumos.

Mă doare că a murit fără să-mi mai fi putut da vreoveste despre freneticu-i elan vital care, automat, mi se transmitea și mie; deși știu bine că de-l mai primeam înainte de a se fi îmbarcat pentru călătoria-i de veci, durerea mea ar fi fost poate și mai mare... Mă tot cerca gândul și speranța că ne vom mai revedea în viață și, în tot cazul, cum era cu câțiva ani mai Tânăr ca mine, socoteam că va fi el înștiințat de moartea mea, iar nu eu de a lui... A avut parte de un sfârșit ușor și repede, în timpul somnului, ca și Dr. Niemirower²⁸, pe care îl invidiez. Aștept și alte detalii: despre înmormântare, despre cuvântări...

Dragul meu, întreruperea corespondenței mele cu cei câțiva prieteni din Israel s-a făcut simultan pe toată linia. Nici de la dta, nici de la Birman n-am mai primit nimic, nici voi de la mine. Eu nu vă mai scriam, căci scrisorile mele rămâneau fără răspuns, voi nu-mi răspundeați, căci nu-mi primeați scrisorile. Nu vreau și nici nu pot să mă întind asupra explicatiei acestui caz. Am tras însă concluziile...

²⁸ Iacob Ițhak Niemirower (1872 - 1939) a fost un teolog și filosof de origine evreiască, originar din Galicia. A fost șef-rabin al comunităților evreiești din Vechiul Regat și apoi din toată România (1921-1939).

Cu sănătatea o duc bine. Sunt încă în câmpul muncii și mi prezez serviciul medical la o Polyclinică, șase ore pe zi. Munca nu e prea grea și nu mă obosește. În schimb, practica particulară, chiar de la întoarcere, a preluat-o fiul meu. Am vreme destulă și pentru, cum zici, „vechea și frumoasa pasiune a literelor”. Sunt membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., în curând voi fi probabil pensionar al Fondului ei literar, în fiecare vară îmi petrec două săptămâni de odihnă în vreo localitate climaterică sau de cură, trimis de același Fond literar și în contul ei... În vara asta, prin august, am fost la Sinaia, unde am luat parte și la o ascensiune, nu prea grea, denumită Cota 1400.

Scrie-mi ce faci dta și copiii dtale. Desigur că ești și bunic, ipostază fericită a bătrâneții, de care nu am parte.

Predă salutări respectuoase soției dtale și fi încredințat de neșirbita mea prietenie.

Enric Furtună

P.S. Ce face Sigmund Birman?

19.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 25.I.1954

Dragă prietene,

Iartă întârzierea răspunsului meu. N-a fost vinovată numai cucoana cea mare, lenea, care mă îmbia, venind de la serviciu, ca mai degrabă să mă întind și să mă odihnesc, decât

să mă aşez să scriu, ci și gerul cel mare, care de câteva săptămâni luptă cu succes împotriva caloriferelor, își are partea sa de vină, făcând foarte puțin simpatică îndeletnicirea cu scrisul, activitate statică și... frigoriferă. Profit astăzi de un scurt armistițiu îngăduit de generalul Iarnă și încerc să combat pe cel de-al doilea vinovat, lenea. Vreau să sper că voi reuși să duc temerara mea întreprindere la bun sfârșit.

În primul rând, țin să-ți mulțumesc pentru amplele comunicări făcute în toate demeniile, ample deși succinte, și care toate m-au interesat: atât în ce privește pe decedatul nostru prieten comun, înhumarea, comemorarea, cât și relatările despre fostul premier, nou Cincinnatus, și nu mai puțin despre mișcarea voastră culturală și artistică, implicit cu aproape miraculosul succes al nemțoaicelui israelinizate care, de la spălatul dușumelelor, a trecut la interpretarea, pe dușumele care reprezintă lumea, a Jeannei D'Arc...

M-am bucurat și cu relatarea ce-mi faci despre starea sănătății lui Birman, după marele soc pricinuit de moartea ginerelui său, lucru despre care nu știam nimic. M-a bucurat și faptul că fiica dtale e investită cu direcția muzeului din Tiberias și că deci nu e o vorbă în vînt că „ce naște din pisică...”.

Mă întrebă despre Galaction, Sadoveanu și Arghezi, dacă au mai dat ceva literaturii române. Primul, sub acest nou regim, nimic; e totuși „academician”, adică membru al Academiei Române. Al doilea, vechi academician și el, e încă în plină activitate și e președinte al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., mereu i se retipăresc vechile scrisori și nici contribuția lui actuală

nu se lasă pe jos. Romanul lui *Mitrea Cocor* e mereu reeditat, a fost tradus în vreo zece limbi, a luat pentru el medalia de aur a lui Stalin, și printre alte câteva noi volume frumoase și interesante, cel din urmă, cu titlul *Nicoară Potcoavă*, e o capodoperă de limbă și povestire, deși nu e decât o reluare de proporții vaste și cu o tematică mult superioară a romanului său de tinerețe, *Șoimii*. Cât despre Arghezi, știu că în ultimii ani a fost foarte bolnav, că acum e iarăși bine, că poezia lui, decadentă (?), a fost văzută cu ochi răi, că totuși, anul trecut, Editura de Stat i-a tipărit un volum cu traduceri din fabulele lui Krilov, iar de curând a surprins lumea cititoare cu trei poezii publicate în *Viața Românească*, moștenitoarea socialistă a vechii *Vieți poporaniste*. Să-ți mai spun că literatura românească de după 23 august 1944 cunoaște o înflorire remarcabilă în ceea ce privește mai cu seamă poezia și nuvela, dar că nici drama și nici critica literară nu au a se plâng... În toate aceste domenii literare, evreii dau o contribuție ce trece de procentajul de 50%, cu deosebire în poezie și teatru.

Sunt încurajate tinerele talente, numele noi, virgine, cu viziunea realistă a lumii în prefacere, cu tematica reconstrucției și a problemelor noi și arzătoare. Numele vechi, ale autorilor în viață, astăzi bătrâni, nu mai au, în majoritatea cazurilor, nici o căutare. Excepție fac, afară de Sadoveanu și A. Toma, și în măsură modestă, doar Demostene Botez și Al. Filippide [Philippide]. Ceilalți toți, inclusiv subsemnatul, sunt ținuți departe și nu mai apucă să-și vadă vreo lucrare tipărită. În cauză e, firește, greutatea adaptării la inspirațiile și tematicele

ceasului de față... Pe noi, aceștia, care nu putem ieși din noi, vremea prezentă ne-a găsit, din nefericire, prea bătrâni.

Închei, rugându-te să mă ții la curent și de aici înapoi cu tot ce mă poate interesa din viața voastră: latura culturală, politică, literară și artistică. Omagii soției dtale, iar dtale o strângere de mâna prietenească.

Dacă-l vezi pe Birman, spune-i că-i doresc sănătate. Asemenea și lui J. Koren.

Enric Furtună

20.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 14 mai 1954

Dragă prietene,

Iarăși o cotidiană robotire la mașina de scris, vreme de câteva săptămâni, în orele libere, privind transcrierea unor lucrări mai vechi și mai noi, menite... posteritatei, m-a privat de placerea de a da replică interesantului dtale răspuns datat 10 martie. Ieri, în sfârșit, am pus capăt, provizoriu, acelei roboteli, bucurându-mă că astăzi voi putea pune mașina în slujba corespondenței noastre și a vădirii simpatiei ce-ți păstrează...

Am scăpat de iarna de pomină cum n-a mai fost alta de sute de ani, poate de mii²⁹, am avut, după un șir nesfârșit de zile anterioare, urâte, posomorâte, cetoase și friguroase, o zi-

²⁹ În josul paginii, cu creion: „pe meleagurile noastre“.

ntâi mai strălucitor și cald, parcă anume comandat pentru marea sărbătoare muncitorească, pentru marea defilare de multe ceasuri a tineretului și miilor de copii, de atunci încocace însă tot zile ploioase și frig, încât s-au pus iar caloriferele în funcțiune și singura plăcere peste zi, când n-ai ce face, este să stai în casă, la căldură, să citești sau să-ți închipui că ai conversație cu un prieten, fie și telepatic... Ceea ce fac acum.

Spre a da aparență de realitate virtualei noastre con vorbiri, despătorez scrisoarea din 10 martie și-ți urmăresc spusele, de parcă te-aș asculta și-ți dau replica.

Comunicându-mi despre vizita în care v-ați întâlnit, dta cu Jeana Koren, Lily Tel, dna Carp și fiica sa arhitecta, reușești să picuri o duioasă nostalgie în sufletul meu: că n-am fost și eu de față... Mi-e dor de Jeana și Lily... Cu dna și arhitecta Carp m-am văzut numai de vreo două ori, acasă la ele, și le-am prețuit după cuviință.

Despre Tel, știam că e procuror, general?, al republicii israeliene. Mă interesează procesul de care îmi vorbești, la care a funcționat ca acuzator public, mă interesează acest proces dar și chipul cum a fost soluționat... Despre poeta Ana Seneș auzisem eu ceva, foarte vag, și-ți mulțumesc de acele puține, dar emotionante amânunțe pe care mi le dai... Cât despre faptul că acest proces și, colac peste pupăză, cum te exprimi, o nouă ediție englezescă a romanului lui Feuchtwanger, *Jud Süß*³⁰, au reușit să vă reamintească de nemți, pe care ați vrea să-i uitați,

³⁰ *Jud Süß* este un roman istoric scris de Lion Feuchtwanger, în 1925, bazat pe viața lui Joseph Süß Oppenheimer.

iaca asta nu înțeleg. Adică nu pot înțelege uitarea în locul unei veșnice și aprinse țineri de minte.

Pe Toma, dragul meu, îl văd din an în Paști, anul acesta nu l-am văzut deloc, la vreo ședință festivă, comemorativă, când el nici nu mă zărește, șezând, un fel de zeu olimpian, pe locu-i de onoare, iar eu pierzându-mă în multime. A fost și mult timp bolnav, n-a ieșit din casă, dar din când în când dă veste că trăiește, publicând versuri... Cu prilejul unei expoziții comemorative a pictorului Octav Băncilă, 10 ani de la moartea sa, iată chiar astăzi, în *Gazeta literară*, organ săptămânal al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., o poezie ce vizează celebrul, frumosul și valorosul tablou al pictorului: 1907. O anexez scrisorii³¹.

N-a fost nevoie să mă asiguri că „o duci bine cu ebraica”. Nu mă puteam aștepta la altceva de la un cap organizat ca al dtale. Te invidiez, crede-mă, că citești destul de curent gazetele, dar mai mult încă că ai parvenit să citești Biblia în original, nu a lui King James și nici a sfântului Vladimir...

Vreau să sper că ai petrecut un sejur frumos în Tiberias, de Paști, împreună cu soția și fata, directoarea muzeului. Tiberiada, cu minunatul și evocatorul ei lac, mi-a rămas în amintire ca cel mai frumos și mai impresionant moment al existenței mele.

Să-ți mai spun că Sadoveanu, pe care l-am văzut la el acasă, la lacul Floreasca, în astă iarnă, e bine sănătos, deși sau pentru că a slăbit mult, și că scrie un roman; că lui Galaction, Editura de Stat a început a-i tipări Opera sa completă și că

³¹ Poezia lipsește din dosar.

aceeași editură a scos de sub tipar *Fabulele lui Lafontaine*, în minunate traduceri ale lui Arghezi...

Și încă ceva: *Viața Românească* a tipărit o lungă suită de frumoase traduceri din sonetele lui Shakespeare.

Cu toată prietenia și Șalom, E. Furtună

Salutări cordiale soției dtale.

De asemenea, cu ocazie, salutări familiilor Koren, Tel, Carp și lui Birman.

21.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 4 sept. 1954

Dragă prietene,

Iartă, rogu-te, poate prea marea întârziere a acestui răspuns la ampla și foarte interesanta dtale scrisoare datată 14 iunie. Două sunt mai cu seamă pricinile: prin iunie am stat trei săptămâni în spital, suferind o nouă operație, retuș la cea dintâi din 1948, iar în august am fost în vilegiatură pe Valea Oltului, Călimănești, unde de altminteri luasem cu mine și acea scrisoare care cerea răspuns, pe care totuși nu am ajuns a-l da dintr-o a treia pricină: cu vreo două săptămâni înainte de plecare, începusem împlinirea unei mari și grele, dar sublime, corvezi: traducerea în versuri a lui *Faust* de Goethe. Pasiunea cu care lucrez la ea mă face gelos de orice timp închinat altei chestiuni. Am și tradus în acest timp record de câteva

săptămâni, aproape jumătate din acea primă parte a lui *Faust* care numără 4600 de versuri și la care singură mă rezum. Cele două traduceri anterioare, una a lui Ion Gorun, cealaltă a lui I.U. Soricu, sunt, prima o crimă literară, a două o aproximație mult prea puțin compatibilă, vertiginoasa înălțime a originalului. Acum, de ce mi-am luat eu această covârșitoare sarcină? Pentru că sunt convins, te rog să-mi ierți fatuitatea, că numai eu voi putea face literaturii române cadoul unei traduceri, dacă nu perfecte, cel puțin de înaltă ținută artistică și cât mai credincioasă originalului, deci și clară. De mult, de decenii, mă păștea acest gând, respectul infinit însă pe care îl am față de acest pisc literar și filosofic, mă oprea mereu de a-mi pune planul în aplicare. Ce se întâmplă însă? Aflu că, în mod oficial, Editura de Stat a încrezînat sarcina aceasta lui Lucian Blaga. El este un poet decadent și un filosof mistic, al „spațiului mioritic”, un mare intelectual și un subtil artist, îl socot însă inapt de a da o reușită traducere a unei opere clasice. Știu cu anticipație că ea, ca formă cel puțin, va fi o contrafacere a capodoperei lui Goethe. Și atunci, mi-am luat inima în dinții falși și m-am decis să intru în concurență. Chiar cu riscul ca toată truda mea să dea naștere unei lucrări postume. Unde am atâtea menite posteritatei, ce mai contează una în plus?

Dar eu am luat-o razna cu *Faust*, înainte de a fi intrat cât de cât măcar în materia scrisorii. Așadar, ca să revin la scuze, tot amânăm răspunsul ba din cauza șederii în spital, ba din cauza vilegiaturii, ba din a lui Goethe... Adevărul e că dacă vrei să scrii, scrii!, dar dacă nu scrii, înseamnă că nu vrei. Foarte limpede. Și

eu nu voiam să-ți scriu, nici în dispoziție proastă, nici într-una forțată. Planul meu era să-ți scriu imediat la întoarcerea din Călămănești. Imediat, însă, și toată vremea în tren, am lucrat la faust. Nu-l puteam părăsi. Uite, azi am tradus aproape una sută de versuri, m-am simțit obosit, am făcut o baie caldă și m-am băgat în pat. Era ora 10 seara. Înconștient, am întins mâna după volumul lui Goethe de pe noptieră. Din foile lui mi-a căzut în mâna scrisoarea dtale din urmă, ținută la vedere ca un memento. Am părăsit patul, l-am dat pe *Faust...* dracului, și iată îți scriu.

Am la îndemână și scrisoarea dtale, tot printre foile volumului Olimpianului și o recitesc. E foarte bogată în comunicări culturale, pentru care îți mulțumesc. Îmi vorbești despre literatura actuală ce vă vine plocon din SUA și sunt și eu de aceeași părere: nivelul ei e foarte scăzut, după câte mi-e dat să constat din când în când, reportagii din presa franceză și a noastră. Cartea lui Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*³², n-o cunosc, firește, dar mi-ai făcut o poftă grozavă de a o citi.

Despre moartea lui M.W. am știut la timp și am regretat mult și sincer prematura sa dispariție. Îți mulțumesc de asemenea pentru interesantele și judicioasele observațiuni relative la „marele proces”, ca și picantele note despre unii ambasadori în Israel.

Dar să trec și la lucruri ce te interesează în special de pe la noi. Vei fi aflat probabil despre moartea lui A. Toma. Ca să vezi ce amploare oficială s-a dat faptului în sine și funeraliilor

³² Robert E. Sherwood, *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History*, New York, Harper and Brothers, 1948.

ce i s-au făcut, îți trimit o tăietură de gazetă³³. Anexez acestei scrisori și sonetele lui Shakespeare publicate în *Viața Românească*. Cele mai bune traduceri, am impresia, că sunt cele semnate de regretatul M. Sebastian. Nu?

Lui Tudor Arghezi, Editura de Stat i-a editat un volum de poezii pentru tineret. E desigur o operă comandată, dar sunt sigur că marele talent al poetului a reușit să dea poezii de valoare și cu această ocazie. Nu posed încă volumul.

Pun aici punct acestei misive, căci m-a răzbit somnul, e aproape miezul nopții, și aş vrea ca mâine dimineață să o pot expedia fără întârziere.

Te rog să transmiți familiilor Koren și Carp cele mai călduroase salutări și urări de sănătate, asemeni soției dta, iar dta îți strâng mâna cu toată prietenia și-ți urez Șalom!

Enric Furtună

22.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 20 sept. 1954

Iubite prietene,

Ți se va părea banal să repet iarăși cât de plăcută e surpriza de a primi vești de la dta. De data aceasta te-ai întrecut și nu știu cum să-mi exprim mulțumirea pentru capturile din reviste și ziare ce-au însoțit rândurile dta... S-a stins blajinul și

³³ Nu se găsește în dosar.

inimosul Toma! Ne-a bucurat aureola în care a trăit ultimii ani ai vieții lui și modul în care a fost cinstit după moarte de reprezentanții culturii românești. După cum ți-am scris, cred, în afară de simpatia și stima personală ce aveam pentru el, erau și oarecare legături de rudenia între noi - soția lui, Lidi, fiind o vară a soției mele. Aș vrea să-i transmit omagiile mele și ale soției mele, dar nu-i știu adresa, și-apoi am impresia că persoanele care ocupă situații mai înalte în R.P.R. sunt stingherite de scrisorile ce le parvin din Israel - și în orice caz nu răspund și nu pot răspunde.

Multe mulțumiri pentru osteneala de a-mi trimite Sonetele traduse de diferiți scriitori români; ele mi-au amintit vremea când, Tânăr, am atacat și eu pe titanul Shakespeare, redând numai ritmul, nu și rima, de teamă de a nu șirbi fondul shakespearean. Multă abilitate și mult talent în traducerile lui Mihail Sebastian și Ion Frunzetti; cele traduse de Petre Solomon și Ion Costin sunt mult, mult peste puterile lor; efortul va trebui reluat de alții.

Mult mai interesantă este încercarea dtale de a traduce pe *Faust*. E curios că limba română care posedă admirabila traducere a *Iliadei* și *Odiseei* de George Murnu și a *Infernului* de Dante (tradus de Gane și Coșbuc) nu a avut până acum o traducere ca lumea a lui *Faust*. Cum am traducerea lui Iosif Nădejde (în proză) și pot recita și acum *Închinarea*, versurile de melancolie gânditoare ce însotesc opera lui Goethe (apoi „A fost un rege în Thule”, „Cântecul lui Wagner”, „Un șoarece odată stăpân pe-un dulap... ”) etc. De traducerea lui Ioan Gorun

nu m-am putut apropia niciodată - aprecierea dtale e justă. Va trebui să te înarmezi cu multă răbdare și curaj ca să duci la capăt, dar sunt sigur că vei reuși. *Hâtez-vous leutement*. În orice caz, când dai gata *Închinarea*, pe care o recitesc de câte ori apare în librării o nouă traducere a lui *Faust* - dacă nu sunt prea exigent! - trimite-mi-o și mie.

Am transmis salutările dtale domnilor Carp și Koren; s-au bucurat mult de atenție - mai ales doamna Jeanna, care se simte tot mai singuratică acum când a plecat și fiica sa în Statele Unite, pentru un an, trimisă să-și perfecționeze studiile.

La noi, toate în regulă. Lucrările de mare amploare de secare a locului mlăștinos..... sunt pe terminate. Peste 60.000 de parcele de pământ bogat vor fi eliberate pentru agricultură. Alte lucrări de irigare dirijează milioane de metri cubi de apă spre Neghev. Se construiește mult. „Ceea ce faceți voi de decenii noi am făcut în curs de veacuri”, spunea zilele trecute un mare personaj canadian. Ceea ce ne mai amuză puțin sunt manevrele - războiul între verzi și albaștri. Corespondenții de pe ambele fronturi anunță victorii: verzii, că au pătruns până-n inima țării; albaștrii, că au respins pe invadatori cu grele pierderi... E oarecare grija la noi, și demnă și unanimă rațjune, în ceea ce privește politica de impunere a statelor arabe din jurul nostru. De, trăirăm s-o vedem și pe asta, vorba lui Franco, a Germaniei, a Japoniei, a arabilor. Numai apariția unei puternice individualități în lumea civilizată ne va scăpa de acest coșmar³⁴.

³⁴ Scrisoarea se sfârșește aici.

23.

Enric Furtună către Henry Marcus

Bucureşti, 23 noiembrie 1954

Iubite prietene,

Zilele zboară, cu reacție, și iată că intru în a șasea săptămână de când mi-a fost predată scrisoarea dtale, din 20 sept., scrisoare, ca toate ale dtale, bogată în relațiuni de preț și interesante sugestii literare și sociale... Că am lăsat ca timpul să zboare, pricina e a lui *Faust*, și nu atât a traducerii, încheiate de o lună, cât a baterii sale la mașină și apoi a retușelor pe care, la o lectură foarte atentă, le-am găsit absolut necesare și care s-au ridicat la nu mai puțin de 80. Între timp, cu prilejul a trei restrânsă șezători literare, provocate de trei emeriți colegi în ale scrisului și ținute acasă la ei, am citit, mai mult sau mai puțin amplu, din traducerea mea, aş putea zice fără să exagerez, spre încântarea și admirația lor. Acum, că cele patru exemplare manuscrise sunt și gata broșate, mă voi putea gândi și la chestiunea practică a unei difuzări editoriale, a unui debușeu scenic, a premiului de Stat despre care am auzit vorbindu-se că ar fi sorocit pentru anul 1956... Nu știu dacă voi reuși să fiu editat sau jucat, mi-au luat-o alții înainte, nu cu mai mult talent, dar cu mai mulți sfinți la... Ierusalim, dar nu acesta a fost obiectivul meu principal când m-am apucat de corvoada traducerii; nepractic și băgăreț cum sunt, singurul meu impuls, idealist, a fost și de natură strict egoistă: să-mi ofer mie această

bucurie estetică de a vedea transpusă una din cele mai mari biruinți literare a aliteraturii universale, cu arta cuvenită și respectul cuvenit, în draga mea limbă românească. Cum spune și *Faust*, în clipa când se așează să traducă *Evanghelia lui Ioan*: „Mich drängt's, den Grundtext aufzuschlagen / Mit redlichen Gefühl einmal / Das heilige Original / In mein geliebtes Deutsch zu übertragen”³⁵.

A fost, timp de trei luni, un fel de mucenicie, dar și o stare febrilă de înaltă tensiune fericitoare, de bucurie a unei biruinți ce apărea mereu mai problematică, odată cu greutățile întâmpinate, mai cu seamă la urcușul Blocksbergului / Walpurgisnacht. Conformându-mă dorinței dtale, transcriu „Zueignung”³⁶ și, pe deasupra, „Prolog im Himmel”³⁷. Sper căți vor plăcea, dar te avertizez că n-o să mă supăr deloc dacă îmi vei semnala posibile slăbiciuni.

Ce ți-e și cu poeții, domnule! Iată am mâzgălit 3/4 din scrisoare, întreținându-te cu o chestie îndeajuns de mediocru: o traducere... În spațiul ce-mi mai rămâne vreau, urmărindu-ți scrisoarea, să adnotez cele ce-mi comunică:

În privința corespondenței relativ la Toma, ai dreptate.

Ai categorisit just traducerile din Shakespeare. Reușite și frumoase sunt numai cele semnate M. Sebastian și Ion Frunzetti.

Nu știam nimic despre deplasarea pentru un an în USA a gingeșei și valoroasei Lily. La întoarcere o așteaptă fără

³⁵ „Mă-ndeamnă dorința, textul inițial să-l deschid / Cu sentiment onest originalul sfânt / Odată să-l traduc / În iubita mea limbă germană”.

³⁶ „Dăruire”. Nu se găsește în dosar.

³⁷ „Prolog în ceruri”. Nu se găsește în dosar.

îndoială un post de mare răspundere. Îmi închipui cât e de singură acum biata Jeanna. Cum o cunosc, știu cât suferă, îi cunosc însă și caracterul dârz când trebuie și răzbătător întotdeauna. Mi-ar plăcea să o revăd...

Îți mulțumesc și pentru interesantele relații despre asanările ce se fac pe străbunele meleaguri.

Curzio Malaparte nu mi-e cunoscut, și-mi pare sincer rău. Cum se prezintă noua sa lucrare? Se menține la nivelul primei? Că Habimah a fost invitată să joace la Comedia Franceză e, nici vorbă, o mare onoare și o justă prețuire adusă unui înalt for artistic.

Închei, spre a-ți transcrie „probele” faustice.

Îți strâng mâna cu Șalom și urări de sănătate.

Omagiile mele soției. Enric Furtună

P.S. Ortografia ce întrebuițez e cea impusă de Academia R.P.R. E strict fonetică, â e eliminat și pretutindeni înlocuit cu î; de asemenei e eliminată și apostrofa și înlocuită cu -; etc.

24.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 12 decembrie 1954

Stimate și iubite prieten,

Multe mulțumiri pentru fragmentele din *Faust* ce mi-ai transmis. Mi-au reamintit lecturile din tinerețe, din *Faust*,

„Închinarea”, din traducerea lui Iosif Nădejde și „Prologul” tradus de Șf. O. Iosif (în *Tălmăciri*). E multă căldură și „élevation d’âme” în frumoasa dtale versiune românească. Nu-mi pot închipui că lucrarea a fost terminată în trei luni de zile. Te felicit pentru acest efort tineresc - de nuanță, într-adevăr, faustiană. Și pentru că îmi fac onoarea de a-mi cere să-ți semnalez unele ajustări pe care eu le cred necesare, aş fi vrut ca în loc de cuvântul prozaic „Grămadă-n neguri” din „Închinare”, să fie „Uniți în neguri...” sau „Laolaltă-n...” sau „Convoi, în ...”, fiind vorba de figuri umane evocate de Goethe. În penultimul vers din prima strofă, adverbul „tineresc” aş prefera să fie verbul „întinerește”. Al patrulea vers din strofa treia, „Azi jalea-mi suna gloatei de afară” să fie „A jale-mi suna gloata de-afară”, dacă bineînțeles corespunde textului german.

Ca de obicei, am telefonat doamnei Jeanna rândurile dtale privitoare la Lily și am simțit prin cablul telefonului emoția ei. Mi-a mulțumit pentru serviciu, dar mulțumirea pentru dta o va păstra desigur în suflet ori și-o va comunica direct.

Mă întrebă de Curzio Malaparte: e un scriitor din generația și de genul lui Malraux, du Gard - un mare scrutător și analist al sufletului și patimilor omenești și un observator aventuros al faptelor. Cartea lui, *Kaput*, tradusă în vreo 12 limbi, a făcut vâlvă; e un moment al barbariei teutone ce va supraviețui multor tratate istorice. Ca să nu citez decât unele pagini, cele privitoare la România, „Fetele de la Soroca”, masacrele de la Iași și trenurile mortuare de la Iași, îți vine să disperi de noțiunea de omenie, când le citești. Aceași crudă și

implacabilă evocare a realității am întâlnit-o în [paginile] în care vorbește de propria lui țară, de Italia, liberată și ocupată de aliați - *The Skin*. Nu e la înălțimea lui *Kaput*, dar e același Malaparte care te stăpânește... Apropo de Italia, filmele de artă ce ne vin din această țară fac furori și rulează luni de zile bătând filmele americane, franceze și engleze. *Miracolul de la Milano*, *Don Camil*, *Ana* etc. au rămas noutate (aproape toate în colaborare cu artiști francezi). Tot în legătură cu Italia, aş vrea [să] relev faptul că la expoziția internațională de pictură Bienale, artiștii noștri s-au distins; Jean David, originar din România, a căpătat două medalii de aur și una de argint; mulți români se disting. Ca entitate... să spunem etnică, sunt inexistenți, neorganizați, dar îi surprinzi din când în când ca atare, întâmplător. Avem, în schimb, o „presă” românească - văd pe la chioșcuri mai toate titlurile de ziare din România - pentru cei care nu cunosc ebraica și nicio altă limbă modernă. Afacerea se pare că merge, ori mergea, deoarece o întreprindere poloneză de publicitate și imprimerie a înființat și o gazetă... românească, spre indignarea alor noștri care se văd conlucrați pe propriul lor tărâm. Între timp, campania dificilă și neoficială de răspândirea limbii ebraice prin cursuri pentru adulți, radio și ziarul cu puncte (vocale) „Omer”, frumos redactat și bine informat, cucerește încetul cu încetul masele de cititori, nu numai români, ai publicațiilor în limbi străine.

Între dirijorii cu renume european care conduc filarmonica noastră, avem anul acesta pentru a doua oară pe Celibidache. E bine primit și foarte apreciat de publicul nostru

meloman. Seri speciale de muzică națională românească la radio, ca serile speciale pentru muzica rusă, franceză, bulgară, persiană, curdistana, nu am avut până acum. În schimb, în programele de muzică universală clasică auzim des *Rapsodia română* de Enescu; iar în programele de muzică ușoară sau „time-killer” („treacă-vreme”) revine din când în când *Ciocârlia* lui Dinicu.

Vremea se menține splendidă. Din când în când o ploaie rece ne bagă-n galoși și mantale de cauciuc și apoi iar soare mediteranean care te îmbie la plimbări pe străzile Ierusalimului, mai ales în zi de Șabat. Mă bate gândul să plec pentru câteva zile la Sdom (Sodoma) și la Enghedi, lângă Marea Moartă, o oază de verdeață și izvoare unde se cultivă legume în sezonul de iarnă (e menționată în *Cântarea Cântărilor* pentru viile ei), dar mă reține vremea schimbătoare, deși e preferabil acum decât în timpul căldurilor de vară (Marea Moartă e la 400 metri sub nivelul mării). O ploaie strășnică în deșert este un risc și la vârsta mea prudența primează aventura.

Urmărim aici cu interes acțiunea lui Malenkov și Gromyko de reconciliere europeană (Gromyko e un nume respectat în Israel deoarece, împreună cu președintele Truman, a pronunțat la ONU cuvântul decisiv de recunoaștere a statului nostru). Alevai să reușească!; prea se tem scârbiți de politica internațională din ultimul deceniu și de grijile ce inspiră, dacă nu pentru generația noastră, pentru urmașii noștri. Dar să nu luncesc pe tărâmul politic, nu prea agreabil nici pentru mine, nici pentru Dta, și să închei cu urarea lui Iancu Caragiale: O mie de ani pace! sau cu sobrul și străvechiul nostru Șalom!

25.

Enric Furtună către Henry Marcus

Bucureşti, 24 februarie 1955

Dragă prietene,

Greu e nerăspunsul numai în primele două-trei săptămâni, că pe urmă greutatea cade nu pe nerăspuns, ci pe antagonismul său pozitiv: răspunsul. Ziua e atunci înlocuită cu săptămâna, iar săptămâna cu luna... Ar mai trebui, fireşte, găsită sau mărturisită scuza fenomenului negativ. O mărturisesc, căci n-am nevoie s-o caut: mă aflam în penurie de subiect, de comunicări interesante, și le-am tot așteptat. Nu se cheamă că în sfârșit au venit buluc, ci mai degrabă că mi-e pur și simplu teamă că, potrivit „înlocuirilor“ de mai sus, luna să nu se prefacă în an. Și apoi mi-e și rușine. Răspunsurile dtale vin aproape fără întârziere...

Las că nu numai penuria trăirilor personale și a lucrurilor demne de remarcat în raza unor preocupări și interese beletristice destul de futile: versuri, traduceri, lecturi, editări, ci și pletora unor evenimente internaționale: criza de guvern în Franța, noul prim ministru sovietic, lupta acerbă a pacifistilor împotriva eventualității unui război atomic, agresiunea nemaiîntâlnită de la legația română din Berna, etc., pot fi pricina unei îndelungi așteptări de clarificare, deci a unei momentane derute, de luni de zile, cu supărătoare reacțiuni în corespondență... Dar apropos de criza de guvern din Franța,

vreau să-ți relatez aci, ca să nu uit, o caricatură mi se pare cehoslovacă, spirituală și foarte justă: fotoliul primului ministru, vacant, e prevăzut taman în mijloc cu un lung și ascuțit cui cu vârful în sus. Cuiul e „ratificarea acordurilor de la Paris” de care fug toți însărcinații cu formarea guvernului. Nimeni nu-și dorește acest cui în traiectul rectal...

Aș putea spune că și scaunul meu parcă avea un asemenea cui care, dacă nu era a „acordurilor” era, fără îndoială, a „dezacordului” surd și amenințător între cele două mari doctrine, le-aș zice „progresistă” și „reacționară”, care periclitează pacea lumii, ba chiar existența ei.

Dar nu am deloc de gând să intru cu tot dinadinsul în politica internațională. Corespondența noastră nu e, nu poate fi și nici nu trebuie să fie de natură politică. Tot despre neînsemnatele preocupări ale mele personale îți voi vorbi.

Întâi despre traducerea mea din *Faust*, adică a părții întâi a marii tragedii goethene. Nu m-am grăbit a o prezenta editurii, având a-i mai face vreo sută de retușe foarte binevenite. Acum maestrul M. Sadoveanu, căruia i-a vorbit despre traducere alt maestru, poetul M. Beniuc, prim secretar al Uniunii Scriitorilor, a luat asupră-și sarcina de a o recomanda editurii. Chestiunea e destul de dificilă, alte două traduceri, cum și-am mai scris, având prioritatea temporală asupra traducerii mele. Sper totuși că recomandarea directă a lui Sadoveanu va cădea greu în balanța hotărârii. L-am vizitat cu vreo două săptămâni în urmă. Palatul în care locuiește e așezat pe tărmul lacului Floreasca. Duce acolo o viață de mare senior,

și al literelor și al politicii. E încă foarte activ literaricește: un nou roman al său, *Aventură în lunca Dunării*, cu actuale preocupări sociale, e un mare deliciu ca limbă și personajii bine puse pe picioare. I se reeditează acum întreaga operă, în vreo 40 de volume a 700-800 de pagini. De curând a ținut două comunicări consecutive la Academie, considerate epocale: „Despre limba literară” și „Despre limba povestirilor istorice”. Aceasta din urmă, mai cu seamă, e admirabilă: o sinteză edificatoare pentru oricine va vrea să scrie romane istorice, bazată pe vasta-i experiență de 50 de ani. Poziția sa seniorială cred că e unică în țara românească: Academician, cel mai mare scriitor în viață, președintele Uniunii Scriitorilor din R.P.R., conferențiar la Institutul de Literatură, Vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, președinte al „Comitetului pentru pace”, membru al Comitetului pentru decernarea premiilor Stalin, membru în prezidiul Consiliului Mondial al Păcii... Și la toamnă împlinește trei sferturi de veac. I se pregătește de pe acum o strălucită sărbătorire.

Să-ți mai relatez un admirabil gest al Guvernului nostru: S-au acordat pensii mari unor scriitori și artiști bătrâni, între care: Arghezi, M. Codreanu, Hortensia Papadat Bengescu, Al. Cazaban, G. Bacovia, Camil Ressu, pictor, etc., etc. Pensia e de 2000 l. lunar. T. Arghezi e activ și astăzi, cum ți-am mai scris. După ce Editura de Stat i-a publicat traducerile minunate din Krilof și Lafontaine, acum *Viața Românească* a început a-i publica fabule proprii, pline de miez, sfătușenie și artă argheziană.

Acum vreo două săptămâni s-a comemorat... a optzecia aniversare a lui A. Toma, de către Uniunea Scriitorilor și Academia Română. S-a vorbit cu evlavie și înaltă prețuire despre opera sa și s-a citit din poezile sale.

Îmi scrii de filmele italiene ce rulează pe acolo. Avem și noi aici filme italiene superioare, firește, progresiste. Unele din ele cu totul remarcabile ca *Fetele din Piața Spaniei*, *Nu e pace sub măslini*, *De doi bani speranță* și mai ales *Roma, ora 11...* Vorbești de presa românească de la voi. Le crezi numai pe cele ce apar acolo? Gazete de pe la noi nu calcă meleagurile voastre?

Printre dirijorii străini mi-l citezi numai pe Celibidache, ieșean. L-am cunoscut. E într-adevăr o stea de primă mărime? Dirijează Beethoven? Avem și noi aici destui dirijori străini, remarcabili, din țările de democrație populară: Rusia, Germania, Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia... Am avut și o formățiune completă orchestrală: simfonica din Drezda, dirijată de Heinz Bogarth. Audițiile ei au fost o înaltă revelație artistică.

Îmi scrii că intenționezi să te duci la odihnă și anume la Enghedi. Ce nume evocator! Nu e și în Europa, în Italia, cred, o localitate Engadih?

Mulțumesc pentru cele câteva remarcări la versurile introductive din *Faust*. Nu m-am folosit însă de ele, nefiind, cum și bănuiești, corespunzătoar originalului. Ca desert, dragă prietene, îți transcriu două poezioare din Schiller, în mai i se comemorează 150 de ani de la moarte. Sunt scurte, lapidare și cu miez. Sunt că-ți vor face plăcere³⁸.

³⁸ Traducerile făcute de Enric Furtună sunt lăsate în afara acestui volum.

Cu aceasta închei, trimițându-ți un călduros Șalom.
Enric Furtună
Omagiile mele soției dtale. Salutări cordiale Dnei
Komarovski, Dnei Carp și dlui Birman.

26.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 26 martie 1955

Domnului Doctor Pekelman
București

Iubite prietene,

Mulțumesc pentru interesantele comunicări privitoare la Sadoveanu. Este o adevărată satisfacție să citesc amănuntele gloriosului apus de soare al acestui stejar moldovean al literaturii și democrației românești. Despre gestul guvernului român de a asigura viața materială a slujbașilor merituosi ai condeilului, ai penelului și ai scenei am auzit și noi aici.

Mă întrebă dacă avem aici ziare românești. Nu, nu am văzut aşa ceva de ani de zile și mai puțin cărți românești. Auzim, însă, din când în când, la radio melodii românești. În una din serile trecute, o celebră cântăreață ungără, venită din Statele Unite, a cântat între altele un cântec românesc „Ce să fac dacă-mi placi”, cu un accent românesc destul de curat. Ziarele noastre menționează rar România, afară de cazuri rare cum a fost atentatul de la legația română din Berna, transportul de

petrol pentru China populară. În ultimul timp se vorbește mult despre consumămantul R.P.R. la reintegrarea familiilor, adică înlesnirea emigrației celor ce au părinti, copii ori alte rude apropiate în Israel. Disparația lui Beris a însemnat mult cerul politic în țările din estul Europei...

Avem acum vizita doamnei Roosevelt, soția defunctului președinte al Statelor Unite, ea însăși o personalitate extraordinară și o publicistă de valoare. E o bună și activă prietenă a Israelului și aduce soare în sufletele celor mulți din satele și orașele ce vizitează. Avem și distinși vizitatori conferențiali francezi. Atitudinea politică favorabilă nouă, a Franței, ne bucură în mod deosebit pe noi cei de cultură franceză și ne face să sperăm că Franța își va recăpăta locul în politica internațională și va relua frânele politicii europene.

O vizită amuzantă a fost aceea a Josephinei Baker care, ca mulți alți artiști renumiți a rămas încântată de viața în Israel și s-a interesat mult de operele sociale de aici. La plecare, în aerodromul de la Lydd, era cât pe aici să piardă avionul privind o scenă originală: plecarea unui vestit rabin, originar din Transilvania, care a vizitat Israelul timp de o lună și pe care hasidimii îl conduceau acum în cântece și dansuri de despărțire; mai uta artistei - de care Josephine nu se desparte nici în voiaj - cuprinsă și ea de entuziasm a sărit pe umărul unui hasid dansator, mânăindu-i perciunile - în râsul general al celor prezenți.

Te va interesa desigur mai mult știrea, pe care probabil că o cunoști, că Ben Gurion a revenit în guvern. Prezența

acestui om de Stat în conducerea Statului nostru a adus multă încredere și satisfacție în masele poporului nostru. E un om care știe ce vrea și are prestigiul necesar pentru a-și impune vederile, chiar dincolo de hotare, în ceea ce privește interesele noastre superioare. În afara de Ben Gurion și inegalabilul nostru ambasador la Washington, Aba Even, nu prea avem oameni de stat în înțelesul real al cuvântului.

În momentul când îți scriu aceste rânduri avem la ordinea zilei afacerea de la Gaza, unde o patrulă israeliană, exasperată de desele incursiuni ale bandelor arabe de saboteuri, tâlhari și asasini dirijate de autoritățile egiptene, a luat contact cu o formațiune militară în teritoriul vecin și a anihilat-o - 42 de morți, tot atâtia răniți, pierderile noastre fiind de 8 oameni. O anumită politicarie internațională, a perfidului Albion în special, caută să exploateze acest incident în vederea unor planuri nemărturisite, dar ușor de ghicit, în dauna Statului nostru.

Citesc o carte a profesorului savant de la Sorbona, Dupont-Sommer, *Nouveaux aperçus sur les Manuscripts de la Mer Morte*. S-au scris peste 500 de lucrări în diferite limbi asupra acestor manuscrise găsite de beduini într-o grotă de lângă Iericho. După cum știi, guvernul nostru a intrat în posesia a trei suluri la începutul războiului; acum a reușit să răscumpere și restul de 4 suluri aflate în Statele Unite, în posesia unui arhiepiscop sirian. A fost pentru noi un mare succes diplomatic și finanțiar achiziția acestor nespus de prețioase documente vechi de peste 2000 de ani și un comitet special presidat de însuși Președintele Statului le-a luat în păstrare și studiu.

Savantă din toată lumea, în special francezi, se ocupă de aceste texte extrem de prețioase atât pentru voi, evreii, cât și pentru cercetările privitoare la începaturile creștinismului.

Ne pregătim de vacanța de Paște, soția mea și eu. Vom pleca în Galilea, la Tiberia și în regiunea înconjurătoare atât de minunată în acest anotimp. Drumurile asfaltate din jurul Mării Kineret sau călătoria cu vaporul pe întinsul acestei mări, frumoasele localități, între care En-Ghev (nu Enghedi de lângă Marea Moartă) renumit centru muzical, cu un hal care cuprinde 3000 de locuri, sunt neuitate pentru cei care le-au cunoscut odată. Pasionații de istorie și adeptii religiilor - creștină și mosaică - găsesc în fiecare colț o mărturie a trecutului. Arheologii descoperă mereu urme prețioase din antichitate. Îți se pare un vis să privești valea între sirul de munți unde cruciații au fost definitiv înfrânti de Saladin, aceeași munte cu peșteri nesfârșite unde rezistența iudeilor în fața armatelor romane a fost covârșită prin fumegarea intrărilor sau deschizăturilor. Drumurile spre Capernaum (Kfar Nahum - satul Nahum - cum i se spune în ebraică) și spre muntele Beatitudinii au fost complet reparate și vechea sinagogă, des citată în Evanghelie, și frumoasa capelă italiană de pe munte, sunt mult vizitate în special de călători străini. Apropo de italieni - ai auzit poate de cazul unui sat întreg din Italia care în frunte cu un învățător vizionar a trecut la iudaism și s-a stabilit în Israel; s-au scris cărți despre acest eveniment neobișnuit. Personal am cunoscut într-o mică localitate de pe malul Kiberetului tineri pescari italieni (creștini), foști voluntari în războiul nostru, ocupându-se cu pescuitul, unii

din ei căsătoriți cu evreice. De călugări creștini de toate neamurile (între care și germani!) inutil să mai vorbim, regiunea aceasta fiind leagănul Evangheliei.

Încheind această cam lungă scrisoare aș vrea să-ți comunic că dna Tell (Bauberger) s-a reîntors din voiajul de studii în Statele Unite și din vizitele programate de instituția care a trimis-o, în Anglia, Franța, Olanda, Elveția și va fi și mai activă și utilă Madassei. A fost una din misionarele eleve care ne-a făcut cinste dincolo de hotare.

Salutări călduroase din partea soției mele, din partea dlui Birman care totdeauna se bucură că nu-l uîți în scrisorile dtale și din partea doamnelor Carp și Jeana Koren.

O caldă strângere de mâna.

Şalom!

27.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 10 mai 1955

Dragă prietene,

Asemenea dtale, încep și eu scrisoarea mea cu maestrul Sadoveanu, despre „gloriosul apus de soare” al căruia glăsui este aşa de frumos. De astă dată, însă, ceea ce am de relatat despre el e mai puțin îmbucurător pentru noi care îi prețuim cum se cuvine marele talent și frumoasa-i ascensiune, ca și pentru dânsul personal: cu vreo două luni în urmă a făcut

un infarct al inimii. Presupun că știi ce mâncare de pește este un asemenea fel al variatului meniu al vieții. El, ori te curăță fără multă vorbă, ori face din tine, pentru restul vieții, o epavă încă rezistentă pe undele mării dar nu și furtunilor ce se pot abate asupra ei... Va trebui deci să se retragă de la orice activitate, să renunțe la toate onorurile, la călătorii și reprezentări, și să ducă o viață calmă în sănul strict al familiei.

L-am vizitat cu vreo 12 zile în urmă, după ce m-am informat că e mai bine și că poate primi câte un vechi prieten. L-am găsit într-adevăr destul de bine, după o lună de zacere imobilă, cântărește 94 kg, a pierdut trei, fața îi e roză, nu mai stă la pat, șade în fotoliu și are voie să se și preumble câte puțin prin odaie... Totuși e vizibilă o mare oboseală în figura sa, moralul însă e bun și am stat de vorbă o oră și jumătate, ba i-am și citit câteva scene din traducerea mea din *Faust*...

Deocamdată are un concediu de un an la toate așa-zisele servicii ale sale, iar pentru vară se va retrage undeva la munte, nu la Mănăstirea Neamț, refugiu său estival de vreo 45 de ani, loc de refugiu pentru prea multă protipendadă, ci într-un loc necunoscut de nimeni, doar el, soția și secretarul, care îi e și cumpnat. Pentru că am abordat acest capitol puțin plăcut, hai să amintesc și de cele două decese despre care, despre unul cel puțin, vei fi auzit și pe acolo: a lui George Enescu la Paris și a prof. Dr. Danielopolu, o somită medicală internațională, de un caracter extrem de rar, al pancreasului...

Dar să trec de acest capitol al bolii și morții. Sadoveanu, nu revin asupra bolii sale, va mai asista, negreșit, la măreață

sărbătorire ce i se pregătește la împlinirea a trei sferturi de secol de viață, în ziua de 5 noiembrie a.c. Se pregătesc de pe acum biografii, monografii, ediții de lux, vaste analize, decelându-se poziția sa democrată, profund umană și socială, a operelor sale și chiar tipărirea unor noi și inedite lucrări... Cât privește geneza scrierilor sale din prima tinerețe, corespondența ce a dus-o cu mine între anii 1898-1908, anii următori, mai cunoscuți, interesează mai puțin, și care se cifrează la aproape o sută de scrisori, integral păstrate de mine, e aproape unica sursă istorico-literară. Ea a folosit de altfel și la prefața scrisă de fiica sa, Profira Sadoveanu, a marii ediții integrale a operei lui S., începută în 1940 și continuată până în 1948, din care au apărut numai șase volume mari în quarto, primele cinci sub egida Fundației Regale pentru literatură și artă, al șaselea, după detronarea lui Mihai, sub egida Editurii de Stat pentru literatură și artă a republicii. Aici ediția s-a împotmolit, iar din 1954 această editură a republicii și-a luat sarcina s-o reia de la capăt, tipărind o nouă și definitivă ediție în vreo 40 de volume a 6-700 pagini, uzând de o grafică de lux rafinat.

Încheind și cu acest capitol, vreau să-ți urmăresc frumoasa și interesanta scrisoare care a făcut deliciul multora...

În chestia „ziarelor românești”. Nu m-ai înțeles bine. Întrebarea mea nu se referea la accesul ziarelor noastre în Israel. Eu voiam să știu dacă pe meleagurile voastre apar zare în limba română. Pe vremea mea, 1945, apărea la Ierusalim *Renașterea* lui Kohavy, Stern. Evreii din România erau încă în număr mic în țara sfântă. Gazeta lui Stern era suficientă. Acum

însă aud că numărul lor e de una sută mii... Și cred că sunt; dar cum m-ai înțeles greșit, mi-ai dat și un răspuns needificator.

Referitor la emigrație, lucrurile stau încă la începutul începutului. Amatorii au de îndeplinit deocamdată niște forme foarte complicate. Rezultate nu sunt sau nu se cunosc încă...

Am luat cu plăcere act de vizita dnei Eleanor Roosevelt, despre care știu și eu că este o foarte interesantă și distinsă personalitate politică și socială, plus o publicistă de valoare. M-a amuzat ceea ce îmi relatezi despre altă vizită, aceea a Josephinei Baker, agrementată cu noștră întâmplare cu maimuța și hasidul dansator.

Despre revenirea la guvern a lui Ben Gurion, iacă nu știam! E, cum zici, un om de mare prestigiu și știe ce vrea. În penuria de valoroși oameni politici, el prețuiește cu atât mai mult cu cât știe să-și impună voința și gându-i înalt.

Despre ciocnirea de la Gaza am aflat la vreme, și am decelat din relatări ce anume dedesubt are și de partea cui e dreptatea. Mai știu că și la Bandung s-a pus chestiunea și m-am mirat că obiectivul vizat și scos în evidență e doar tratamentul populației arabe în Israel.

Îți mulțumesc și pentru prețioasa știre ce-mi dai despre achiziționarea valoroaselor documente vechi de mai bine de două mii de ani ale manuscriselor de la Marea Moartă. E interesantă odiseea acestor suluri găsite de către un beduin, ajunse, pe ce căi?, în mâinile unui arhiepiscop sirian din Statele Unite și intrate, totuși, până la urmă, în tezaurul istorico-cultural al Israelului redivivus.

Vreau să cred că v-a priit, dtale și soției, vilegiatura la Tiberias și împrejurimi. Am savurat caldele siruri, poeticele cuvinte ce ai găsit, evocând acele frumoase și evocatoare locuri spre care te porneai să le revezi. De altminteri, cum să nu te simți fericit pe muntele beatitudinii?

Interesantă peste măsură e și trecerea la judaism al unui întreg sat italian în frunte cu învățătorul vizionar și a stabilirii în Israel. Eu n-am auzit de acest lucru, alții însă îmi spun că cunosc afacerea din reportajii de ziar. Cum de mi-au scăpat mie?

Ți-am spicuit scrisoarea. Rămâne să-ți comunic că mă aflu bine și că peste o lună voi intra în al 74-lea an al deșartei și infructuasei mele vieți. Vârsta totuși nu mă împiedică să mai visez, să mai aștern versuri pe mult răbdătoarea hârtie și să mai fac planuri pentru viitor... Iată de pildă că am elaborat un prim plan pentru continuarea nefericitului meu roman *Meletie Jidovul*. Ideea mi-a sugerat-o un modest lector care, isprăvind de citit manuscrisul, m-a întrebat ce devin, dacă mai ții minte, copiii lui Meletie: Alexandru, fiul, cuzist și Alina, fiica, îndrăgostită de un Tânăr poet evreu. Mi-am amintit cu acest prilej de piesa, extrem de interesantă, a lui Adrian Verea, *După moartea lui Manase*, în care arată ce devine căsnicia Frunză-Lea. Alexandru al meu devine, firește, legionar, dar nu unul din factorii cei mai îndrăciți, doar atât cât, odată cu răsturnarea socială, să reușească a se răsturna și el, preluând un loc de conducere și demascându-se la urmă ca sabotor; iar perechea Alina-Kirschen, democrați și umanitariști de la origine, se integrează sincer și total în noua stare de lucruri, devenind

factori activi ai construirii socialismului... Tema a început să mă preocupe serios și vreau să sper că n-o voi abandona...

Cu aceasta, dragă prietene, îmi închei misiva, îndestul de lungă, dar și îndeajuns de sărăcăcioasă, strângându-ți mâinile și rugându-te să transmiți salutul meu cordial soției dtale. De asemenei, călduroase salutări Jeanei K., fiicei dsale, dnei Carp și dlui Birman.

Enric Furtună

P.S. Interesează-te, te rog, și comunică-mi dacă scriitorul Sammy Gronemann mai trăiește... În 1945 împlinise 70 de ani!

28.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 14 iunie 1955

Dlui Dr. Enric Pekelman

București

Iubite prietene,

Răspund cu întârziere interesantei scrisori ce mi-ai trimis. Chestiunea asupra căreia mă obligi să reviu - ziarele ce apar în românește - se prezintă astfel: *Renașterea noastră*, primul ziar, dirijat de A.S. Stern, nu mai apare; altele - *Viața Noastră*, *Voința*, *Adeverul* (cu a din e ca pe timpul lui Beldiman), *Dimineată*, *Zorile*, *Realitatea ilustrată*, *Săptămâna ilustrată* și vreo 10, 15 altele, apărute și dispărute, sunt scoase de oameni de afaceri, nu de gazetari propriu-zisi, și „satisfac“ cerințele

sufletești ale oamenilor simpli care nu cunosc altă limbă decât româna. Cei care au învățat ebraica, ori cunosc engleza, germana, franceza, au la dispoziție o admirabilă presă scrisă de străluciți oameni ai condeiului originari din Rusia, Germania, Franța etc. După cum ți-am mai scris, colectivitatea românească nu a avut norocul să fie dirijată de șefi spirituali, și e inexistentă ca atare. Întâmplător auzi de cutare artist de la Habima că e originar din România, de doi tineri căpitanii căzuți în Neghev, că erau „români”, de un as al aviației noastre, orfan adus din România, adoptat de o mamă care l-a îngrijit cu duioșie și recunoscut apoi de adevărata mamă, căzut cu avionul și menționat ca originar din România. Nu mai vorbesc de monumentele și pietrele din cimitirele militare unde „originea română” e nespus de des relevată. Săptămâna aceasta a fost a șaptea comemorare, într-un cadru modest, a Colonelului Marcus, organizatorul apărării Ierusalimului; făcea parte din Statul major american și a însoțit pe președintele Roosevelt la Yalta ca specialist; era originar din România, în orice caz, dintr-o familie de evrei-români; a căzut în timpul războiului și numai după moarte s-a știut cine era comandantul Ierusalimului asediat. Citesc în zare despre personalități din străinătate care vin să ne viziteze și să contribuie la consolidarea economică și culturală a țării, și în coada articolului află că a discutat românește cu o familie dintr-o maabara, originară, ca și el, din Botoșani. De vizitele șef-rabinului Genevei, Dr. Șafran, fostul șef-rabin al Bucureștiului, află întâmplător, după plecarea lui din Israel. Acum un an, doi, s-a jucat la un teatru modest din

Israel o piesă de un oarecare Mușetescu, dar de „Manase”, pe care Caragiale îl ridică la nivelul pieselor Shakespeare-ne, nimeni nu are habar. Cam acesta e tabloul spiritual al evreilor originari din România, ca colectivitate sau ca entitate. Individual, procesul de integrare este în schimb destul de rapid și numele multora din cei identificați ca originari din România ne face cinste.

Moartea lui Enescu m-a impresionat - era dintre puținii care merita toată stima și ca artist și ca om. Un doliu mult mai mare pentru noi a fost moartea lui Einstein, acest geniu al științei și spirit universal, legat prin intime fibre de Israel. Universitatea, instituțiile de cultură, radio, au comemorat cu emoție pe ilustrul dispărut, un exemplar uman pe care numai veacurile îl produc. Recitesc *The Universe and Dr. Einstein*, de Lincoln Bennett, prefățată de însuși Einstein, una din rarele cărți de popularizare, accesibilă profanilor, în care concepțiile marelui savant și gânditor apar nevătămate.

Fiind în vacanță, prima plimbare pe care o fac e pe muntele Herzl, care domină Ierusalim, văile și munții Iudeii.

„Sacrés monts, fertiles vallées,
Par cent miracles signalés” (Racine)

Inginerii civili deoparte și autoritățile militare care au folosit una din coamele muntelui ca cimitir militar pentru cei căzuți în războiul de liberare, au făcut o minune din acest munte pietros, oropsit, care de veacuri, ori poate de mii de ani, nu a fost călcat decât de capre, de fiare, ori de țărani nomazi. Am de gând

să profit de vacanță pentru o raită prin țară, căci prea sunt multe locurile pe care nu le cunosc decât din citite sau auzite.

Toate cele bune.

Salom uvraha!

Henry Marcus

Jerusalem

Talbieh, Hovevei-Sion, 12

29.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 5 martie 1956

Dragă prietene,

Răspunzând rândurilor și nedumeririlor dtale, află că o scrisoare a mea de pe la începutul lunii august din trecutul an a rămas fără răspuns. Îți comunic că la jumătatea acelei luni plec la Bălcești, unde sper să mă pot aprobia foarte mult de sfârșitul traducerii mele a celei de a doua părți a *Faustului goethean*. Îți indicam și adresa pentru eventualitatea puțin probabilă că-mi vei răspunde fulger, eu neîntârziind pe meleagurile Bălceștilor decât cel mult trei săptămâni. N-am primit acolo nimic, nici nu se putea, speram însă că răspunsul mă va afla nu mult după întoarcerea acasă. Neprimind nimic nici după o lună, nici după două, nici după trei... m-am hotărât să am răbdare și să aștept, din anumite prudențe...

Îți mulțumesc că ai rupt îndelungata tăcere. Trebuie să presupun rătăcirea fie a scrisorii mele, fie a răspunsului dtale.

La Bălcești, două ore cu autobusul de la Pitești, se află conacul, refăcut și modernizat, al familiei Bălcescu. De vreo opt ani încocace el a fost pus la dispoziția Uniunii Scriitorilor din R.P.R. de către un străneput al marelui istoric și martir. E, cu o pajiste întinsă și cu o pădure apropiată, un mic paradis creator și recreator. Pe socoteala Fondului literar al Uniunii am petrecut aşadar acolo, în tovărășia altor câțiva scriitori, trei minunate săptămâni. Am avut fericitul răgaz să birui cel de-al patrulea act, cel mai greu, al tragediei lui Goethe, partea a doua.

Întors din paradis, am mai avut vreo lună de furcă și cu al cincilea act, după care am încheiat și cu acest capitol al muncii mele literare, pentru moment, cine știe câți ani!, gratuită. Căci între timp a apărut traducerea lui Lucian Blaga și, după cât sunt informat, mai e sub presă una... Manuscrisul meu e deocamdată în mâinile academicianului prof. Tudor Vianu.

Cu ocazia centenarului de la moartea lui Heine, apar acum două volume cuprinzătoare din scrisorile lui: unul de proză și unul de poezie. În acesta din urmă, făcând parte din colectivul de traducători, am și eu un număr de poezii...

Precum vezi, nu prea am a mă lăuda cu succese palpabile și remuneratorii, ceea ce însă mă lasă rece, principalul la mine fiind conștiința trebei împlinite la un nivel de care nu trebuie nici să mă rușinez și nici să regret că am făcut-o.

Nu știu dacă ți-am comunicat că Arghezi a fost primit la Academie și că i s-a editat de curând un volum cu vechi dar

nerăsuflate pamflete ale sale politice și că pe cale de apariție se află alte două volume cu poeme, toate noi și de esență pur socială. Nu mai e misticul adânc răscolitor de odinioară, ci realistul avântat și revoluționar de azi... Poezia noastră Tânără e în plină eflorescență, iar numărul poetilor talentați crește mereu. Tot așa și al tinerilor prozatori, al romancierilor. Critica de asemenea înregistrează studii din ce în ce mai ample și mai profunde. De Sărățeanu mă voi interesa. În cartea de telefon sunt mai mulți. Cum îl cheamă pe el? M. sau L.?

Îmi pare rău de cele ce-mi scrii despre dna Carp, că ar fi suferindă. Te rog să-i transmiți salutul meu și bunele mele urări. Nu uita nici de Dna Koren... Pe Birman îl vezi? Cum o duce cu sănătatea?

Aș mai vrea să te rog ceva: să te interesezi de scriitorul Sammy Gronemann³⁹. Mai trăiește? Știu că în 1945 împlinise 70 de ani. Ar avea deci azi 81. Nu știu dacă știi, și mi se pare că nici pe el nu l-am întâlnit că încă din 1948 i-am tradus în versuri frumoasa comedie *Der Weise und der Narr, König Salomo und der Schuster*⁴⁰, jucată cu mare succes pe la voi de către teatrul Ohel.

În sfârșit, sunt cu tot dragul al dtale.

Cordial salut pentru soția dtale.

Enric Furtuna

³⁹ Sammy (Samuel) Gronemann (1875 - 1952), fiul rabinului șef din Hanovra, a fost un autor evreu german și activist sionist.

⁴⁰ Samuel Gronemann, *Der Weise und der Narr, König Salomo und der Schuster*, Moadim, 1942.

30.

Henry Marcus către Enric Furtună

Jerusalim, 19 martie 1956

Dragă prietene,

O plăcută surpriză pentru mine și pentru toți prietenii dtale, scrisoarea ce mi-ai trimis: în primul rând, faptul că îți continuă activitatea literară, în afară de cea profesională, că trăiești într-un mediu intelectual deasupra măruntelor sau marilor frământări politice ce amărăsc lumea în general; că te bucuri din plin de avantagiile cuvenite și larg dăruite literaților și artiștilor în R.P.R. a fost pentru mine vesteala cea bună pe care o așteptam. Sunt sigur că vei duce la capăt cu bine traducerea lui *Faust*. Mă bucură știrea că faci parte din colectivul de traducători din Heine, care apară în volumul comemorativ al centenarului morții marelui poet. În biblioteca mea nu am o singură carte românească, nici măcar traducerile publicate de mine, dar îmi aduc aminte și pot recita multe versuri din Heine traduse de Șt. Iosif, Nemțeanu, Rodion. Limba română e mai accesibilă romanticismului și ironiei lui Heine decât limba ebraică; nu e numai părerea mea care sunt un novice în limba noastră străveche și nu i-am pătruns încă imensul tezaur de exprimare, ci și al multor publiciști distinși care s-au ocupat de traducerile din Heine în ebraică... O mică amintire, sau digresiune: în timpul regimului lui Hitler, un medic evreu complet asimilat a fost obligat de legile din Nürnberg să

divorțeze de soția lui ariană. Aveau însă un copil de 9 sau 10 ani care iubea deopotrivă și pe tata și pe mama și au decis ca el să aleagă pe cine să urmeze. Mama i-a vorbit de gloria omului arian și a perspectivelor ce i se deschid în lumea mare; tatăl, imilitor, lipsit de milioane de existență, i-a vorbit de planul de a pleca în Israel, și copilul l-a urmat pe părintele îndurerat. Doi ani după sosirea lor în țară, medicul berlinez, care avea un serviciu ambulant pe la spitalele din kibuțuri, și-a sărbătorit onomastica într-una din comunitățile din Galil, când primi în dar de la copil, un excelent elev într-o școală din Tel Aviv, o serie de traduceri din Heine în... ebraică.

M-a bucurat și vestea că Arghezi trăiește și e astăzi membru al Academiei Române. L-am știut grav bolnav, acum 15 ani, când am părăsit România legionară. Sub pseudonime, dar comunicându-i numele meu personal, am avut constea să colaborez la *Biletele de Papagal*. Dar ilustrul său contemporan, Gala Galaction, mai scrie, mai apare în viața publică?

Și acum, lucruri mai precise și ceva știri de pe la noi. Pe Sărățeanu îl chama M., iar pe fiul său, un distins medic din Montpellier, îl chama Lica (poate e un diminutiv), astfel că direct sau indirect i-ai putea prezenta bunele mele urări de sănătate și salutări cordiale de prieten care nu uită.

Doamna Carp se simte acum mai bine. A fost fericită de atenția dñe; asemenea și Dna Koren. Cât despre d. Birman... îți va răspunde personal.

M-am interesat de Sammy Gronemann: a murit acum câțiva ani; soția lui însă trăiește, la Tel Aviv, și păstrează cu

sfințenie marea lui bibliotecă. Cu o ocazie, și dacă mă autorizezi, i-aș putea comunica știrea că ai tradus în românește comediea răposatului ei soț, *Der Weise und der Narr*.

La noi, cu toată presiunea politică internațională sub care trăim, viața își urmează cursul: se construiește, se creează, se cântă, se conferențiază... Zilele acestea am avut între alte vizite aceea a artistei societare a Comediei franceze, Véra Corènne. Sala cea mare a Y.M.C.A. arhiplină și o treime de asistenți în picioare ascultau cu sfințenie, până și șoaptele ei, și izbucneau ca o furtună după fiecare recitare. În special tirada Ierusalimului din Athalie de Racine i-a mers la inimă publicului.

Și cu acestea închei urându-ți sănătate și toate cele bune. Salutări și din partea soției mele.

31.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 30 aprilie 1956

Dragă prietene,

Ziua de 1 mai care, împreună cu 23 august, e în R.P.R. cea mai mare și mai populară din sărbători, a prilejuit de astă dată o suită de trei zile consecutive de odihnă, făcându-se din ziua de 29 aprilie, duminica, zi de lucru și în schimb din luni, 30 aprilie, una de odihnă, alăturată zilei de 1 mai, marti, marea sărbătoare cu defilare și 2 mai, miercuri, când cetățeanul are

dreptul să se odihnească, după o zi de mare bucurie, osteneală și petrecere...

Profit de această primă zi a scurtei vacanțe de primăvară, spre a sta nițel de vorbă cu dta. Scrisoarea datată 19 martie mi-a făcut, ca totdeauna, mare plăcere. Rândurile, din păcate prea puține, ale dlui Birman, de asemenea, exceptând, firește, faptul că nu se simte bine și că îi vine greu să scrie. Totuși, caligrafia îngrijită și mai cu seamă iscălitura sigură și hotărâtă au avut darul să mă liniștească și să mă bucure. Te rog, transmite-i din parte-mi urările mele de sănătate și de încă mulți ani de viață petrecută cu plăcere...

M-a amuzat ceea ce mi-ai relatat despre acel medic evreo-german care, cf. legilor nürnbergiene a trebuit să-și repudieze soția ariană, dar a fost urmat în pribegie-i israeliană de unicul său fiu, traducător mai târziu a lui Heine în ebraică...

De moartea, cu câțiva ani în urmă, a lui Gronemann, am luat cunoștință cu sinceră și profundă părere de rău. Sammy Gronemann a fost un foarte talentat autor satiric. Și în nuvelă și în roman și în teatru. Romanul său *Tohuwabohu*⁴¹, citit de mine pe când îmi duceam zilele în Ierusalimul redivivus și uzam de bogata bibliotecă a regreatului Komarovski, este un op literar de anvergură, aş spune de clasă mare. După ce l-am citit, găsind, cu stupefacție oarecum, mari asemănări cu romanul meu, rămas netipărit, *Meletie Jidovul*, având aceiași temă centrală, la mine grefată de cancerul cuzist, la el de cel hitlerist,

⁴¹ Sammy Gronemann, *Tohuwabohu*, Berlin, Welt Verlag, 1920. „Tohuwabohu”, în ebraică, poate fi tradus prin „lipsit de formă și gol”. Este o expresie ce apare în Biblia ebraică, la începutul cărții Genezei.

neștiind unul de celălalt, i-am scris lui Gronemann relatându-i cazul și intrând astfel în corespondență cu el. I-am trimis atunci și manuscrisul unui volum de poezii scrise de mine în limba germană, după ce luasem la cunoștință că stăpânește la perfecție și arta versificării, despre care a binevoit să-mi exprime cuvinte de laudă. L-am cunoscut apoi și personal. Nu m-a dezamăgit deloc nici inteligența, nici conversația sa. De când știu că nu mai e printre vii, simt un gol de parcă mi-ar fi murit un prieten. Cred că te înseli presupunând că soția sa trăiește. După câte știu eu era văduv și locuia împreună cu o soră a sa. Țin minte că poseda o mare și frumoasă bibliotecă. Mi-ar face desigur plăcere dacă, ocazional, aflându-te în Tel Aviv, ai transmite dnei, nu mai știu cum îi zice, salutul meu respectuos. Numai să-și mai aducă aminte de mine... Îi comunică, firește, și de acea traducere pe care am încercat încă a o plasa pe vreo scenă.

Să-ți mai spun că mă bucur mult și de cele ce-mi scrii despre contrapondere presiunii politicii internaționale și a crizei economice: „se creează, se construiește, se cântă, se conferențiază...”, ca și despre succesul societării Comediei Franceze, Véra Corènne și a entuziasmului ce a stârnit.

Cât privește pe Arghezi și Galaction: primul e în plină vogă, producție, înaltă prețuire a criticii autorizate și adulare a tineretului; al doilea e de vreun an întuit la pat de o paralizie... Dar și el e în mare cinstă și i se retipărește opera...

Pe Sărățeanu l-am chemat la telefon și a fost foarte bucurios auzind că-i vorbesc despre dta și că-i transmit salutări.

La întrebarea mea dacă l-ar jena cumva o eventuală corespondență cu dta, mi-a răspuns că deloc, ba dimpotrivă... Mi-a mai spus că-ți va scrie, cerându-mi adresa. Așa că socot că te afli în posesia misivei anunțate.

Trecând la modesta mea persoană, am a-ți spune că *Faustul* e de mult încheiat. Cum mi-au luat-o doi înainte, am cam rămas deocamdată de căruță. Nu cred totuși ca până la urmă să nu se impună, din toate punctele de vedere, versiunea mea. Volumul masiv, de versuri, cu traduceri din Heine, apare abia prin iulie. Unul, tot masiv, de proză heineană, a apărut cu câteva săptămâni în urmă. La acesta n-am colaborat. Traducătorii, foarte buni, sunt trei: Al. Philippide, Emil Dorian și Emanuel Cerbu.

Închei, cu speranța că aceste rânduri vor găsi Israelul mai liniștit politicește, în urma vizitei lui Bulganin și Hrusciov în Anglia.

Cu cele mai cordiale salutări pentru dta și soția dta, rămân cu toată prietenia, al dta,

Enric Furtună

Vorbe bune și urări de sănătate fam. Koren și Carp.

Postscriptic, am de adăugat două scurte aliniate ce mi-au scăpat din ... mașină:

1. La un referat ținut la Uniunea scriitorilor, secția Tradiție, s-a menționat că la un congres literar, nu mai știu unde ținut, într-o capitală europeană, în rândul al doilea al numărului de excelente traduceri din capodopere universale, s-a situat Israelul.

2. O mare, impozantă retrospectivă a creației pictorului Iser, actualmente Iosif Iser, se bucură de un colosal succes și de public și de critică cea mai autorizată. Iser e mai demult membru al Academiei și încă în plină vitalitate și creație. Un autoportret al său de dată recentă e și pictural și coloristic și ca asemănare de o valoare universală.

32.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 22 mai 1956

Iubite și stimate prietene,

Îți mulțumesc pentru osteneala de a-mi scrie și interesantele știri ce-mi dai din lumea noastră - prieteni, literați, activitate intelectuală. M-a îndurerat vesta că Galaction e paralizat de un an de zile; aș fi vrut un apus de viață mai senin, mai fericit pentru această figură de înaltă ținută morală și literară. Vesta din ziarele de aici că amicul său A.L. Zissu a fost liberat mi-a produs o vie satisfacție.

Presă noastră înregistrează zilnic știri despre liberări în masă de deținuți politici în țările din Răsăritul Europei, victime ale regimului Beria; mie personal îmi vine greu a vrede că Stalin care împreună cu Churchill și Roosevelt a zdrobit Germania nazistă ar fi personal responsabil de această politică împotriva libertății de gândire.

Te felicit că ai petrecut ziua de 1 mai acasă, în liniște. La noi, ziua de 1 mai a fost consacrată muncii voluntare la săpături de apărare. Am cerut și eu să particip la aceste lucrări deși am depășit vârsta de 60 de ani și nu sunt prea departe de vârsta psalmistului când „... duci pe om până la umilință și îi spui: La pământ te întoarce, fiu al pământului“. Am lucrat cu zor și, cred, cu spor - singura mea slăbiciune fiind lacrimile pe care nu mi le pot stăpâni când în autobus ori la un ceai comun, după terminarea muncii, izbucnesc cântecele noastre ebraice din piepturile tineretului voios, plin de viață.

Mă pregătesc să plec în vacanță pentru vreo 20 de zile. Voi sta câteva zile la Tel Aviv la fiul meu și apoi voi lua drumul spre Galil, Tiberia, Tabha, Kfar Ghiladi și vom face băi în lacul Kineret, Marea Galileei cum îi spune Evanghelia. Din Ierusalim sunt acum două căi spre Tel Aviv, ambele pe coamele munților, iar a treia cale prin văile munților Iudeii este în construcție. Noile căi de comunicație și drumurile lor laterale deschid perspective care încântă ochiul. Ai crede că de când lumea nu au fost călcate de picior de om, dar săpăturile ce se fac descoperă urme bizantine, romane, preistorice deosebit de interesante. Nu degeaba suntem un punct de atracție pentru oameni de știință, de religie, de artă - lăsând deoparte iritanta atențiune de care ne bucurăm ca punct central al intrigăriei internaționale.

Citesc cu multă părere de rău frământările dțale cu publicarea lui *Faust* și te înțeleg. Mă gândesc la cartea lui Burckhardt, *La Renaissance Italienne*⁴², pe care bietul autor cu

⁴² Jacob Burckhardt, *La civilisation de la Renaissance en Italie*, publicată în 1860.

greu a putut-o publica în viață, în schimbul câtorva zeci de franci elvețieni și care acum îmbogățește pe editorii englezi, francezi, italieni, israelieni, cu edițiile de lux în care o scot. *C'est la vie!* Apropo de *Faust* - e jucat acum la Habima, într-o nouă versiune ebraică, cu o înscenare excepțională. Aflu cu acest prilej de câteva nume de evrei originari din România, care fac parte din echipele Habimei și a altor teatre. Sunt încă deosebit de atent și sensibil de câte ori citesc de tineri cu mențiunea „originari din România” în presa ebraică ori în *Jerusalem Post*. De pildă, în ultima săptămână citesc de fiul unui medic brăilean căzut undeva la frontieră, de un brav locotenent dintr-un kibuț din Neghev, ucis într-o luptă - cu amănuntul că bietul Tânăr este încă așteptat de doi câini ai lui care dau târcoale zi și noapte locuinței sale. Numele de „evreu român”, atât de compromis de afaceriștii care au precedat ultima imigratie, este reabilitat în Israel. De altfel, mulți din afaceriștii de neplăcută memorie au părăsit Israelul.

La o conferință de la *Cercle de Culture Francaise* despre Lamartine - pe care nu-l știam ca om politic, de gândire și viziune pozitivă - ascultam stupefiați o pagină dintr-un raport al său către Ministerul de Externe Francez, acum peste o sută de ani, în care prevedea cu multă claritate viitorul Rusiei ca o forță dominatoare în Europa, dar mai ales asupra țărilor mari asiatice; ai zice că raportul a fost scris ieri, alătăieri. Ca o coincidență, citesc într-o nouă carte, despre politica lui Napoleon, o observație asemănătoare despre Rusia. Cu toată admirația mea pentru marea literatură rusă din generația trecută - Tolstoi,

Gogol, Cehov, Korolenko - și stima ce am pentru cei care au doborât țarismul și apoi nazismul, când știu că Rusia oficială vede cu ochi nu tocmai buni Israelul, aceste viziuni....

Te-ai interesat în câteva rânduri de „presa românească“ de la noi; erau vreo 15-20 de ziare sau publicațiuni care se concurau ori se succedau. Se pare că au dispărut, afară de un ziar *Viața noastră*, susținut de un partid politic. Erau și foarte slabe. Găsesc, în schimb, în presa ebraică ori în *Jerusalem Post* nume de evrei români, ori îi ghicesc ca atare după textul publicat - un indiciu că integrarea se face lent, dar sigur, că și oamenii maturi își apropie limba, nu numai tineretul.

Salutări cordiale lui Sărăteanu. Mă bucur că e bine, sănătos, și sunt în aşteptarea misivei lui.

Salutări afectuoase din partea soției mele, care-ți citește scrisorile; iar din partea mea, urări de sănătate.

Shalom!

33.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 5 iulie 1956

Dragă prietene,

Mâine se face taman o lună de când am primit interesanta și impresionanta dtale scrisoate în care te referi la munca voluntară la care ai participat cu toată inima și forțele de care dispui; precum și despre noile drumuri ale țării prin munți

și pustiul Iudeii; ba și despre reabilitarea evreilor români, spre marea dtale satisfacție... Mă bucur și eu de bucuria ce resimți și nu mai puțin înțeleg sentimentul cald și tineresc care te-a îmboldit, pe dta sexagenar, să răspunzi la chemarea muncii voluntare.

Cred, dragă prietene, că actuala situație și configurație politică ne dă tot dreptul să fim optimiști și să ne așteptăm la o eră de pace, constructivă și aducătoare de fericire pentru copiii și nepoții noștri. Mai mult chiar: sunt convins că și eu, de pildă, care mi-am serbat la jumătatea lunii iunie împlinirea a trei sferturi de veac, în plină sănătate și activitate, mă voi bucura de începutul acestei fericitoare ere, în cei câțiva ani pe care mi-i socot încă sortiți. Ceea ce se cheamă că te vei bucura și dta, care ești încă departe de cele trei sferturi de veac, pe care, de pe acum, și le doresc sărbătorite, aşa cum le-am sărbătorit eu...

Din nefericire, după această introducere optimistă, sunt nevoit să vin cu două vești proaste. În săptămânilor din urmă, veșnicia și-a încorporat, neînținând seamă de numărul anilor, nici de ce mai puteau da frumos și util literaturii române, unul după altul, pe trei din scriitorii noștri: întâiul a fost I. Călugăru, romancier și eseist; al doilea Dr. Emil Dorian, poet și romancier; al treilea, Ioachim Botez, prozator; poate că și mințe să a debutat cu *Însemnările unui belfer...* Primul a murit la 55 de ani, al doilea la 65, al treilea în ziua în care împlinise 72. Pe cei doi dintâi îi știi, desigur. Vei mai fi apucat *Caii lui Cibicioc, Don Juan cocoșatul și Copilăria unui netrebnic*. Romanul acesta din urmă, autobiografic, e o carte de mare valoare. Călugăru, comunist

din ilegalitate, a făcut o mare carieră scriitoricească. Marele său roman *Oțel și pâine* l-a făcut „laureat al premiului de Stat”. I s-au făcut, cu „catafalarea”, la Casa Scriitorilor, somptuoasă, ca și cu înhumarea, mari onoruri oficiale. Personal n-am fost în relații cu el și deci nici decesul său neașteptat, suferea mai demult de cord, nu m-a impresionat decât cerebral. Decesul însă, la spital, al lui Dorian, după ce cu câteva zile în urmă mai stătusem îndelung de vorbă cu el și își exprimase convingerea că va putea fi prezent la recepția prilejuită de aniversarea mea, peste două săptămâni, m-a cutremurat și îndurerat profund. Nu ți-aș putea spune cu certitudine ce anume boală i-a scurtat firul vieții. Suferind era în chip cronic de ani și ani. Dar un diagnostic definitiv nu i se putuse stabili. Colită? Colicistită? Angiocolită? Oricum, în cauză trebuie să fi fost ficatul. Tumoare însă n-a fost. Suporta bine recidivele destul de dese și era mereu activ și nu înceta a scrie. În aprilie a.c. a conferențiat minunat cu ocazia centenarului morții lui Heine, la Casa Scriitorilor. Pusese la punct două romane f. interesante, unul de mare amploare, tratând suferințele unor familii evreiești sub regimul fascist, antonescian; celălalt, mai scurt, de observație acută și subtilă, intitulat *Însemnările unui internat în spital*. De curând i s-a editat un volum cu traducerea integrală a fabulelor lui Steinbarg. Anul trecut, în august, ne făcuse, la Bălcești, lectura unui vast și foarte impresionant capitol dintr-un nou roman al său, așisdarea cu temă evreiască.

Nu știu dacă toate acestea te interesează, dar am simțit nevoie să ți le comunic.

Lui Dorian nu i s-au făcut onorurile oficiale ale lui Călugăru, totuși Uniunea scriitorilor i-a anunțat, „cu profundă durere”, săvârșirea din viață, iar la mormântul său a vorbit un reprezentant al ei.

Dar să trecem la alt capitol. Poate ai aflat că între 18 și 25 iunie s-a desfășurat, aici în București, primul Congres al scriitorilor din R.P.R. Au participat reprezentanți a 17 țări din Europa, ambele Americi și Asia. Dezbaterile au fost vii, interesante și pasionante.

Și acum, pentru că în toate scrisorile îmi faci plăcerea de a mă ține în curent cu diverse manifestații culturale și artistice din Israel, vreau și eu, din parte-mi, să-ți dău revanșă: cu vreo lună în urmă, am fost vizitați de o trupă a teatrului Atelier din Paris. Cele câteva piese moderne, una a lui Labiche și *Les fourberies de Scapin* a lui Molière, au fost jucate cu un antren și într-un admirabil și spumos spirit francez... Dirijori străini avem mereu. În ultimul timp mai mult englezi. De o săptămână avem aici ansamblul Teatrului Academic, M.H.A.T, din Moscova. Lasă că e o problemă aproape de nerezolvat obținerea unui bilet, dar și necunoașterea limbii e un impediment, nu dintre cele mai mici... Așa că nu am fost la niciun spectacol. Cronica dramatică exultă. Și piesele și punerea lor în scenă și artiștii par a sta pe cea mai înaltă treaptă a desăvârșirii. Regia, împrospătată, e aceia moștenită de la Stanislavski și Dancenke.

Vei fi știind, poate, și de ansamblurile românești care joacă de un timp în străinătate. E vorba de ansamblul Ciocârlia, dansuri și cântece, care de două luni entuziasmează pe chinezi,

și și-a prelungit stagiunea cu încă două luni; ca și de spectacolele pe care de vreo trei săptămâni le oferă parizienilor Teatrul nostru național. Toată cronica teatrală pariziană e un singur imn de laudă atât pentru artiști, cât și pentru regie și piese. Acestea nu sunt decât două: *Scrisoarea pierdută* a lui Caragiale și *Ultima oră* a lui M. Sebastian, mort în 1945, la 38 de ani, călcat de o mașină...

Pour la bonne bouche, sau poate dimpotrivă, ca să stric tot bunul gust pe care îl le-ar fi dat aceste din urmă comunicări, îl transcriu una din poezile, recente, cărora le-am făcut lectura în seara recepției la mine.

Și acum, Salom și sănătate.

Omagii soției.

Enric Furtună.

Salutări cordiale fam. Koren și fam. Carp.

Cântecul lebedei

Nici eu, nici alții foarte mulți ca mine,
Cu rădăcini în secolul trecut,
Nu vom răzbi spre vremea care vine
Cu tot ce-aduce nou, necunoscut.

Și nu vom știi nicicând de-atâtea forță
Care încă-n taina firii se ascund,
Pe care însă ale minții torță
Le-or lumina și scoate din afund.

N-am știi nimic de oamenii din Marte,
N-om asista la primul zbor astral,
Nici vreun mesaj de radio sau vreo carte
Nu ne-or vesti pe omul ideal.

Noi vom muri, și tragic, sub pleoape,
L-om mai vedea-n conflict cu însuși el,
Cu dumnezeu ca și cu cel de-aproape,
Dar pururi urmărind un nobil țel.

Vom știi că intrat în era nucleară,
Războiul, tot mai mult, va fi un mit,
Atomul spart chezașă păcii doară,
Iar omul tot mai bun, mai fericit.

N-om părăsi aceste vechi meleaguri
Cu inima ușoară, dar văzând
Cum cresc ale-nfrățirii albe steaguri,
Un imn va fi al morții noastre cânt!

34.

Henry Marcus către Enric Furtună

Jerusalim, 17 iulie 1956

Iubite și stimate prietene,

Încep cu sfârșitul scrisorii date din 5 iulie crt., cu *Cântecul lebedei*, versuri de ținută clasica, de optimism sănătos, de înaripat idealism, atât de adevcate vremii noastre și vîrstei noastre, atât de binefăcătoare sufletelor noastre frământate. Le-am citit și recitat. Ele reflectă admirabil pe omul de febrilă activitate și de delicate simțiri care-și serbează trei sferturi de veac „în plină sănătate și activitate”. Mă asociez cu dragă inimă la urările multimii de prieteni care vor fi de față la fericita aniversare a scriitorului „care crede în scrisul său” și inspiră și altora credința „în albe steaguri de-nfrâțire” în „omul ideal... urmărind un nobil țel”.

Sunt și eu un optimist. Adept al filosofiei lui Spinoza, a cărui *Etică* o cultiv de la vîrsta de 18 ani, privesc și eu lucrurile sub specia *aeternitas*. Dar o doză de optimism ca cel servit din plin de *Cântecul lebedei* este un adevăr reconfortant, pentru care îți sunt recunoscător.

Și acum vesteau morții celor trei scriitori români. Pe Ioachim Botez mi-l amintesc din foiletoanele lui publicate pe vremuri de *Curentul*. Pe Ion Călugăru l-am cunoscut, puțin, personal, dar nu am citit nici una din lucrările lui. Pe Emil Dorian, în schimb, l-am cunoscut din copilărie; eram vecini în București pe str. Florilor. El, cu două clase mai mare, se și afirma ca versificator și muzical. L-am urmărit apoi în viața de luptă, de satisfacții mari și decepții câteodată. Opera lui, după mine cea mai reușită ca inspirație și executare, „De vorbă cu Balanul meu”, m-a delectat. L-am urmărit în diferite publicațiuni, *Adam*, îndeosebi, la care colaboram și eu rareori. A

fost un şoc pentru mine vesta mortii lui; şi ştiam că duce cu el ceva din viaţa noastră trăită în sectoare diferite, dar pe acelaşi plan, ceva din generaţia noastră ce se destramă. Faptul că, spre deosebire de Călugăru, era obsedat de problema specifică evreului, prima victimă a abisului moral în care a fost prăbuşită omenirea în ultimele decenii, îl înălţa şi mai mult în ochii mei.

Artiştii români în China, artiştii români la Paris - este într-adevăr interesant de aflat. La Paris a plecat şi o echipă de artiştii teatrali israelieni, în frunte cu excelenta Orna Porat de la teatrul Kameri. Îmi scrii că alături de opera nemuritoare a lui Caragiale, s-a reprezentat la Paris şi *Ultima oră* a lui Mihail Sebastian. L-am cunoscut pe Sebastian; un prieten al lui şi al meu mi-a dat despre el interesante detalii, încă înainte de primirea scrisorii dtale. Mă surprinde totuşi că o lucrare a lui a fost aleasă pentru a reprezenta la Paris, alături de a lui Caragiale, teatrul românesc. Este oare atât de reuşită şi reprezentativă?

La noi, evenimentele politice domină celelalte probleme fără a le înlătura totuşi de pe planul preocupărilor publice. Timp de o zi, întreaga atenţiune a populaţiei noastre a fost captată de efortul onorabil şi înfrângerea finală a echipei noastre de fotbal, special şi minunat transmisă prin Radio din Moscova. Dar n-am fost ceea ce englezul numeşte „bad losers“. Fiecare şi-a dat seama ori a fost convins de specialiştii noştri (ca să nu zic consolat de ei) că înfrângerea era de aşteptat, echipa rusă fiind una din cele mai puternice din lume... Marele interes al lumii savante în jurul descoperirii manuscriselor de la Marea

Moartă se menține, este în creștere. Telegramele agenților mondiale aduc știri despre manuscrisele găsite, în special de arheologi francezi, în anticele așezăminte de lângă Marea Moartă. Numeroase volume de studii speciale continuă să apară. Istorici, teologi, academii și înalte instituții religioase urmăresc și discută textele găsite, unii pentru a fixa sursele creștinismului, alții pentru a verifica textele discutabile din Biblie sau pentru a clarifica date și evenimente istorice. În fruntea acestei campanii culturale și științifice, în Israel, este doctorul Ygael Yadin (e fiul defunctului profesor Sukenic care, în plin război, s-a sesizat de importanța acestor manuscrise aduse de niște beduini și a cumpărat o parte din ele pentru Israel). Corespondenți speciali sunt trimiși în deșertul Mării Moarte de mari ziaruri mondiale pentru a satisface curiozitatea profanilor care urmăresc eforturile arheologilor internaționali în aridele regiuni biblice. Îți scriu în zi de odihnă și doliu național - Tise b'Ab, a noua zi a lunii Ab, ziua dărâmării Templului. Ascult la radio și, bineînțeles, înțeleg acum textul „Lamentărilor” rostite cu nota tânguitoare respectivă de Evreii din Yemen (Aden), de evreii din Maroco, din Tunisia, din Kurdistan, din Persia, etc, nu mai vorbesc de Askenazim. Aceleași cuvinte triste: „Căzu coroana frunții noastre, Oi-na lanu, ki hatanu (vai nouă, că am păcătuit)”. Apoi, fiecare trib cu melodia lui specifică, psalmul „La apele Babilonului, acolo șezu și plânse... Ierusalim, de te-oi uita și dreapta să mă uite... ”. Numeroși vizitatori din toate colțurile lumii sunt în vizită și

sunt vizibil impresionați, mai ales pe Muntele Sion (pe care l-am urcat și eu astăzi), lângă mormântul lui David.

Ca să revenim la ale noastre, aş vrea să-ți comunic că dna Koren, pe care am întâlnit-o zilele trecute, pleacă la Paris pentru șase săptămâni, la fratele ei. Arată bine, dar e foarte îngrijorată de o cunună, ori soră din Iași, al cărei fiu, un excelent absolvent al Universității Ebraice, plecat la Paris pentru perfectionare, s-a sinucis aflând de arestarea tatălui său la Iași. Au trecut ani de atunci, tatăl a fost eliberat, iar mama continuă să primească scrisori fictive de la fiul ei. Nimenei nu știe cum se va termina acest joc și care pot fi consecințele.

Cu cele mai bune urări de sănătate,

La mulți ani! Șalom!

35.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 11 septembrie 1956

Dragă prietene,

Frumoasa dtale scrisoare din 17 iulie mi-a parvenit cu întârziere, nu cu mult înaintea plecării mele la odihnă. Am planuit deci atunci răspunsul pentru când voi fi întors. Astă s-a întâmplat în seara de 7 a lunii curente. La Bălcești, unde mi-am petrecut vacanța, ca și anul trecut, am zăbovit aproape o lună. Îti-am mai scris și anul trecut despre această admirabilă casă de odihnă pe care un urmaș al Bălceștilor a pus-o la dispoziția

scriitorilor încă de prin 1950. Este un foarte frumos și încăpător conac cu o enormă pașiște somptuos înflorită în fața lui, cu dealuri împădurite de jur împrejur și cu depărtate și pitorești perspective ale naturii. Topografic, satul e așezat la o modestă înălțime de aproape 400 de metri, între Râmniciul Vâlcii și Govora. E pe pașiștea aceea, între conac și pădure, uneori, o tăcere de început de veac. Pentru creație, conacul e denumit Casă de odihnă și creație; poetul, scriitorul se bucură acolo de condiții optime. Anul trecut am lucrat acolo la *Faust*. În acest an m-am hazardat într-o primejdiașă întreprindere: am început o piesă cu o temă actuală. Am scris din ea un act. Nu-mi permit niciun pronostic. Nu știu dacă voi avea curajul, mai bine zis talentul, capacitatea, de a mă aventura și spre al doilea, și al treilea...

N-am fost mulți la Bălcești; opt, cel mult zece. Din cei zece, nouă eram evrei. În lungile seri, stăteam de vorbă și foarte des de... lectură. Citeam din scrisul nostru. Poezii, nuvele, fragmente de roman, poeme. Eu am citit poemul meu dramatic, *Abraham* care, în minte, dtale nu îi-a plăcut. A avut un mare succes și toți au fost de părere că e reprezentabil chiar și sub actualul regim. Ceea ce, totuși, nu m-a determinat să fac vreun pas întru realizarea acestei foarte îndoienice reprezentabilități.

Singura deficiență a sejurului a fost seceta. Una cum nu s-a mai repetat de la 1946. Toată vremea timp frumos, zilele foarte călduroase, iar nopțile abia puțin răcorite. O singură dată a plouat, nu prea serios... A mai planat și o vagă tristețe asupra sufletelor noastre, căci lipsea Dorian... Anul trecut ne citise un prim, foarte lung și foarte interesant, capitol al unui roman în

care trata bejenia și destinul tragic al unei familii evreiești care a reușit să fugă din paradisul lui Hitler, din Praga, și să se aciueze, pentru scurtă vreme, în țara românească. Romanul a înaintat foarte puțin și a rămas un torso...

M-au interesat mult cele ce-mi comunică despre neprețuitele manuscrise găsite, în special, de arheologi francezi, scromonind în anticele așezăminte de lângă Marea Moartă.

M-a emoționat puternic relatarea despre sinuciderea Tânărului Nacht, de care știam și eu că e un element excepțional dotat și de o mare intelectualitate. Tatăl său, inginerul Hugo Nacht, a ieșit de mult din închisoare, dar, pe cât știu eu, a și murit după aceea. Nu-mi intră în cap cum dna Rozica Nacht, sora dnei Koren, poate primi scrisori fictive de la fiul ei mort... E o mare tragedie.

Să sfârșesc cu o bucurie: m-am bucurat că ți-a plăcut și ai apreciat *Cântecul lebedei*, decelând optimismul acestuia cu tot fondul lui de resemnare și tristețe. Transcriu și o altă bucată, de aceeași inspirație, cu același fond rezignativ, dar și cu același optimism în concluzie.

Și îți urez, deși cu oarecare întârziere, *La mulți ani!* Diale, soției și familiei... Spune-i și lui Birman *La mulți ani cu sănătate!*

Şalom!

Enric Furtuna

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 25 sept. 1956

Iubite prietene,

Mă grăbesc să răspund scrisorii dtale ca să-ți dau unele vești de interes comun: sosirea în Israel a lui Zissu și a lui Jean Cohen a produs o vie impresie în rândurile celor care îi cunoșteau. Presa a dat o deosebită atenție lui Zissu. Fiind solicitat să vorbesc la radio, am amintit pe scriitorul de valoare, pe industriașul întreprid care și în materie economică era un original (urmare, extragerea zahărului din lemnul de brad după formula unui savant german); am amintit de fiul său căzut în război ca pilot englez; am evocat pe omul de profundă cultură judaică care-și va găsi mediul de gândire în Țara Bibliei. Îl așteptam la Ierusalim știind că e bolnav și solicitat de prea mulți amatori de a-l vedea. Am avut însă surpriza tristă de a fi anunțat de un prieten de la postul de radio din Ierusalim că a sucombat. În necrologul pe care l-am citit în aceeași seară la Radio am deplâns neșansa lui de a fi cunoscut și văzut cu proprii săi ochi țara pe care o îndrăgea, de a fi văzut Ierusalimul unde-l așteptam să-i auzim glasul blajin și înțelept cu care-și întreținea în intimitate prietenii. Înmormântarea a avut loc la Tel Aviv și a fost grandioasă. Rar s-a văzut atâtă multime de oameni. Președintele Statului a trimis o telegramă de condoleanțe. Miniștri și înalți demnitari au luat parte la

înmormântare. Nahum Goldman, președintele Organizației Mondiale, a rostit cuvântul de apreciere și despărțire. În *Jerusalem Post* am dat amănunte asupra vieții și activității lui spunând în încheiere că dispariția lui înseamnă și sfârșitul unui capitol istoric al evreilor români, capitol început de el și Mișu Weisman în 1918.

Pe Jean Cohen nu-l cunosc decât din spusele defunctului său unchi, și nu am avut ocazia să-l văd. Informația despre dna Nacht aș vrea să-o păstrezi numai pentru dta, căci dânsa trebuie menajată cu orice preț și ferită de adevărul adevărat.

La noi viața își continuă mersul normal cu toată tensiunea de la graniță, unde agresiunile se produc aproape zilnic și în pofida politicii internaționale care ne privește direct în acest colț al lumii. Moralul este ridicat și posibilitatea unei noi apropiere de Franța este considerată ca un semn bun pentru viitor, căci spre deosebire de Anglia, „la France ne trompe et nous ne sommes pas trompés”.

Nu știu dacă s-a scris la Dvs. despre săptămâna arheologică din Israel, cu referate, conferințe, vizite la locuri istorice. Au asistat și savanți sau numai amatori din străinătate. Din nefericire s-a produs și de data aceasta un act de nebunească agresiune împotriva unui grup care vizita Ramat Rahel, pe o înălțime situată la vreo patru kilometri de Ierusalim. Se răspunde din când în când drastic și cu vârf și îndesat la aceste agresiuni, deși în situația actuală de încordare internațională trebuie ținut seama de jocul marilor intriganți interesați în rivalitatea dintre Israel și țările arabe. Dar, „somer

Israel lo iamun ve lo isan" (paznicul lui Israel nu doarme și nu dormitează).

Mulțumesc pentru versurile trimise. Felicitări pentru plăcuta petrecere în domeniul Bălceștilor și în compania prietenilor scriitorii.

La mulți ani și toate cele bune.

Salutări din partea soției mele.

37.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 6 decembrie 1956

Dragă prietene,

Dublu este motivul acestui atât de întârziat răspuns la scrisoarea datată 25 septembrie: întâi războiul care, cu drept cuvânt socot, nu e niciodată în bune relații cu poșta și corespondența privată; al doilea, un mic accident pe stradă: am căzut, prințându-mi cu violență dreapta sub mine, cu degetele întoarse spre podul palmei. Durerea a fost excesivă, tumefacția creștea văzând cu ochii, nu eram departe de casă, totuși n-am făcut drumul înapoi, căci eram în drum spre teatru: vreau să savurez două comedii spumoase ale lui Molière: *Doctorul fără voie* și *Căsătorie silită*, jucate, pe cât știam, cu o vervă îndrăcită. Nu-mi venea să renunț la această plăcere, cu toată durerea ce resimțeam și a proporțiilor ce luaseră degetele și palma. Spectacolul a fost într-adevăr delicios și deși nu mă puteam lăsa

cum trebuie în voia râsului și a veseliei, am petrecut de minune. A doua zi, îngrijorat totuși de totala învinețire, a umflăturii și înțepenirii, am recurs la radiografie. Din fericire, n-a fost decelată nicio fractură. Dar neputința funcțională a durat câteva săptămâni, în care timp numai mâna mea, săracă, a știut cum își face treaba la serviciu. De eventuale extracții, oricum, nici vorbă nu putea fi. Dar nici să iau un concediu de boală nu voiam.

A trecut și asta cum trec toate și iată-mă cu dreapta aproape normalizată și plăcăsindu-te cu acest infim accident care, ce-i drept, în cazul unei fracturi, poate și multiple, mi-ar fi amărât îndeajuns bătrânețea, nefiind stângaci. Dar să pun punct acestui ridicol incident, ridicol că mă ocup de el, în vreme ce voi, ce Israelul a trecut prin unul ceva mai grav...

Nu sunt indicat, nu e locul și nici vremea să mă ocup de acest factor generator de istorie prezentă și viitoare. Dta, acolo, îl trăiești și n-ai nevoie de păreri și comentarii străine... Să trecem la altele.

Moartea lui Zissu m-a îndurerat. I-a fost tragică. Am prețuit totdeauna forța rară a gândirii sale, cât și talentul său robust de scriitor. A avut, după moarte, atențile și onorurile ce i se cuveneau, dar mai bine le-ar fi avut trăind. Era un luminător și un deschizător de drumuri și un eremit exeget al filosofiei și teologiei ebraice. Îmi pare bine că ai fost dta acela sortit a-i citi panegiricul la Radio.

Despre săptămâna arheologică din Israel am auzit, ca și de agresiunea de pe Ramat Rahel. Aș vrea să cunosc ceva din rezultatele acestei săptămâni și a referatelor ținute.

Cât mă privește, de când pot uza iar de mâna mea dreaptă, am isprăvit piesa mea satirică începută, nu știu dacă țin am scris, în luna august, la Bălcești. După ce voi face o lectură a ei, în cerc restrâns și intim, de scriitori, poate că mă voi învrednici a o plasa pe una din scândurile ce înfățișează lumea.

Ce face Birman? Dar dna Carp? Dna Koren s-a întors din Franța? Vă salut cu drag pe dta și soția. Enric Furtună

38.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 26 decembrie 1956

Domnului Dr. Enric Pekelman

București, tsr, Alex. Sahia

Iubite și stimate prietene,

Ultima dtale scrisoare a fost pentru noi (o citesc și prietenii noștri) deosebit de binevenită și interesantă. Ne temeam că noua atmosferă politică va stincheri schimbul de păreri și sentimente, chiar apolitice, între R.P.R. și Israel.

La noi, viața normală e complet restabilită și fiecare simte o ușurare după fulgerătoarea campanie din Sinai, care a pus capăt unei presiuni aproape insuportabile, sub care trăiam în ultimul timp: înarmări masive în jurul nostru, amenințări belicoase zi de zi, incursiuni de bandiți... Israel e mai puțin izolat acum și simpatiile pentru efortul nostru social, economic și cultural pe care amicii noștri le exprimau cu prudență pentru a

nu „leza“ interese politice internaționale sunt exprimate fățis și energetic în parlamentele libere, în primul rând al Franței. După a cincea zi de „black-out“, a venit ca o surpriză înștiințarea că luminile pot fi aprinse pe străzi și la ferestre. S-a făcut lumină și în sufletele noastre, mai ales când a început demobilizarea.

Pe urmele ostașilor au pornit istoricii, arheologii și mulțimea de simpli vizitatori pentru a cerceta regiunile Sinaiului, muntele unde a fost proclamată Legea, localitățile biblice unde au poposit triburile lui Israel în drum spre Țara Făgăduinței. Am atras și eu atenția în *Jerusalem Post* asupra granitului negru de la El Arish, ale cărui hieroglife descifrate de savanți francezi și englezi vorbesc „de un cataclism ce a dat peste țara Egiptului“ și despre „rău făcătorii care au scăpat din Egipt și au fost urmăriți de Faro până la Pi-Kiroti“ (în Biblie, locul acesta e menționat ca Pi-HaKirota).

Habima anunța în curând piesa *Ana Frank*, care a făcut o adâncă impresie în Statele Unite, Olanda și Germania. Cunoști, desigur, *Jurnalul Anei Frank*, o fată de 16 ani, ascunsă într-un subsol al Amsterdamului împreună cu familia ei și o familie prietenă și descoperită de Gestapo câteva zile numai înainte de îngenunchierea Germaniei naziste. Exterminați toți, afară de tatăl fetei care se afla în alt camp, s-a găsit jurnalul ei care a fost publicat în Olanda și tradus apoi în numeroase alte limbi... Germanii fac mari eforturi pentru a-și împăca conștiința și a se reconcilia cu noi. Victimele nazismului primesc despăgubiri, iar din când în când vin emisari germani în Israel. Citesc în ziare de o fată germană, care a fost acceptată de Universitatea

Ebraică, a învățat limba sfântă și vrea să studieze condițiile de adaptare a evreilor germani în Israel. În compania studenților israelieni se simte bine și liberă, fără urmă de resentimente.

Celibidache a sosit din nou în Israel, invitat de Filarmonica noastră pentru a dirija o serie de concerte cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înființarea acestei instituții de artă muzicală (la înființarea ei a prezidat Toscanini și Huberman, primul ca dirijor, al doilea ca inițiator). Celibidache, „the Romanian-born conductor”, cum îl numește presa noastră, se bucură de deosebite simpatii în lumea noastră muzicală.

Un film românesc, *Afacerea Bucșani* (nu-mi amintesc bine titlul)⁴³, pe care l-am văzut într-un local privat și care a atras mulți curioși originari din România, fiind vorba de artiști ca Iancovescu și alții de talia lui, a făcut o impresie destul de slabă. Jocul artiștilor bun, dar textul extrem de banal și atmosfera nesimpatică. Aș fi preferat ceva din Caragiale.

Un prieten îmi atrage atenția asupra unui articol ce ar fi apărut într-unul din cele două zare românești ce mai apar la noi, unul zilnic, altul săptămânal, asupra lui A. L. Zissu, semnat de Pamfil Șeicaru, articol tradus dintr-o publicație spaniolă. Am cerut să-mi dea ziarul, ca simplă curiozitate.

La noi au început ploile și câmpurile înverzesc. De la fereastra biroului unde lucrez, în Biniamei Hauma (Clădirea Națiunii, neterminată încă), privesc valea imensă dintre

⁴³ Este vorba despre *Afacerea Protar*, o comedie românească regizată de Haralambie Boroș în anul 1955. Filmul a participat la Festivalul de la Cannes în anul 1956. Scenariul este o adaptare a piesei de teatru *Ultima oră* de Mihail Sebastian.

Ierusalim și Beth Hakerem, de care-ți amintești, desigur, unde ridică noile clădiri ale Universității, grădinile botanice, locurile de sport ale studențimii noastre, etc. În aceeași regiune se vor clădi ministerele și locuințele și birourile legațiunilor străine. E noul centru al Ierusalimului. Principal este să avem pace, pace între popoare și în sânul lor. Și sperăm că o vom avea cât timp cei ce ne poartă sămbetele vor ști că tineretul nostru activ, voios și progresiv, nu prea știe de glume în anumite împrejurări.

Îți doresc tot succesul în concepția și desăvârșirea noii tale lucrări. Am admirat aici, și noi și prietenii noștri, simțul tale artistic care a precumpănat durerea fizică și grija de complicații în accidentul ce ai suferit în drum spre teatrul unde se reprezenta o piesă a lui Molière. Vrem să sperăm că mâna e complet restabilită.

Sănătate bună și cordiale salutări din partea mea și a soției mele.

39.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 5 febr. 1957

Dragă prietene,

Misiva dumitale, bogată în fapte și comunicări, din 26 dec. a.t., a fost o mare placere, nu numai pentru mine. Odată cu dta, ne-am bucurat și noi, familia, prietenii, de normalizarea stărilor de lucru pe meleagurile voastre, de reinstaurarea vieții

cotidiene, pașnice și constructive. Să sperăm că ea va fi în curând și parafată în chip oficial, pentru o perioadă de timp lungă, spre binele Israelului și al lumii întregi...

Plină de un practic interes istoric mi se pare acea târzie, dar binevenită, descoperirea a granitului de la El Arish, care confirmă hieroglific relatarea biblică a exodului, fixând pentru totdeauna istoricitatea acestuia.

Despre piesa *Ana Frank* s-a scris și prin revistele noastre. A fost sugerată și traducerea ei, spre a fi adusă în scenă. Habima s-a ținut de cuvânt? A jucat-o? Dacă da și ai văzut-o, relatează-mi cum ți-a plăcut și în ce fel a fost interpretată.

Extrem de interesant e și cazul acelei fete germane care a venit să studieze în Israel, i-a învățat limba și se simte bine în tovărășia studenților israelieni.

Dirijorul, azi de renume mondial, Celibidache... L-am cunoscut la Iași ca elev de liceu. Era coleg și prieten cu fiul meu. De pe atunci muzica era pasiunea lui. Patimi avea mai multe. Comunică-mi ce anume concerte și simfonii a dirijat.

Filmul românesc *Afacerea Protar* nu e ceea ce se cheamă un film excelent, dar nici chiar aşa de slab cum a fost impresia dtale nu e. Firește că piesa lui M. Sebastian, după care a fost lucrat, *Ultima oră*, îi e infinit superioară. Critica română o situează, ca satiră socială și valoare dramatică, în imediata vecinătate a *Scrisorii pierdute* a lui Caragiale. Cu aceste două piese s-a și prezentat Teatrul nostru național la întrecerea ce a avut loc la Paris. E adevărat însă că din film, parțial foarte bine jucat, foarte greu sau chiar deloc nu poți știi de ce afacerea se

cheamă Protar. Afară de asta, jocul crispat fără întrerupere al îmbătrânitului Iancovescu, în film, căci în piesă nu e distribuit, plăcătă și repugnă. Mihail Sebastian, evreu, care în 1945, la vîrsta de 37 de ani, a murit călcat de o mașină, este jucat azi în multe capitale europene. La noi ține afișul mereu. Afară de *Ultima oră*, două mai sunt piesele care îi fac reputația post mortem și săli arhipline: *Steaua fără nume* și *Jocul de-a vacanță*.

Acum rulează la noi un film tare și bine lucrat, cred că primul de anvergură internațională, deși destul de supărător prin imaginile luate aproape exclusiv noaptea, după nuvela lui I. Slavici, *Moara cu noroc*. Probabil că în tinerețe ai citit-o.

Interesant e și articolul lui Pamfil Șeicaru despre Zissu. L-ai citit? Sunt foarte curios de conținutul lui.

Și acum, după ce ți-am urmărit scrisoarea, trebuie să-ți dau, din păcate, și niște vești proaste. Cu vreo săptămână în urmă a decedat, în urma unui infarct, Barbu Lăzăreanu. A fost catafalcat la Academie și copleșit de toate onorurile oficiale. Anexez scrisorii și-un panegiric două⁴⁴...

Maestrul maeștrilor, M. Sadoveanu, a suferit o hemoragie cerebrală. Cunoști cortegiul ei: semiplegie, afazie, etc. Mă rog din tot sufletul să scape cu bine din această grea încercare. Cu câteva zile înainte de atac a fost la vânătoare.

Și, în sfârșit, un foarte Tânăr și excepțional de talentat poet, pe nume N. Labiș, dar care, dacă trăia, ajungea desigur un foarte mare poet, a murit într-un accident de tramvai. Abia împlinise 21 de ani!

⁴⁴ Lipsesc din dosar.

Lucrarea mea dramatică de care ți-am vorbit, o ușoară satiră socială contemporană, am terminat-o și depozitat-o deocamdată în sertar. Vreau să mai reflectez asupra ei.

În așteptarea unor comunicări reconfortante, îți strâng mâna cu prietenie, al dtale,

Enric Furtună

Omagii soției dtale.

40.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 17 februarie 1957

Iubite și stimate prietene,

M-a mișcat mult dispariția lui Barbu Lăzăreanu pe care l-am cunoscut personal; îți mulțumesc pentru „coupures” ce mi-ai trimis; m-a bucurat faptul că cel puțin spre sfârșitul vieții lui a fost scutit de lipsurile materiale și că a avut parte de onoruri bine meritate.

Ierusalimul a trecut printr-o teribilă iarnă care a ținut 5-6 zile. Un strat bogat de zăpadă a acoperit regiunea muntoasă a Orașului Sfânt; sute de automobile au fost abandonate pe străzi, semiîngropate de zăpadă; mii de copaci au fost rupti de greutatea zăpezii și de furtună. Apoi, câteva zile de soare și parcă nimic nu s-a întâmplat - munții din jur și câmpurile apar din nou înverzite, grădinile, scuturate în parte de nămeți, sunt iarăși în floare.

Marea noastră preocupare, a tuturora, e bătălia politică a guvernului nostru cu forțele feudale, reaționare și petroliste unite împotriva Israelului mic și sărac materialicește. Avem în schimb în favoarea noastră spiritul justiției și al moralei internaționale din mai toate țările civilizate. Întreaga populație sprijină guvernul în acțiunea lui hotărâtă și sperăm că vom trece și hopul acesta. Franța, soarele civilizației, e fățiș și efectiv alături de noi. Primul ministru și ministrul de externe al Franței confirmă dreptatea noastră și declară că ne vor da tot sprijinul. Ministrul Franței în Israel, Pierre Gilbert, participă la simpozioane publice și, într-o ebraică impecabilă, aduce publicului nostru *b'soroth tovot* (vești bune). Duhamel, scriitorul și academicianul francez, a venit în vizită, provocând oarecare... gelozie la Ierusalim, că prima conferință a ținut-o la Tel Aviv. Chagal a fost și el în vizită, primit triumfal de lumea noastră artistică. A terminat ilustrarea Bibliei, după o muncă de 20 de ani, și a făcut numeroase donații de tablouri muzeelor noastre. Shalom Ash⁴⁵, autorul romanelor *Isus din Nazareth*, *Maria*, etc., care este un idol al lumii catolice, s-a stabilit definitiv în Israel, deși e mai mult sau mai puțin ostracizat de o parte din publicul nostru.

Îmi ceri impresiile asupra reprezentăției *Ana Frank* în Ierusalim. Am fost cu soția la premieră. A luat parte Președintele Statului, primarul Amsterdamului, diplomați, o

⁴⁵ Este vorba despre Sholem Asch (1880 - 1957), romancier, dramaturg și eseist polonezo-american care a scris în limba idiș. La sfârșitul vieții s-a stabilit în Israel. În scrisorile care urmează, i-am păstrat numele aşa cum l-au scris cei doi corespondenți.

prietenă din copilărie a Anei, stabilită la Ierusalim, etc. Sala plină până la ultimul loc. A fost pentru noi o seară de neuitat. Minuțios pusă la punct, decorul aranjat după casa încă existentă la Amsterdam, unde s-a petrecut drama, dar mai ales jocul natural al primilor artiști ai Habimeei - nu mai era teatru, ci un tablou vivant al unei teribile epoci. Drama începe cu prima vizită pe care tatăl Anei, rămas singur și îmbătrânit, o face adăpostului în care a trăia cu familia lui și o familie prietenă; mânăgâie piece obiect ce recunoaște, găsește un șal pe care Ana îl-a dăruit cu prilejul unei sărbători de Hanuka, un petec de hârtie scris de ea. Și-atunci gazda îi prezintă în dar jurnalul Anei, pe care îl-a găsit într-un colț al adăpostului. Plângând, tatăl începe să-l citească, dar nu glasul lui se aude în sală, ci glasul Anei din altă lume, transmis de un mic megafon în sală. Scena se întunecă pentru a se redeschide după textul jurnalului Anei, până la sfârșit când tatăl reapare terminând lectura și evocând pe Ana și toți cei dragi dispăruți în lagărele de la Auschwitz, Bergen-Belsen...

Cu mâna la gură îmi înăbușeam sughițurile nervoase provocate de unele scene. Tăcerea impresionantă a sălii - deși nu lipseau scenele și replicile amuzante - ropotul ploii care bătea acoperișul teatrului Edison pentru a mări, parcă, efectul dramei, și publicul special, floarea intelectualității Ierusalimului, te făcea să retrăiești epoca celei mai mari tragedii a omenirii. Presa a relevat în mod deosebit acest eveniment artistic, s-au schimbat telegrame între Ierusalim și Amsterdam, flori din munții Judeii, special culese, au fost trimise în seara

premierei, care coincidea cu inaugurarea unui monument al marinilor olandezi, comitetului din Amsterdam. „Voi trăi și după moarte“, scrie naiv Ana în jurnalul ei. Naivitatea ei s-a dovedit o profeție.

Regret că nu-ți pot trimite articolul lui Șeicaru cu prilejul morții lui A.L. Zissu. Admirabil ca schițare a omului de cultură, de adâncă credință în neamul său și de mândrie personală care a fost Zissu; nespus de interesant pentru amănuntele în legătură cu exterminarea evreilor bucovineni în care Zissu apare ca factor salvator cel puțin pentru un număr restrâns de suflete (15.000!). Cu sprijinul lui Șeicaru și al generalului Dragalina, hotărârea Gestapoului a fost clasată. Apropo de Zissu: o stradă din Haifa îi poartă numele, iar la Aco (Saint Jean d'Acre) o școală de copii îi perpetuează amintirea.

Celibidache a părăsit Israelul după 3, 4 săptămâni de concerte triumfale. Publicul nostru meloman, care a cunoscut dirijori ca Toscanini, Kusevitzky, Paray, Betnstein, etc., l-a primit cu entuziasm, iar presa relatează faptul unic că la Tel Aviv or Petah Tikva a trebuit să repete o partitură. O ultra modernă sală de concerte e pe cale de a fi terminată la Tel Aviv și Celibidache a promis că va fi printre cei dintâi dirijori în noua sală.

Și acum, toate cele bune și călduroase salutări.

41.

Enric Furtună către Henry Marcus

Bucureşti, 1 aprilie 1957

Dragă prietene,

Nu ştiu de ce aceste din urmă trei săptămâni și vreo două zile de când am primit scrisoarea dta datată 17 febr. mi se par tot atâtea luni... Ori trece vremea foarte încet, ori e vorba de un fenomen al bătrâneții: nu mai am decât puțini ani de trăit și timpul, gândit subiectiv, și-a largit durata. Într-adevăr, dacă ai trecut, ca mine, de vîrsta așa zisă a psalmistului, anul și se pare un deceniu. Când ești Tânăr, ai impresia că timpul se târâie; în anii ce-ți mai sunt îngăduiți peste cei șaptezeci, destul de rar atinși, ești bucuros ca el să treacă cât mai încet, ceea ce subiectiv se și întâmplă. Firea toată se integrează voinții tale de a o gusta înzecit; toate sunt potențate: bucuria luminii, dulceața somnului, voluptatea lecturii, ascultarea muzicii, căldura prieteniei. E drept că Cicero, în al său opuscul *De Senectute*, pune, pentru delectarea anilor bătrâneții, preț mai mult pe „înțelepciune”, iar Hugo mai mult pe plăcerile domestice și familiare, *L-art d-être grandpère*, cum însă nu sunt posesorul înțelepciunii și nici a vreunui nepoțel, mă rezum la plăcerile și bucuriile enumărate mai sus.

După această ieftină filosofie a amurgului, să deschid ferestrele luminoase ale interesantei dta misive și să zăbovesc puțin asupra celor relatate.

Suntem la început de primăvară, interesantele datele comunicări însă vorbesc despre niște abundente zăpezi căzute în regiunea muntoasă a Ierusalimului și despre sute de automobile abandonate și semiîngropate în zăpadă. Noi, dimpotrivă, am avut o iarnă dulce, cu precipitații moderate de fulgi albi. Ea a durat însă nu șase, ci șaizeci de zile.

Despre bătălia, cum zici, politică dată la voi atât pe plan intern, cât și extern, vreau să sper că până la urmă ea va fi lichidată și mult dorita pace întronată. M-a interesat acest Pierre Gilbert, ministru al Franței în Israel, care ia parte la simpozioane publice și grăiește într-o ebraică impecabilă. E evreu? Știe limba de acasă? Sau a învățat-o la voi? M-a bucurat să aflu și despre vizita lui Duhamel, pe care îl prețuiesc foarte mult ca scriitor, ca și despre aceea a lui Mark Chagal, care e și poet: i-am tradus, cândva, din idiș un lung și admirabil poem, publicat în *Adam*. Sunt foarte curios, artisticește, în ce fel a ilustrat Biblia. Desigur în chip extrem de subiectiv și original. Cu placere am luat cunoștință și de stabilirea în Israel a lui Șalom Ash. În ce loc anume? Mai pregătește oare ceva? Cred că de data asta nu va fi un breviar al catolicilor.

Îți mulțumesc pentru destul de amplă relatare a felului cum a decurs spectacolul *Ana Frank*. Mi-l închipui foarte impresionant și de înaltă ținută artistică.

Regret că nu mi-e dat să cunosc articolul lui Ș. despre Z. Regret, de asemenea, că noi aici nu am avut încă prilejul a-l vedea pe Celibidache dirijând orchestra Filarmonicii noastre. Orchestra aceasta admirabilă are în fruntea ei un număr

apreciabil de dirijori, dintre care doi sunt somitați: Georgescu și Silvestri. Acesta din urmă, poate că știi, a repurtat în ultimul timp glorioase succese la Londra și Bruxelles.

Și acum să-ți fac și eu două sau trei comunicări.

Prima e îndeajuns de tristă: cu vreo două luni în urmă, maestrul M. Sadoveanu a suferit un atac apopleptic. Fenomenele de paralizie s-au amendat repede, stăruiește însă afazia, neputința de a vorbi. Cu toate repetatele mele stăruință, nu-l pot vedea. Șade de-acum în fotoliu și se plimbă puțin prin odaie, nu poate însă comunica cu nimeni, bineînțeles afară de cei din familie. Vreau să sper că și afazia va dispărea și acest mare om și scriitor va fi redat țării și admiratorilor săi.

Celelalte două comunicări sunt de natură mai veselă: cu câteva săptămâni în urmă am asistat, în incinta Institutului de Istorie și arheologie al Academiei Române, la o conferință a drului M.A. Halevy, membru al acestui institut, despre sulurile găsite într-o peșteră din vecinătatea Mării Moarte. Vei fi știind, fără îndoială, despre ce e vorba. Conferința, urmărită de academicieni, profesori, preoți și un numeros public, a fost admirabil dezvoltată, nu citită, la un înalt nivel științific. A fost o expunere savantă, dar și populară. La urmă au avut loc proiecții extrem de interesante ale papyrusurilor găsite.

Cea de-a treia comunicare privește Teatrul Evreiesc de Stat din București. Din vechiul Teatrul Barașeum s-a ajuns la cel mai frumos și mai luxos teatru din București. Numai Opera, care e firește mai vastă, se poate compara cu el. Spectacolele sunt superior realizate și ca punere în scenă și ca interpretare,

iar repertoriul e axat pe piese moderne sovietice, dar și Molière și Șalom Alehem și Goldfaden își au partea lor respectabilă. Teatrul dispune de un număr impozant de interpreți foarte buni, între care unii chiar excelenți și „artiști emeriți ai R.P.R.”, ca Dina König, Sevilla Pastor, Zekler etc.

După care, dragă prietene, un călduros șalom și un salut pentru soția dta. Enric Furtună.

42.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 7 mai 1957

Iubite prietene,

M-a surprins mult tonul de melancolie gânditoare al scrisorii dta. Ai scris-o, probabil, sub impresia noului atac apopleptic al maestrului Sadoveanu, pentru care ai în afară de admirarea cuvenită marelui scriitor, un profund sentiment de veche prietenie. Îmi scrii de bătrânețe, dar există și o „tinerețe fără bătrânețe”, tinerețea celor sufletește tineri, a celor care continuă să muncească și după vârsta psalmistului și își păstrează intact simțul artei și al filosofiei. Între aceștia, foarte puțini la număr, eu te consider și pe dta. Știu cât de sensibili suntem noi cei vârstnici la suferința ori dispariția din rândurile noastre a unui prieten sau a unui „nume” din generația noastră; duc cu ei în mormânt ceva din propria noastră existență. Vreau să cred că-ți vei regăsi liniștea, siguranța și optimismul vieții,

aşa cum l-ai exprimat în unul din frumoasele d tale sonete ce mi-ai trimis.

Ambasadorul francez Gilbert, de care mă întrebi, e catolic pur; nu ştia o vorbă ebraică şi a învăţat limba în Israel. „Când ambasadorul francez ia lecţii de ebraică”, scria un ziar acum câţiva ani, „se umblă pe vârful picioarelor - al baonoth raglaim”. Şalom Ash şi-a construit o vilă în împrejurimile Haifei. A suferit şi el un atac în timpul unei plimbări meditative, dar şi-a revenit şi continuă să lucreze. Între timp, marea editură populară americană, Pocket Book, îi publică pentru marile mase lucrările apărute anterior în ediţii scumpe.

M-a bucurat mult comunicarea despre conferinţa drului M.A. Halevy la Institutul de Istorie al Academiei Române. În câteva rânduri te-am ținut la curent cu evenimentul descoperirii acestor manuscrise, suluri de Tora, descoperite în peşterile de lângă Marea Moartă de păstori beduini. Evenimentul acesta a suscitat un interes universal. Peste 500 de lucrări s-au scris în toate limbile moderne în jurul acestor manuscrise şi polemici savante sunt încă în curs cu privire la comunitatea Esseenilor care au păstrat şi ascuns în faţa invaziei legiunilor romane preţioasele lor Tora. Am vorbit şi eu de două ori la postul nostru de radio despre aceste manuscrise, bineînţeles în mod general, ca informaţie pentru ascultătorii de limba română. Mă bucură faptul că drul Halevy a avut destulă documentaţie şi chiar material de proiecţie. Dacă eventual îl vezi, transmite-i felicitările mele.

Eu m-am înapoiat acum dintr-un concediu mai prelungit în Galil. Timpul era foarte favorabil la Tiberia (200 metri sub nivelul mării). Am suiat cu acest prilej într-un Packard drumul în serpentină al famosului munte Tabor, de care e legat biblicul nume al profetesei Debora, al lui Salah-E-Din, care a izgonit de acolo primii cruciați, Dominicanii; astăzi este în stăpânirea Franciscanilor care au clădit o frumoasă bazilică pe piscul muntelui; Grecii ortodocși ocupă și ei un colț modest al muntelui. Antichități și urme istorice câte vrei! Dar deasupra tuturor acestor lucrări de mâna omenească e splendoarea muntelui în sine, în mijlocul unor vaste întinderi de câmpii, frumos lucrate și presărate cu așezăminte omenești - evreiești. Un singur sat mare arab Devuria (Debora) la poalele muntelui, care s-a predat în timpul războiului de liberare unor soldați Tel Avivieni, doi la număr, rătăciți la coborârea de pe muntele Tabor și luați de arabi drept soli ai armatei noastre.

Și acum, sănătate bună și pace. Șalom rav.

43.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 25.VI.1957

Dragă prietene,

Încă trei zile și iată împlinită luna de când ne-a ajuns scrisoarea dtaile datată 7 mai (care a făcut deci 20 de zile de drum!). Mereu mă hotărăsc să-ți răspund, dar canicula

ultimelor zece zile, crescută încă de trei zile încocace, m-a moleșit într-un hal fără de hal. Azi, în sfârșit, am pus piciorul în prag, gata să înfrunt fiara caniculară. Nu bat la mașină scrisul, deoarece și bătaia pe etape sporește căldura, dar nu numai din cauza aceasta. Mă aflu nu acasă, ci la serviciu, într-o cameră mai răcoroasă, iar hârtie și plic mi-am adus deliberat de acasă.

Mă dojenești că mă las în prada melancoliei. La vârsta mea, când cei de aceeași vârstă, unii chiar mult mai puțin bătrâni, prieteni sau simpli oameni care mi-au fost dragi, unul după altul, se duc pe drumul negăsirii, e greu să scapi de ghearele melancoliei. Iată, de pildă, Camil Petrescu, 65 de ani, pleacă în toiul unei febrile activități literare de înaltă valoare. După el, Bacovia (cred că-l ții minte). Gala Galaction e paralizat, Tudor Arghezi e aproape orb, Sadoveanu, oarecum refăcut, își face convalescență lângă Moscova...

Lui Emil Dorian i-am închinat o pioasă comemorare de un an de la moarte. Am vorbit și eu la mormântul lui, și Peltz și încă cineva. Cele 2, 3 sonete pe care îi le închin în scrisoare îți vor arăta totuși că starea mea de spirit nu se lasă cu totul subjugată de durerea atâtore pierderi. Mă scrutez pe mine însuși și caut să-mi dau socoteală de conștientizarea zbaterilor și speranțelor mele. Sonetele vor forma o suită mai lungă⁴⁶.

Cât privește excursia dtale în Galil, te invidiez. Nu voi uita niciodată peregrinările mele pe acele frumoase și creatoare locuri sfinte...

⁴⁶ Sonetele la care face referire nu sunt incluse în prezenta ediție.

M-a interesat și amuzat grozava întâmplare cu cei doi soldați israelieni care la coborârea Muntelui Tabor și luați fiind de arabi drept soli ai armatei israeliene cuceresc satul. E o temă admirabilă pentru teatru. Am reținut-o și-o tot frământ în mintea mea.

În august mă voi deplasa probabil într-o localitate aproape de Vatra Dornei, care se cheamă Valea Vinului și unde Fondul literar al Uniunii Scriitorilor din R.P.R. își are o casă de odihnă și creație.

Şalom și bune salutări soției.

Enric Furtună

44.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 11 iulie 1957

Iubite și stimate prietene,

Am citit și recitit scrisoarea dtale din 25 iunie și, adausul unui incident muzical, vocea lui Iosif Schmidt la aparatul de radio deschis întâmplător de soția mea, a făcut lectura scrisorii și mai impresionantă: cântărețul de faimă mondială, ucis de nemți, cânta din „lumea lui“ (*mi olamo*, cum spunem în ebraică) o melodie liturgică - „Dar prețios ți-am dăruit eu ție: Torati (Tora mea); să n-o părăsești, căci drumurile ei sunt plăcute, iar căile ei duc numai spre pace“. Nu sunt amator de melodii de hazan, dar melodia cântată de Schmidt, atât de caldă și

pătrunzătoare, și textul plin de înțeles, îmi merg la inimă. Și sub această impresie am luat cunoștință din scrisoarea dtale de scriitorii pe care i-am cunoscut aproape pe toți personal, duși dintre noi, producând o viață de infirmități și suferințe fizice. M-au răsplătit în schimb sonetele de frumoasă inspirație, de gândire aleasă și atât de bine cizelate. Aș fi fost tentat să le public într-o publicație de expresie românească de la noi dacă acestea n-ar fi sub orice nivel literar.

Scriind aceste rânduri, Radio anunță încetarea din viață a lui Shalom Ash, la Londra, unde a plecat acum câteva săptămâni să-și vadă fiica. După cum ți-am scris, era stabilit în Israel la Bat Yam și continua să lucreze febril. Pregătea un roman despre Isaia. În ultimii 20 de ani de când începuse seria de romane din izvoarele creștinismului, a devenit obiectul unor controverse pasionate. Era totuși un evreu integrul și profund iubitor al Țării Sfinte unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții.

În ultimele săptămâni am vorbit iar la Radio, la postul românesc. Am ales ca subiect niște revelații de ordin științific ale unui savant Velicovschi Emanuel, publicate acum câțiva ani într-o carte, *Worlds in Collision*⁴⁷, care a făcut mare vâlvă. Relatări din Biblie pe care credincioșii le primeau fără discuție, pe care comentatorii favorabili religiei le socoteau drept metafore pentru a frapa imaginația omului din popor, iar oamenii de știință le ignorau pur și simplu, apar ca fapte concrete în lumina cercetărilor acestui savant. Ploaia de pietre ce cad asupra dușmanului, din cer, în timpul unei lupte între Joshua bin Nun și

⁴⁷ Immanuel Velikovsky, *Worlds in Collision*, Macmillan Publishers, 1950.

Canaaniți, care a fost, desigur, o ploaie de meteori, a fost socotită de Academia de Știință din Franța ca o imposibilitate fizică până acum 150 de ani, când savantul Biot a fost delegat să cerceteze un meteor căzut la Aigle de France. Soarele care a stat locului în timpul acestei lupte, o enigmă care a frământat pe astronomul Schiapareli și chiar pe comentatorii religioși, și a fost de asemenea interpretat ca o metaforă, apare în cercetările lui Velicovschi ca un fenomen care într-adevăr a avut loc. Studiind o culegere de legende și folclor din Mexic ale unui autor francez Brasseur, Velicovschi observa că mexicanii revin mereu asupra unei nopți ce nu se mai termină și spaimă locuitorilor din acea regiune a pământului că soarele rămas sub orizont nu mai poate apărea pe cer. Datele biblice despre când s-a petrecut acest fenomen corespund cu datele mexicane. Velicovschi studiază acest fenomen și în lumina mitologiei grecești, indiene, egiptene și ajunge la concluzia că un cataclism general ar fi avut loc pe vremea Exodului și repetat după 50 de ani, fiecare popor interpretând fenomenul în felul său. O zi prelungită în emisfera noastră, o noapte care nu se mai termină în antipod - după cercetările și teoriile acestui savant, o cometă apropiată de pământ și captată în sistemul solar, planeta Venus, necunoscută în antichitate, ar fi provocat o perturbație în rotația pământului și dezastre pe suprafața lui. Cam pe aceeași vreme se crede că ar fi dispărut și Atlantida în fundul Oceanului Atlantic.

Dar să revenim la ale noastre. Aș vrea să-ți semnalez o serie întreagă de cărți apărute în limba franceză și engleză despre campania din Sinai, cărți scrise de autori de renume și

specialiști militari cu autoritate, în afară de publicațiile apărute în ebraică. La noi nu se prea face mare caz de „glorie și victorie”. Israelul este fonciarmente o țară a păcii și muncii productive. Dar zdrobirea armatei egiptene care ne amenință zi de zi și distrugerea și captarea armamentului ei modern au fost pentru noi o ușurare generală. Se întreprind la noi mereu lucrări publice, se inaugurează instituții noi, se descoperă, mai ales în Neghev, zăcăminte minerale prețioase, avem un început de producție de petrol și mari speranțe că va spori cu timpul. O plimbare prin noul „campus” al Universității, între Ierusalim și Beth Hakerem, dacă-ți mai amintești regiunea de stânci abrupte cu suișuri și coborâșuri penibile, este un farmec astăzi: drumuri netede, plantații, clădiri ultra-moderne, în sfârșit eternul Ierusalim atâtea ori distrus și atâtea ori reclădit, „Cetatea-nvăluită în soare”... . E o plăcere să vezi pelerini, copii din toate colțurile țării cu profesorii lor, grupuri de călugări franciscani, dominicani, turiști francezi, americani, finlandezi, boyscouti vorbind limbi străine, etc.

Și pentru că am pomenit de librării aş vrea să-ți semnalez o impresie plăcută, pentru mine cel puțin, a puzderiei de cărți de Freud, despre Freud, freudiene, care vin în special din Statele Unite. Am avut totdeauna o idiosincrazie față de acest autor și faptul că domină astăzi „piața intelectuală” americană, poate și engleză, este încă o notă a decăderii morale și a filosofiei deslănătate a epocii noastre atât de săracă în oameni mari.

Te felicit pentru adâncă dtale credință în „lumea mai bună (ce) naște în durere”. Nici eu nu regret „lumea veche ce piere”, dar

ceva din spiritul și morala ei, gândirea și arta ei, a rămas în urma noastră lăsând, cel puțin deocamdată, un gol în suflet.

Sănătate și toate cele bune.

Salutări din partea soției mele.

45.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 1 sept. 1957

Dragă prietene,

Raportat la data scrisorii tale, 11 iulie, răspunsul acesta al meu pare cam întârziat; pricina însă o cunoști: între timp mi-am petrecut concediul de o lună departe de casă, la Valea Vinului, în Munții Rodnei, partea din Bucovina rămasă nouă. E foarte frumoasă acea vale, de jur împrejur străjuită de coamele munților împăduriți cu brad și la o respectabilă altitudine. Numai că acel castel imperial despre care îți vorbeam în misiva anterioară, achiziționat de Uniunea scriitorilor, s-a dovedit a fi o scornitură din lumea basmelor. Nu e vorba, în realitate, decât de două mari pavilioane, clădite în cea mai mare parte din lemn, care cică ar fi servit odinioară drept case de vânătoare pentru isprăvile cinegetice ale baronilor austrieci. Clădirile sunt încăpătoare și pot adăposti comod 50 de scriitori cu familiile lor. Sunt denumite „case de creație“. Ce se întâmplă însă? Multă dintră scriitori își trimit soțile și copiii acolo, iar dânsii, ca să poată „crea“, rămân acasă. Rezultatul e că cei veniți să scrie în

liniște și reculegere cauță această liniște cu lumânarea și n-o pot găsi nici cu becul electric. Sumedenia de copii, vreo 20, fac toată ziua o gălăgie care face cu neputință orice reculegere, orice efort de gândire, orice bunăvoiță de a porni la lucru sau a spori numărul paginilor începute acasă... Nu le rămâne scriitorilor decât să devină și ei copii și să joace toată ziua volleyball. Ceea ce și fac, aşijderi, cu o atare gălăgie, că celui ce nu participă la joc nu-i rămâne decât să se retragă în pădure, într-o poieniță mai luminoasă, să mediteze sau să citească. Ceea ce și făceam. De scris însă n-am scris nimic. În compensație, probabil că subconștientul a acumulat oarecare impresii ce vor ieși la lumină mai târziu. De trei ori am participat la câte o interesantă excursie colectivă prin pădure sau de-a lungul șoselei de munte, urmând albia unui pârâu cu numele Izvorul roșu, până la o cascadă unde cei tineri făceau baie și executați plonjări temerare. Drumul era foarte accidentat, căci trebuia trecut peste stânci și peste grizni înguste care închipuiau podețe. Cei 76 de ani ai mei au biruit cu îndestulă ușurință toate greutățile.

Și totuși clou-ul vilegiaturii mele n-a fost nici frumusețea naturii, nici biruința dificultăților drumului spre cascadă. Clou-ul a fost întoarcerea mea, de la Cluj, cu avionul! Zburam pentru prima oară, în acest secol al biruinții văzduhului, în care trăiesc... Mi-era și rușine și mă și temeam că mă poate surprinde moartea fără să fi beneficiat de această minunată cucerire a creierului omenesc! Mai ales azi, când zborul e 95% sigur. Îmi spuneam așa: ori zbor și ajung la destinație teafăr și atunci mi-am împlinit dorința, ori mă

prăbușesc și atunci n-am trăit fără să zbor... Azi însă, când se fac zboruri de zile și nopți, fără întrerupere, peste oceane și continente, în condițiuni ideale, gândul la un accident posibil trebuie să-ți stea tot atât de departe ca și la o călătorie cu trenul. În două ore, făcând două escale, la Tg. Mureș și la Sibiu, unde au coborât destinația acestor orașe, am aterizat pe aerodromul Băneasa, odihnit, recomfortat, doar cu o vagă durere de cap.

Și acum, după această lungă introducere, să arunc ochii asupra scrisorii dătăre și să parcurg, pentru nu știu a câtă oară, interesantele paragrafe ale ei. Foarte sugestiv, ea începe cu vocea lui Schmidt *mi alamo*. Mă întristez de câte ori mi se amintește, ori îmi amintesc, de el, ori îi aud vocea la radio... Victimă a hitlerismului, acest mic și urât omuleț a fost un mare artist, sărutat de Apollo. Îmi închipui impresia făcută de vocea lui de dincolo, în timp ce citeai numele celor duși pe vecie, mai bătrâni și mai tineri...

Moartea lui Shalom Ash m-a impresionat și pe mine puternic. Admirația mea pentru vigurosul său talent a fost mare. A pierit cu el unul din cei mai autentici artiști ai secolului. Puțini romancieri știu să-și construiască romanele cu atâtă arhitecturală știință, cu atâtă profundă cunoaștere a sufletului omenesc, cum a știut el. Pe mine nu m-a supărat deloc simpatia arătată lui Isus și ideologiei sale religioase; a înțelege frumusețea ideală a creștinismului primitiv nu înseamnă a înceta să fii, dacă ești, evreu, mohamedan sau budist. Inima și inteligența îi erau la același nivel. Fapt pentru

care îl alătur celor mai mari scriitori umaniști. Aș fi fericit să posed o ediție completă a operelor sale, în limba germană.

Mulțumesc pentru îndeajuns de amplă relatare despre revelațiile de ordin științific ale savantului Emanuel Velicovschi. Foarte interesant și științificește plauzibil cataclismul care, simultan, a influențat rotația pământului, a scufundat Atlantida și a stârnit ploaia cu pietre. *Worlds in Collision* m-ar interesa extrem de mult, bineînțeles în traducere germană sau franceză. Poate că se găsește la Academie. De asemenea, regret că aici nu pot găsi lucrările franceze despre campania din Sinai și că nu mi-e dat să pot face o plimbare prin noul „campus” al Universității, între Ierusalim și Beth Hakerem...

Cu tristețe am luat notă și despre nivelul cu totul scăzut al publicațiilor românești din Israel. Poate că acestei precare stări îi va veni de hac prietenul meu Lascăr Șaraga⁴⁸, membru al Uniunii Scriitorilor și el, de curând plecat în Israel unde, la Tel Aviv, se află fiul său. Lascăr Șaraga duce în traista proiectelor sale și proiectul unei publicații, la început hebdomadare, românești, în care să promoveze literatura scrisă de evrei. El însuși e un talentat nuvelist, a scris și un roman de avergură, cu subiect din suferințele evreiești ale campaniei lui Hitler. *Iași și Odessa*. Pe lângă aceasta e și un poet viguros al renașterii israeliene. E un fost apropiat prieten al lui Zissu. Mi-ar plăcea să vă cunoașteți.

Aștept însă, până atunci, vești de la el. Cu sentimente prietenești pentru dta și soția dțale, Enric Furtună

⁴⁸ Lascăr Șaraga (1892 - 1968) a fost publicist, poet și prozator, membru al Uniunii Scriitorilor.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 1 oct. 1957

Iubite și stimate prietene,

Fiind săptămâna trecută în vizită la d. Birman, a ținut să-mi facă o surpriză arătându-mi un număr din *Viața Românească* pe care un prieten i-a lăsat-o pentru o zi numai, număr în care se tipărea și un sonet al dtale. I-am spus că posed o mică colecție de sonete și versuri ale dtale și i le-am oferit la rândul meu, împreună cu câteva scrisori mai vechi pe care dorea să le recitească. Alăturez o scrisoare⁴⁹ a dsale în care își exprimă direct sentimentele ce-ți păstrează. *Les beaux esprits se rencontrent!*⁵⁰

M-au bucurat amănuntele asupra tinerescului concediu petrecut în pavilioanele de vânătoare ale baronilor austrieci și călătoria cu avionul la reîntoarcere (Trebuie să-ți mărturisesc că eu nu am călătorit încă cu avionul).

În febrila activitate economică și intelectuală a Israelului, populația noastră așteaptă inaugurarea Palatului Cultural, respectiv Sala Filarmonicii noastre, o operă arhitectonică unică în felul ei, în unele privințe inegalabilă prin dispozitivele de difuzare a sonetelor muzicale și evitarea ecourilor și interferențelor. Inițiativa se datorează unui

⁴⁹ Scrisoarea la care se referă lipsește din dosar.

⁵⁰ Mințile frumoase se întâlnesc!

meloman evreu american care a investit o bună parte din sumele necesare acestui edificiu. Inaugurarea are loc mâine, cu participarea celebrului pianist Arthur Rubinstein și a unui violonist de celebritate mondială, Isac Stern. Vor veni după ei Yehudi Menuhin și o serie de alți artiști mari. Piatigorski, care urma să participe la premieră, adică la inaugurare, fiind suferind, i-a luat locul Tortelier, un celist cu renume mondial. Apropo de Tortelier, francez la origine: acum doi, trei ani, a venit în Israel cu soția și un copil și s-au stabilit într-un kibuț. Lucrând la rând cu ceilalți, cel puțin o parte din zi, restul consacrându-l studiului și compozиțiilor, soția ocupându-se între altele cu rufăria kibuțului, iar copilul urmând școala comunității (sau colectivității), păreau că s-au identificat cu viața de aici. Din când în când dădea concerte la Tel Aviv, la Ierusalim, iar în ultimul timp a plecat în Canada și alte țări pentru a-și menține faima de mare artist al violoncelului. Ca dirijor a venit nu mai puțin celebrul Bernstein și va fi urmat de alți mari dirijori cu renume. Această manifestație muzicală este socotită ca începutul anului care marchează primul deceniu de la reînvierea Israelului ca Stat. Pentru sărbătorirea acestui eveniment se pregătesc festivități și inițiative ocazionale de ordin cultural sau practic la care vor participa evrei din întreaga lume, precum și somități, neevrei, care admiră miracolul reînvierii și vitalității Israelului.

Mă bucură știrea sosirii în Israel a lui Lascăr Șaraga, de care îmi amintesc foarte vag. Mi s-a spus că ar fi apărut o notiță într-o gazetă de expresie românească despre sosirea lui Șaraga,

ca turist, în Tel Aviv. Mă bucură informația dtale că vine să promoveze literatura scrisă de evrei și că e un fost prieten al lui Zissu. Mi-ar face plăcere să-l cunosc.

Cu ocazia sărbătorilor de toamnă, Rosh Hashana și Yom Kipur, care au un caracter special în Israel, cei credincioși umplând sinagogile, ceilalți cutreierând țara și petrecând în kibuțuri și sate depărtate, îți transmit urări cordiale de sănătate, bună dispoziție și spor la muncă.

Şalom.

Aceleași calde urări din partea soției mele.

47.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 5 nov. 1957

Dragă prietene,

Deoarece, cu toată stinghereala și povara anilor, țin să fiu prezent în contemporaneitate, nu am putut trece pe lângă epidemia de aşa zisă gripă asiatică ce bântuie nu numai țara noastră ci, pare-se, întreaga Europă, fără să... mi-o însușesc. Mi-am dat deci și eu tributul, păzind patul aproape două săptămâni.

Acum, că sunt iarăși pe picioare, îmi pot pune din nou mâinile la contribuție și să bat la mașină răspunsul datorat misivei dtale din 1 oct. Și cum grosul ei se ocupă cu noul palat cultural ce cuprinde în el monumentalala sală de concert, inaugurată deunăzi de Filarmonica voastră, având ca soliști pe

Arthur Rubinstein și Isac Stern, iar ca dirijor pe Bernstein, încep și eu cu această sală și acest concert despre reușita și frumusețea căruia am aflat dintr-o altă scrisoare israeliană... Acest palat cultural lipsea într-adevăr țării veche-nouă și iată-l, după numai câțiva ani de la renașterea ei, umplând acest gol și oferind marilor artiști ai lumii întregi o tribună din cele mai măiestrite și mai fastuoase pentru înfrățirea oamenilor.

Regret profund că acestui înalt gând de pace și înfrățire i s-a alăturat, aproape nemijlocit, bomba aruncată în interiorul parlamentului. Deși pare a fi fapta unui descreierat, ea nu e mai puțin regretabilă și reprobabilă. Aștept oarecare lămuriri de la dta, atât în privința atentatorului, cât și a victimelor. Îmi dau seama că regretabilul incident nu poate cu nici un pas da înapoi avântul înainte al Tânărului Stat renăscut, ca pasarea Phoenix, din cenușă.

Numai cazul familiei Tortelier și e de ajuns să te facă optimist, să te reconforțeze. Îmi scrii că acest violoncelist de marcă, Tortelier, e de origine franceză. E deci francez etnic, nu e evreu. Cum se explică atunci stabilirea sa, cu întreaga familie, într-un kibuț? Cum se explică cooperarea soției la spălatul rufelor, trimitera copilului la o școală ivrit? Mai spui că artistul Tortelier a plecat spre Canada în vederea unor concerte. El singur? Familia a rămas în kibuț?

Dar să trec mai departe.

N-ai avut încă ocazia unei întâlniri cu Lascăr Șaraga? El locuiește, aşa cred, la Tel Aviv, împreună cu fiul său, Al. Șaraga, avocat. Va fi având, de bună seamă, telefon. Mie, Lascăr

încă nu mi-a scris, de aceea nu-ți pot da încă lămuriri mai precise asupra așezării sale israeliene. Cred că la împlinirea visului său de a creea în Israel o oficină publicistică evreo-română i-ai putea fi de mare ajutor, colaborând chiar cu el.

M-am bucurat cu scrisorica dlui Birman, fiind aceasta mai mult sau mai puțin și o mărturie a stării sănătății sale. Anexez misivei mele și câteva rânduri pentru dsa, rugându-te să i le predai. Firește că tot ce-ți comunic dtale e și pentru dânsul.

Îmi mai fac o plăcere transcriind niște versuri recente și sperând a nu displăcea nici dtale, nici dlui Birman. Sunt scrise înaintea lansării primului satelit artificial; altfel patetismul odee mele ar fi căpătat poate rezonanțe mai profunde.

Cu bune urări de sănătate și pace, al dtale,

Enric Furtună

Cordiale salutări soției.

P.S. Poezia găsită de dl. Birman în VR nu e sonet, e *Cântecul lebedei*, pe care-l cunoști.

Odă Pământului

O tu, pământ, nefericite astru!

Câte-s pe lume: cer înalt, albastru,

Soare și lună, stele și stihii,

Munți violeți cu piscuri aurii,

Văi înflorite, nopți înfiorate,

Senine dimineți, mări însipumate,

Codri bătrâni și-al păsărilor cânt,

Sunt toate ale tale, o pământ!

Şi totuşi eşti adânc nefericit...

Bazalt ți-e trupul, aur și granit;

Adânc, în subteranele-ți cuptoare,

Ard diamante și mărgăritare;

Dau clocot minereie-n măruntaie-ți

De focul căror însă nu te vaietă!

Doar când și când, grozavă și măreață,

Răzbate lava pân la suprafață

Prin munți croindu-și drum înspre crater,

Pâlnie largă-ntre pământ și cer;

Atunci, în lungi coloane uriașe

Scuipi cu dispreț comorile trufașe,

Le-azvârli spre nalturi, dar din nalturi iară,

Ca un blestem, pe scoarța ta coboară.

Pe scoarța ta, sub milostivul soare,

Ți se târăsc jivine târâtoare,

Şi-oricât de ele ți se face silă,

Tu le primești, le găzduiești cu milă.

Tigrul și leul, râsul și pantera,

Întocmai ca-n văzduh coleoptera

Şi-n iarba micul vierme, deopotrivă

Cunosc oblăduirea-ți milostivă;

Dar, nepătrunși de duhu-ți pământesc,

Nici te blesteamă, nici te premăresc,

Nu scormonă să afle de ce anume
Au fost aduși și de ce-s scoși din lume,
Și nu descopăr cosmice puteri
Distrugătoare-a tot ce e sub cer.

48.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 25 nov. 1957

Iubite și stimate prietene,

Câteva ceasuri după ce-mi telefonase d. Birman, întrebându-mă dacă am primit ceva de la dta, postașul mi-a adus scrisoarea dtale și, bineînțeles, m-am grăbit să i-o transmit. Era încă în pat, suferind de gripă asiatică, sub forma ușoară în care bântuie la noi. Am fost surprins să aflu că nici pe voi în România nu v-a cruțat, deși știam că e generalizată în aproape întreaga lume. Ce-o mai fi și asta?! Până acum - *touche au boie* - soția mea și eu am rămas nevătămați.

Presă și publicul nostru sunt și ei mult interesați în sateliții artificiali trimiși în slava Cerului. Din păcate, curiozitatea și interesul științific este adumbrit de substratul politico-militar care nu poate produce decât enervare și silă. Citesc viziunea dtale optimistă cu privire la bietul nostru glob.

„În veci gonind a spațiului orbită
S-ajungi din stele cea mai fericită“,

și mă-ntreb dacă nu sunt mai actuale versurile lui Victor Hugo traduse nu-mi amintesc de cine:

„În mânia mea nebună
De-aș avea putere eu
Aș lua pământu-n mâna
Și-aș zvârli în Dumnezeu“.

Și totuși, poezia încrederei și a speranței într-un viitor mai bun persistă în sufletul nostru: o reînsuflețește nu numai un vers inspirat, ci și o lectură aleasă, o minunată descriere a adâncului mărilor, de pildă *The Sea Around Us*, de Carlson⁵¹, un film documentar colorat luat de o echipă de oameni de știință și curaj, francezi, prezentând o fantastică viziune a vieții în inima oceanului.

Tortelier, despre care și-am scris în ultima mea scrisoare, a fost numit profesor la Conservatorul din Paris și a părăsit kibuțul Mabarot de lângă Netania după o ședere de doi sau trei ani. El își continuă bineînțeles concertele internaționale de violoncel și, la apelul nostru de a asista la inaugurarea Căminului Cultural din Tel Aviv, alături de Bernstein (numit zilele trecute dirijorul Filarmonicii Naționale din New York), Arthur Rubinstein, etc., a răspuns imediat și cordial.

Un eveniment de mare interes național și care a provocat o satisfacție generală a fost completarea secării lacului

⁵¹ Filmul la care face referire se bazează pe cartea semnată de Rachel Carson, *The Sea Around Us*, Oxford University Press, 1951. *The Sea Around Us* a câștigat în 1952 National Book Award for Nonfiction și Burroughs Medal pentru scrieri despre natură. A rămas în *New York Times* Best Seller List pentru 86 săptămâni și a fost tradusă în 28 de limbi.

Mule. O întindere de 60.000 de dunami din nordul Galileei, izvor de malaria, ascunziș de fiare sălbatrice, a fost asanat și pregătit pentru cultura intensivă, pentru zeci de sate ce se vor întemeia și mii de familii de agricultori. Ingineri străini și băstinași, mașini ingenioase, bani mulți și pe deasupra sânge vărsat de arabi care nu văd cu ochi buni operele constructive și de progres în Israel - toate laolaltă au contribuit la înfăptuirea vastului plan care, deși mult mai modest, amintește uriașul efort al olandezilor, timp de 25 de ani, de a seca Zuiderseea. O mică insulă a sălbăticiei a fost rezervată faunei și florei naturale, așa cum a existat timp de sute sau mii de veacuri. O completare a acestei lucrări de asanare îl constituie planul de a dirija apele Iordanului spre regiunea Neghevului.

Mă abțin de a-ți scrie despre atentatul din Kneset (parlamentul nostru). A produs atâtă orăare acest act dement, încât singurul lucru ce pot reține e poliția care a putut salva pe atentator de multime și că ea însăși a avut puterea de stăpânire de a nu-i veni de hac.

Cu urări de sănătate, Salom u-vrahà.

49.

Henry Marcus către Enric Furtună

Jerusalim, 28 martie 1958

Iubite și stimate prietene,

Prinț-o c.p. primită de la av. Șaraga din Givatayim aflu, în sfârșit, cauza tăcerii dta: nu ai primit, se vede, scrierea mea sau a dlui Birman, și noi, la rândul nostru, așteptăm vesti de la dta.

La noi, toate normale. Vedem din când în când pe dna Carp, mereu vioaie, intelligentă, activă, învingând voinicește, la vîrsta de peste 80 de ani, răceli, crize de artritism. Vedem acolo și pe dna Koren, cu fiica; într-o seară am avut surpriza de a găsi la ea pe ambele fiice ale dlui Birman, dna dr. Loebel și dna Loebel din Londra. Firește că am fost întrebat dacă mai primesc ceva de la dta.

Ierusalimul se pregătește de sărbătorirea primului deceniu de la liberarea patriei; aceleași pregătiri în mai toate orașele țării, în primul rând Tiberia, care cea dintâi s-a liberat deși ofițerul superior englez al garnizoanei amenință că va trage cu tunurile în pozițiile forțelor de apărare Hagana, dacă evreii nu vor abandona orașul în mâinile arabilor. Ca de obicei, nota practică domină elementul sărbătorii - se completează, de pildă, în Ierusalim, monumentală clădire Binianei Hauma, începută acum 8 ani de zile și neterminată din lipsă de fonduri, se construiesc și se largesc drumurile de intrare în Ierusalim, se deschid parcuri, etc., lucrări care în timp normal treceau pe planul al doilea sau al treilea al preferințelor și care vor rămâne permanente ca amintire a Asorului (deceniului).

Avem vizite peste vizite, personalități proeminente din întreaga lume. Una din cele mai interesante a fost vizita parlamentarilor francezi reprezentând toate grupările politice de

la extrema dreapta a Poujadiștilor, la extrema stânga a comuniștilor care au putut vedea și auzi pe loc progresele, experiențele și în general problemele noastre naționale. Fiica mea, directoarea muzeului din Tiberia, a primit misiunea de a conduce pe parlamentarii francezi în regiunea Mării Galileii, la Capernaum (Kfar Nahum), și a da explicațiile istorice și arheologice. Spirituali, amabili și culti, francezii au apreciat mult explicațiile ei și chiar franțuzeasca ei (era totdeauna refractară la învățarea limbii franceze, preferând limba engleză, și ne-a mulțumit cu acest prilej pentru insistența noastră de a nu neglija limba lui Voltaire). După o săptămână a primit o scrisoare de mulțumire din partea Ministerului nostru de externe pentru modul în care s-a achitat de misiunea ce i s-a dat și de contribuția ei inteligentă la efortul guvernului de a prezenta reprezentanților națiunii franceze Israelul - antic și nou.

Ne pregătim, ca de obicei de Paște, să vizităm locuri scumpe nouă, din nordul țării, și prieteni buni. Vom fi la întoarcere și la Tel Aviv, pentru a vedea figuri noi sosite în țară, cu care nu am avut încă contact personal. Voi căuta să-l văd și pe avocatul Șaraga. Ziarele noastre înregistrează o declarație a ministrului României, dr. Manu, care a descreștut multe frunți de părinti care își așteaptă copii, copii pe părinti, ori soți despărțiti de ani de zile. E vorba de un agrement între guvernele celor două țări pentru a reuni familiile.

Atmosfera politică e ceva mai liniștită, deși rățoielile arabe continuă. Pasiunile politicii internaționale, ca și norii de lăcuste, s-au îndepărtat puțin de frontierele noastre spre țările

arabe care se ceartă între ele, spre Indonezia... O chestiune politică de mai mică importanță e chestiunea ștrandului ce se construiește la Ierusalim. Ortodocșii se opun energetic la construirea lui și nu vor să admită cu niciun chip în Orașul sfânt băile mixte. Polemici vii în presă, demonstrații, cioniri cu poliția, procese spectaculoase, și opinia publică mai mult sau mai interesată sau amuzată de acest conflict. Se reamintește un conflict similar la Amsterdam, unde Biserica creștină s-a opus construirii unui șstrand mixt și publicul manifesta pro sau contra în felul specific al olandezilor cu mulțimea de bicicliști sunând clopotul sau claxonul. Nostimada a fost că șstrandul olandez a fost binecuvântat de însuși arhiepiscopul orașului, dar când au apărut primele perechi de tineri și tinere în costum de baie, sfântia sa a rămas consternat de spectacol și a cerut explicații. Când i s-a arătat că a fost prevenit că e vorba de un șstrand mixt, a răspuns candid că a înțeles că e vorba de un șstrand mixt între catolici și protestanți.

Să sperăm că și la noi conflictul se va termina *en queue de poisson*, dat fiind că un șstrand mai mic al Hotelului President există de-acum, iar la Tel Aviv plaja de pe Mediterana a fost aprobată de plenul municipiului, inclusiv elementele religioase.

Ce mai faci, ce mai lucrezi? Vreau să sper că o duci bine cu sănătatea și că îți menajezi forțele. Ce mai fac prietenii, unii poate comuni, din anturajul dtale?

Cu cele mai bune urări. Șalom.

Bucureşti, 21.4.58

Dragă prietene,

Ce bucurioasă ar fi omenirea să se dezlege ițele, dificultățile și misterele ei politice, să se clarifice atmosfera îmbâcsită de nesiguranța prezentului și amenințarea viitorului, aşa cum s-a clarificat, printr-o rugămintă a mea și o carte poștală a unui prieten, ceață ce se așternuse de vreo două, trei luni de zile asupra corespondenței noastre! Mă îngrijora tăcerea dumitale, căci omul e supus și bolilor și încă unui inevitabil chiar și „nemuritorilor” academicieni, cum se exprimă într-o misivă vechiul meu coleg și prieten, doctorul Ivainer, de zece ani trăitor pe meleagurile Parisului, și pe care nu se poate să nu-l fi cunoscut și dta. Am fost aşadar mai mult ca bucuros primindu-ți misiva și delectându-mă de cele conținute în ea. Și nu numai eu personal, ci toți ai mei. O recitesc, spre a nu căsuna dialogului nostru nici o abatere de la regulile bunei cuviință.

Mai întâi, nu înțeleg bine ce înseamnă că nu mi-a parvenit o scrisoare, răspuns, a dțale sau a dlui Birman? De ce sau? Această conjuncție nu-și găsește îndreptățirea nici în cazul că mi-ați scris separat și nici în acel dacă mi-ați fi scris la un loc. Fapt este că la scrisoarea mea din toiu iernii, în care am inclus și o pagină pentru dnul Birman, și un poem „Odă Pământului”,

nu am primit nici un răspuns. Ceea ce demonstrează că scrisoarea mea s-a pierdut, iar dta o tot așteptai.

Că te poți întâlni și sta de vorbă cu dna Carp, dna Koren și fiică-sa, cu dl Birman și desigur și cu alții care mi-au rămas în bună și duioasă amintire, îți mărturisesc că te invidiez. Te rog, predă acestor simpatice și inteligente persoane salutul meu cel mai cordial și urări de sănătate și viață lungă.

Despre pregătirile sărbătoririi „deceniului” știu și eu și-mi pot închipui măreția cu care se vor desfășura. Rogu-te să mă lămurești ce fel de clădire monumentală va fi aceea a Bineanei Hauma de care îmi vorbești. Adică ce semnificație are acest titlu și ce va reprezenta palatul, cărei funcționi e destinat?

Cu placere am luat la cunoștință multiplele vizite ale personalităților proeminente și în special de vizita parlamentarilor francezi, conduși de fiica dtale, directoarea Muzeului din Tiberias. O felicit pentru performanța ei, pentru care a fost felicitată în mod cu totul deosebit de către forurile ministeriale. O mai țin minte de la singura vizită făcută casei dtale. Tot de atunci îmi stăruie în minte și un băiat la fel de reușit. Studia parcă ingineria. Și ocupă și dânsul, fără îndoială, un post însemnat.

Mă bucur pentru dta că de Paști ai vizitat, desigur, frumoasele localități galileene și te-ai odihnit și împrospătat pe însoritele coline ale Sefadului. Presupun că ai fost și la Tel Aviv și că poate ai putut lua contact cu Lascăr Șaraga la Ramatgan.

Despre declarațiile ministrului dr. Manu s-a auzit și aici. Rămâne de văzut ce se va face efectiv și când anume...

De asemenea, citim mereu despre mici conflicte de graniță cu arabii și am fi fericiți ca acestea să înceteze. Să sperăm, altceva mai bun n-avem de făcut.

Grozav ne-a amuzat pe toți chestia cu „ștrandul ierusaleminian”. Până la urmă secta perciunaților va trebui să cedeze, cum a cedat și în Tel Aviv. Dar „clou”-ul umorului îl formează memorabila întâmplare de la Amsterdam. Plaja mixtă „catolic-protestantă” e pur și simplu delicioasă.

Isprăvind cu misiva dtale, să-ți mai spun câte ceva despre eventualii noștri prieteni comuni. Iată, Peltz scrie la un nou roman, Benador și-l încheie pe al său la care lucrează de zece ani, Aderca a predat editurii un roman delicios... Sadoveanu e prin Elveția, Arghezi scrie mereu, Galaction e paralizat, Radu D. Rosetti a scos un volum de versuri și epigrame, are 83 de ani, Cazaban, 86, un volum de schițe etc., etc. Despre un poem, prohibit, al lui Goethe și-a vorbit Șaraga?

Şalom și sănătate! Enric Furtună

Omagii soției Dtale. Dlui Birman, un salut prietenesc.

51.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 4 iunie 1958

Iubite și stimate prietene,

De data aceasta eu sunt în întârziere cu răspunsul la scrisoarea dtale care a fost un adevărat dar pentru prietenii

dtale de aici; d. Birman, în special, începuse să se teamă că nu-i mai transmit rândurile dtale și s-a liniștit când a văzut explicația acestui răstimp de tăcere.

Îți scriu în ajunul deschiderii expoziției din Ierusalim în Binianei Hauma și în jurul ei. Binianei Hauma, Palatul culturii, este o clădire de dimensiuni immense al cărei plan arhitectonic a fost acceptat printr-un concurs între cei mai buni arhitecți din țară, acum 8 ani, cu o sală pentru concerte cu 3600 locuri. Multă lume străină ne vizitează acum, cu prilejul împlinirii primului deceniu, între alții savanți deținători ai premiului Nobel, și sunt impresionați de operele constructive și vitalitatea țării. Această bună dispoziție generală e tulburată firește din când în când de vecinii arabi care, deși se măcelăresc între ei acum, nu văd cu ochi buni progresele de la noi. Am fost zilele trecute la Biserica scoțiană, în drum pentru muntele Sion (dacă-ți mai amintești), la un serviciu divin pentru Colonelul Flint, șeful comisiei de arbitraj israelo-iordanian a Uniunii națiunilor, căzut sub gloanțele arabilor împreună cu patru soldați israelieni. Explicația arabilor? „Un soldat care și-a pierdut capul”, deși ploaia de gloanțe a continuat aproape o zi. Explicația aceasta au mai dat-o acum doi ani când au tras asupra unui grup de arheologi care vizitau Ramat Rahel, ucigând patru însă și rănind o duzină. Au primit însă atunci o pedeapsă exemplară din partea generalului Dvan, care a distrus o fortăreață militară din apropiere și împreună cu ea câteva zeci de soldați din legiunea arabă. Îți închipui câtă răbdare și pentru guvern și pentru populație, și nu numai răbdare, dar și renunțare la vechea experiență că acești

primitivi nu înțeleg și nu se cumințesc decât dacă primesc imediat și din plin pedeapsa cuvenită, câtă abnegație ne impun evenimentele curente din lăuntru și de afară: afuența de vizitatori și operațiunile de consolidare în curs, luptele intestine din lumea arabă, atitudinea dubioasă a marilor puteri între beligeranții arabi...

Mă uit la copiii din Gan Yeladim (Kindergarten) care reflectă minunat lumea celor maturi. Preocuparea lor actuală este „Mafiroth” (excavații), unul din acești puișori, vecin cu noi, îmi aduce aproape zilnic câte-un „trouvaillé”, o piatră colorată dezgropată în curtea școlii, o bucătică de marmură „antică” găsită în apropierea unui șantier. E reflexul pasiunii pentru arheologie care stăpânește pe universitari și amatori, pe civili și militari, pe specialiștii-savanți israelieni și străini. Generalul Yadin, fostul șef al Statului Major General, azi profesor universitar de arheologie, fiul celebrului profesor Sukenik, care a identificat cel dintâi și a achiziționat pentru Stat manuscrisele de la Marea Moartă, a excavat cu ajutorul unei mari echipe de studenți și sute de lucrători o străveche fortăreață Matzor, deseori citată de istoricii antici, de papyrus din Egipt și de Biblie, și dedesubtul acestei fortărețe, palatele și urmele religioase ale unui așezământ și mai vechi. Conferințele lui din țară, și acum din străinătate, sunt extrem de interesante. În Danemarca a asistat la conferința lui însuși regele, care ca prinț moștenitor și amator arheolog a vizitat Țara Sfântă cu zeci de ani în urmă. În diferite alte puncte ale țării se semnalează mereu descoperiri făcute de specialiști sau amatori. De-aici pasiunea care a

contaminat și pe puișorii din Gan Yeladim, atenții la convorbirile părintilor sunt totdeauna gata să-i imite ori chiar să-i întreacă în aventurile la ordinea zilei. Îmi semnalez acest fapt pentru că până acum nu-i auzeam vorbind decât de tancuri și avioane.

Dna Carp a fost mișcată de atențunea dțale și m-a rugat să-ți transmit salutări afectuoase și bune urări din partea sa. Dna Koren e bolnavă și nu am avut prilejul să-o văd. Pe avocatul Șaraga l-am văzut în treacăt la mormântul av. Chefner, unde ne-am adunat rude, prieteni și cunoșcuți. Citesc acum al doilea volum de memorii al generalului de Gaulle și mă interesează mult amănuntele privitoare la dificultățile ce a avut de întâmpinat cu Aliații; ele îmi amintesc propriile noastre dificultăți și unele peripetii personale prin care am trecut și pe care le-am publicat în serie în *Journal de Jerusalem* acum 10 ani. Cordialele felicitări și asigurări pe care generalul le-a schimbat cu șeful guvernului nostru au fost un balsam pentru toți cei care cred în vitalitatea și viitorul Franței, în idealurile ei de generozitate șiumanitate.

O notă interesantă în zilele mari e cântecul de școală al copiilor, care devine cântec național și pentru cei maturi, fiind intonat de muzicile militare sau chiar filarmonice, cântecul... regalității noastre. Nu știai, poate, că avem un rege: „David Meleh Israel, hai, hai vekayam“ (David, rege în Israel, trăiește și există!) E duioasă această specială atenție, acest etern elogiu pentru Regele poet. Și mai curios faptul că mereu apar cărți de studii sau romane în limba franceză sau engleză în jurul acestei mari figuri biblice, cărți scrise de autori de seamă, savanți,

scriitori sau diplomați scriitori, cum a fost fostul ministru și ambasador englez Cooper. Pelerinajul la mormântul regelui David, pe muntele Sion, este interminabil, deși nu se știe în mod precis, din punct de vedere științific, dacă acest mormânt este, într-adevăr, al regelui David.

Mulțumesc pentru amănuntele despre scriitorii români.

Cu cele mai calde urări de bine din parte-mi și din partea soției mele. Al dtale.

52.

Henry Marcus către Enric Furtuna

Jerusalim, 3 august 1958

Iubite și stimate prietene,

Într-o scrisoare trimisă lui Birman, îi scriai, între altele, că aștepță și o scrisoare din partea mea; la rândul meu așteptam răspunsul dtale; vechea poveste... M-am hotărât deci să nu mai aștepță și să nu risc o întrerupere a corespondenței noastre. Sunt atât de prețioase vechile sau îndepărțatele legături! Mă uit la d. Birman, cât de bine i-au făcut rândurile dtale. Cât despre mine, primind o surpriză de la fiul meu din Tel Aviv, un număr din revista *Cultura* (11-12 din 1940) care cuprindea o tragi-comedie în trei acte, *Visul lui Noe*, pe care mi-a publicat-o Horia Carp, am avut un „lanț de surprize” regăsind în acest exemplar nume de autori cunoscuți și material serios rămas valabil și chiar

actual. O listă a colaboratorilor, la capătul revistei, a fost pentru mine o adevărată revedere, Dta figurezi printre cei mai activi.

M-a surprins, între alții, A. Luca, acest poet hiper-sensibil (cum o duce cu bătrânețea? mai știi ceva despre el?) scriind despre emigranți, emigranții de acum 60 de ani. Într-o serbare la mormântul lui Herzl, un bătrân de 75 de ani, încă voinic, președinte activ al unei mari întreprinderi industriale din Statele Unite, „Colonelul din Colorado”, cum îl numea intimii, originar din România, a avut cinstea de a depune el coroana de flori adusă de camarazii lui. Deseori apar figuri distinse de felul acesta de care află, întâmplător, că sunt originari din România - unii dintre ei vorbesc încă românește. Găsesc în acest exemplar un articol de S. Gregore despre „Elemente de pre-istorie palestiniană”, suprinzător de actual în lumina noilor excavări făcute în regiunea Lakish și diferite alte localități citate de el; „Reflexii asupra istoriografiei evreiești”, de dr. Leone Friedman; un articol cu conținut extrem de actual, „Judaismul meu”, semnat de Horia Carp⁵², publicistica noastră fiind foarte animată în jurul subiectului acesta - unii apărând cu competență elementul moral și filosofic al judaismului desbărat de formalismul doctrinar, alții luptând fanatic pentru păstrarea cadrului formal și tradițional ca o siguranță pentru perpetuarea judaismului. În lista de nume regăsesc pe H. St. Streitman,

⁵² Vezi și „Horia Carp. Comunitatea (1936)”, Rubrica *Restituirii*, material editat și cu o introducere de Mihaela Gligor, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Seria Humanistica*, XV, pp. 433-442, București, Editura Academiei Române, 2017.

Brănișteanu, Lăzăreanu, Niemirover, Dr. Halevy, Dr. Jeana Grosman, Brucăr...

Am aflat că a murit Gala Galaction. Împreună cu Enescu, deși mai puțin cunoscut dincolo de hotarele României decât maestrul muzicii românești, erau, pentru mine, singurele stele pe firmamentul fostei mele patrii, după plecarea mea definitivă. Nici nu-ți poți închipui cât de des răsună *Rapsodia Română* pe undele eterului. Iar în inima celor crescute în cultul limbii românești, *De la noi din Cladova, Dionis Grecoteiul, Biblia* și multe alte pagini ale lui Galaction vor fi neșterse.

O veste dureroasă: Doamna Koren este grav bolnavă; am vizitat-o când era încă acasă și m-a întrebat, între altele, dacă mai am vești de la dta. Nu știu dacă o vom mai revedea.

Din partea soției mele, a doamnei Carp și a mea afectuoase salutări.

53.

Enric Furtună către Henry Marcus

București, 8.IX.58

Dragă prietene,

Întors săptămâna trecută din vilegiatură (adică din Bălcești, unde îți scrisesem parcă că voi întârzia o lună) am găsit scrisoarea dta datată 3 august, odată cu una a lui Efraim Aizicovici, poetul, tot din Eretz și una a lui Leon Feraru din New York. Recoltă bogată de care m-am bucurat. Acolo, la Bălcești,

adică la Conacul Bălceștilor, „Casă de creație a scriitorilor” și unde nu am „creat” aproape nimic, am profitat de paradisiaca-i liniște și frumusețe a vastei și înfloritei pajiști mărginite de pădure, stând tolănit ore fără de număr într-un șezlong sub un umbros oarecare, meditând și citind până la saturăție.

Mai și participam, în ceasurile înserării, la discuții mai senine sau mai înflăcărate între poeti critici și istorici literari, punând la cale literatura din țară sau străinătate. Au fost 30 de zile de plăcută și aromitoare existență pașnică în acest amurg al vieții mele în care răsburuie destul de des amenințările surde încă ale energiei atomice.

Dragul meu, am luat notă, în scrisoarea dtale, de placerea ce ți-a procurat acel no. dublu al revistei *Cultura*, pe care o obăduia odinioară, cu temperamentu-i cunoscut, ardental Horia Carp. Colecția mea, din păcate, s-a prăpădit. Îmi pare rău că nu îmi mai aduc aminte de acea (succintă, probabil tragicomedie a dtale în 3 acte, *Visul lui Noe*. M-ar interesa, de-ar fi cu puțință, lectura ei.

Mă întrebă de A. Luca. Trăiește. Are 80 de ani. De câțiva ani e pensionat de guvern cu lei 1500 pe lună, pentru merite culturale. Bătrânețea sa și a soției sale (aproape oarbă) e pusă la adăpost. Mai scrie și astăzi. Cu vreo 2, 3 ani în urmă, *Viața Românească* i-a publicat niște poezii pline de avânt tineresc și melodie personală.

S. Gregore trăiește și el. O duce foarte greu. Soția sa e oloagă (un picior amputat), iar el trebuie să-i poarte de grijă. Cu

toate stăruințele lui, nu e acceptat ca membru al Uniunii scriitorilor, deși prin 1946 tot ea îi premiase un roman.

Dr. Leone Friedman a murit demult. A lăsat însă o moștenitoare: pe fiică-sa, Ema, fostă soție a poetului Marcel Breslașu, măritată secund cu poetul M. Beniuc, scriitoare și ea, mai mult traducătoare din rusește.

Cât despre ceilalți pe care-i însări: Streitman, Brănișteanu, Lăzăreanu, Niemirover, Halevy ori Jeanna Grosman, Brucăr, numai Halevy și Brucăr mai sunt în viață. Halevy e un membru foarte apreciat al Institutului de istorie de pe lângă Academie, iar Brucăr, deși cu o oarecare scleroză a cordului, nu încetează a elabora mari opere filosofice. Anul trecut a terminat una de vaste proporții: *Omul adamic* sau *Ethica Repetita*⁵³ (sprijinindu-se pe *Etica* lui Spinoza și pe *Pentateuh*). Î-am citit în manuscris două mari eseuri: „Goethe și Spinoza” și „Nietzsche și Spinoza”, mai cu seamă acesta din urmă de o mare și profundă anvergură filosofică.

Fiind un vechi filosof idealist, Brucăr are mari dificultăți cu acceptarea și publicarea lor. Fiind însă cunoscut ca un profund cunoscător al *Logicii* (în 1946 Academia i-a publicat un voluminos tratat comentator al *Logicii* lui Maiorescu), a fost solicitat cu vreo 6 luni în urmă de aceeași Academie să scrie o *Istorie a logicii în România*, la care lucrează încă, Academia plătindu-l cu 800 lei lunar până la terminarea opului.

⁵³ Vezi „Iosif Brucăr. Planul *Ethica Repetita*, Transcriere, editare, note și introducere de Mihaela Gligor”, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Seria Humanistica*, vol. XVI, pp. 263-298, București, Editura Academiei Române, 2018.

Închei în sfârșit pomelnicul meu cu Gala Galaction. E foarte curios că este a două oară că de peste țări și mări mi se semnalează moartea acestui mare prozator și prieten al nostru. Întâia oară asta a fost cu câteva luni în urmă, prin pana lui Leon Feraru, din New York. Galaction însă, vai de el, trăiește. E paralizat și vegetează. Moartea i-ar fi o izbăvire... De dna Jeana Koren îmi pare nespus de rău. Vreau totuși să sper că a trecut încercarea cu bine. Te rog să-mi semnalezi starea ei. Dnei Carp, multe bune salutări. Dlui Birman, sănătate și voioșie.

Dtale și alor Dtale, sănătate. Șalom. Enric Furtună

P.S. Anexez niște versuri: „Visul lui Iacov”, un răspuns la „Visul lui Noe”. Nu am amintit nimic de Festivalul Enescu, ce se desfășoară acum cu pompă mare la noi. L-am ascultat pe David Oistrach cântând Concertul Beethoven. Dumnezeiesc!

Visul lui Iacov

A urcat cândva Iacov o scară
Deși-n vis, și visu-i efemer,
Și-a-ntâlnit în drumu-i către cer
Îngeri ce când suie, când coboară...
Era singur, însă nu stingher.

Îngerii-i dădeau, sfioși, binețe
Loc făcându-i, că urca mai greu
Și-avea-n ochi o undă de tristețe.
„O fi fost chemat de Dumnezeu”
Își ziceau în șoaptă, cu blândețe.

Nu-l chemase nimeni. Singur el,
Scara dibuind, porni să suie
Cu sfială-ntâi, apoi ca cel
Care mărginit din fire nu e
Spre-a nu-și spune-n pripă: „iat-un țel

Vrednic de Abraham și de Isac
Necum de văstarul lor cu vise
Care toate-n spumă se prefac
De cum intră-n tainicu-i iatac
Dimineața, prin ferești deschise.

Abraham, bunicul meu, făcut-a
Legământ cu Domnul Sfânt:
Domnu-n cer și dânsul pe pământ.
Să se vadă-aievea nimeni vrut-a.
Eu, pe scară-n, drum spre Domnul sunt”.

Fericit și plin acum de sine,
Tot urca... „Doar mie-mi va fi dat
Să cunosc pe-al sferelor divine
Strălucit și unic Împărat!”
Își spunea, de sineși încântat,

Când deodată, dup-un lung urcuș
Ce i se păru o veșnicie,
Bolta se deschise azurie,

Şi Iakov, călcând pe-un nor de plus,
Se-ncurcă-ntr-o plică argintie

Şi căzu-napoi, pe scară-n jos,
Bâldâbâc pe trepte făr-de număr,
Dat de-a tăvălugul, mai vârtos
Ca o piatră-n salt vijelios,
Şi zdrelit ba-n şold, ba-n cap, ba-n umăr

Pân se deşteptă din somn profund,
Prăvălit pe marginea şoselei,
Pipăindu-şi şoldul de-i rotund,
Capu-ntreg, vreun mădular mai scund,
Şi de-i încă el, soţul Rahelei.

„Da, sunt înc-acelaşi, eu şiretul”,
Foarte se mira acum Iakov;
„Fost lui Laban slugă de istov
Şi nepot lui Abraham profetul
Cum grăieşte-al obştii nou hrisov.

Şi-am urcat din valea cea de plângeri
Scara ce mi-o dase somnul greu;
Coborau pe ea, spre oameni, îngeri,
Eu pe ea urcam spre Dumnezeu
Pentru slava cărui lupți şi săngerii.

Dar El nu s-arătă nimănui.
Şi de ții morțis să-L vezi la față,
Cazi de-a rostogolul, ca o păiață,
Spre pământ, pe însăși scara Lui.
Nu-ntreba de ce. Mai bine-nvață:

Nu căta că n-a fost decât vis.
Visu-i adevărul alb ca neaua
Care să s-arate e proscris.
Şi decât să-ți fie ceru-nchis,
Cazi din ea aşa cum cade steaua".

(iulie 1958)

54.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 22 sept. 1958

Iubite și stimate prietene,
Încep cu o caldă urare de sănătate și voie bună cu prilejul
Anului Nou - Rosh Hașana - și felicitări că te-ai bucurat de o lună
de odihnă în atmosfera Bălceștilor și în compania colegilor
scriitori, critici, artiști. A trăi o viață activă, normală, cu adausul
unui efort intelectual, artistic, departe ori deasupra vieții
meschine, cu sperioarea zilei de mâine pe care știința degradată
de politicieni o flutură înaintea ochilor noștri, a găsi satisfacție și
inspirație în cultura clasică, este un adevărat privilegiu. Am citit și

recitat versurile ce mi-ai trimis, „Scara lui Iacov“ și, pentru că apare acum o publicație mai curățică, *Mântuirea*, sub direcția lui Abr. Feller, m-am gândit să i le trimit spre publicare, dar, bineînțeles, aş vrea să am consumămantul dtale.

Mă interesat nespus de mult una din știrile ce mi-ai comunicat, anume cea privitoare la scriitorul A. Luca (Axlerad) care, octogenar ca André Spire în Franța, continuă să scrie, și mai ales amănuntul că Statul l-a scutit de grijile materiale, acordându-i, în calitate de vechi și cunoscut cărturar, o subzistență. Aș vrea, dacă ai ocazia, să-i transmiți salutările mele cordiale, să-i spui că, de departe, la Ierusalim, îmi amintesc încă de unele versuri ale lui. „Ierusalim, de te-oi uita și dreapta să mă uite; să se lipească limba mea de cerul gurii mute...“. Îi doresc sănătate și spor la muncă. Între numele nesubliniate, adică ale celor duși dintre vii, remarc pe acel al doamnei Jeana Grosman. Nu este oare o scăpare din partea dtale? Știam că avea intenția să vină aici.

Scrisoarea dtale am transmis-o lui Birman, care împreună cu drul Loebel și familia său o adevărată satisfacție citind rândurile dtale. Pe doamna Carp am văzut-o săptămâna trecută, bine dispușă, sănătoasă - *touches au bois!* - și ca de obicei m-a întrebat dacă mai primesc ceva de la dta. Se va bucura desigur când, la prima ocazie, îi voi da ultima dtale scrisoare.

Mă bucură că scriitorul Brucăr continuă să lucreze. Curios că în numărul din *Cultura* de care ți-am scris, am citit un lung articol despre o lucrare a lui, articol semnat de Jean Aberman. În ziarul *Jerusalem Post* am citit un articol despre sărbătorirea, mai

bine zis comemorarea lui Enescu, cu participarea lui Oistrach și a lui Menuhin. M-a interesat mult apariția acestor două nume de celebritate evreiești la București în cinstea marelui maestru român. Enescu, artist cu renume mondial, dar și om cu vederi largi, prieten al umanității, a fost și deasupra regimurilor politice și este într-adevăr o glorie ca oameni fără deosebire de nație, credință politică, se închină în memoria lui. Trebuie să fi fost spectaculoasă manifestația de la București dacă ziarele, atât de zgârcite în știri privitoare la țările din sud-estul Europei, consacră spațiu larg comemorării lui Enescu în R.P.R.

Regret că trebuie să-ți dau vestea tristă a încetării din viață a dnei Jeana Koren. Lovită de teribila maladie a cancerului, a suferit mult, timp de peste patru luni de zile, și sfârșitul, care era din păcate de așteptat, a fost ca odezlegare pentru ea. Punerea pietrei funerare, după 30 de zile, cum e obiceiul aici, va corespunde cu cinci ani de la moartea lui David Koren. Am publicat cu acest prilej un articol despre defunctul om de inimă și de suflet care a fost prietenul nostru comun.

Să auzim de bine! Șalom!

Henry Marcus

Ierusalim (Israel), Talbieh

12 Hovevei-Sion

Enric Furtună către Henry Marcus

Viena, 5.XII.1958

Dragă prietene!

„Jidovul rătăcitor“ nu se dezmine. Iată-mă-s iară dezrădăcinat, iarăși pe drumuri, spre o țintă îndepărtată. De astă dată însă nu spre... matcă, spre Israel, ci spre niște foarte îndepărtate meleaguri braziliene. Nora mea își are acolo părinții și un frate și am fost chemat la ei. De altfel, noile dispozițiuni și legiferări comuniste din R.P.R. privind desființarea comerțului privat (particular) în măsură mai lentă, dar aceea a cabinetelor medicale în timp record, a determinat ca exodul din țară al evreilor să ia o alură impresionantă. Medicii evrei, reduși doar la venitul salariului, și-au amintit că între Marea Mediterană și Iordan se află o țărișoară care îi primește, le dă de lucru și nu se opune consultațiilor private.

Am făcut deci și noi praf din gospodăria noastră, am împlinit riguros toate cele una mie de formalități impuse - și ne-am luat tălpășița.

Prima escală am făcut-o aici, la Viena, unde vom zăbovi vreo 2 săptămâni. Urmează apoi Paris, Marsilia sau Genova, Oceanul Atlantic și ținta finală: Sao Paulo.

Biblioteca mea (peste o mie de volume) am donat-o, în cea mai mare parte, Bibliotecii Federației Comunităților Evreiești din R.P.R. Lucrările mele (majoritatea bătute la

mașină) le-am împrăștiat pe la prietenii, parte însă am expediat la San Paolo și dtale.

Vei primi, de la Legația franceză din România, manuscrisul definitiv al romanului meu *Meletie Jidovul*, precum și alte câteva lucrări, pe care te voi ruga frumos să mi le trimiți la noua mea așezare, după ce vei primi scrisoare de acolo.

Pot de pe acum să-ți scriu adresa:

M. Linker, Sao Paulo (Brazilia), Caixa Postal 4866

Poemele mele biblice, trimise prin poștă și supuse cenzurii, Dzeu știe dacă vor sosi la destinație. Numai unul, „Abisul”, s-a bucurat de o copie, trimisă dtale. Celelalte două, dacă cumva se pierd, pierdute rămân. Oricum, cu mine nu am avut voie să scot nici un manuscris, nici o carte.

Așteaptă, deci, misiva mea, prin care te voi înștiința de sosire la destinație. Adică peste vreo lună, cel puțin.

Îți strâng mâinile cu drag și-ți urez Șalom!

Enric Furtună

56.

Shlomo Leibovici către Henry Marcus

antet

Ministerul de Externe

9 decembrie 1958

Ierusalim

Către domnul Henry Marcus

Strada Hovevei Tzion 12

Talbieh, Ierusalim

Stimate domnule Marcus,

Transportul ce conține cărțile Dr. Enrich Pekelman va ajunge la dumneata în zilele următoare.

Vă rugăm să acceptați primirea cărților.

Cu mare respect,

Shlomo Leibovici,

Departamentul Europa de Est ⁵⁴

57.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 29 ianuarie 1959

Dragă prietene!

Mă aflu de trei zile în Sao Paulo (la 15000 de kilometri de București) și ești întâiul căruia îi comunic că am ajuns la destinație. Am în urma mea o călătorie de vis, încât nu o dată m-am și întrebat dacă nu cumva visez și că de fapt mă așteaptă deșteptarea cu spulberarea iluziilor sau cu liniștea cu care te binecuvântează apariția zorilor de zi, după o noapte bântuită de coșmaruri...

Din vreme mi se pare că ți-am explicat uluitoarea schimbare de front care de altfel a fost în intenția copiilor mei de ani de zile. Dorul arzător al nurorii mele de părinții și fratele

⁵⁴ Scrisoare în limba ebraică, în original. Traducerea îi aparține dr. Miriam Caloianu, căreia îi mulțumesc pentru ajutor.

ei, așezați în marele oraș brazilian și pe care nu i-a mai văzut de zece ani, s-a adăugat condițiunilor tot mai grele de existență în R.P.R., culminând cu legiferarea definitivă a desființării cabinetelor medicale particulare. Ambele aceste motive, adăugându-se, au determinat în sfârșit realizarea expatrierii (sau mai exact a emigrării). Cererea de plecare în Israel (singura țintă a călătoriei pe care și-o poate exprima un evreu din România) a fost făcută în septembrie 1958, cerere căreia nu i s-a conferit nici o atenție până când, în urma convenției de la Haga, a procesului pierdut de R.P.R., s-a trecut la luarea în seamă a dorinței Israelului de a primi într-un timp anumit un anume considerabil număr de emigranți. Intervenind și câteva condițiuni favorabile, personale, lucrurile s-au precipitat. Am primit pașapoartele (adică certificatele de călătorie) și două săptămâni după primire, după neînchipuit de obositoare alergături, împliniri de formalități și desfacere totală a căminului nostru pe prețuri derizorii, în seara de 2 decembrie 1958 am putut lua drumul exilului, să zicem mai bine al eliberării. Ce a însemnat pentru mine despărțirea pe veci a bibliotecii mele de 2000 volume (donate Bibliotecii Federației Evreilor din R.P.R.), renunțarea la limba în care o viață întreagă m-am străduit a scrie, părăsirea a nenumărate manuscrise împărtășite pe la prieteni literari, cred că îți poți lesne închipui. E drept că o parte (volume tipărite și manuscrise bătute la mașină) am expediat din timp la São Paulo într-un oficiu poștal anume realizat în vederea emigrației. Totul avea să treacă prin cenzură. Prin septembrie 1958 am făcut expedierea.

Până azi, nimic! În sfârșit o parte, între care și redactarea definitivă a lui *Meletie Jidovul* (tot la mașină) am avut șansa să-mi fie preluate de valiza diplomatică a Legației Israeliene, cu adresa dtale. Vreau să sper că ești în posesia lor și că nu vei întârzia a mi le trimite la noua adresă. Îți exprim de pe acum regretul că te pun la treabă și calda mea recunoștință anticipată.

În scurt, dragă prieten, să-ți rezum cum a decurs călătoria. La arena, bineînțeles, că ne-am despărțit de grupul de emigranți și am început alergăturile, iarăși de neînchipuit, după obținerea vizelor braziliene care trebuiau să sosească la ambasada braziliană și întârziau, după obținerea unor „Freunderpässe” de la „Freunderpolizei”, după ticiuirea (legală) a unor noi buletine de identitate la un notar autorizat, după vizele de tranzit și după încă alte multe. Trei săptămâni am stat la Viena, oraș superb! Apoi la Paris 10 zile, la Milano două, la Roma trei, la Neapole iar două. În ziua de 11/I/59 ne-am îmbarcat pe marele și luxosul transoceanic, Conte Biancamano, vas italian, am vizitat în drum Genova, Barcelona, Lisabona și Rio de Janeiro, iar în dimineața zilei de 27/I, la Santos, am debărcat... spre seară abia, după împlinirea tuturor formalităților de vămuire, cu mașinile puse nouă la dispoziție de către familia nurorii mele (care sosită întru întâmpinare la Rio s-a îmbarcat pe Biancamano și ne-a însoțit până la Santos), am coborât după o oră de drum pe o admirabilă autostradă la São Paulo. E un oraș complet americanizat, cu mii de zgârie nori, cu o populație de aproape 4 milioane de locuitori și cu o climă destul de bună (f.f. cald între 11 a.m. - 4 p.m., răcoros, plăcut de atunci încolo,

noaptea plăcută și ea). Am însirat toate acestea la repezeală, fără nici un discernământ artistic, social sau cultural, numai spre a te pune la curent cu această desigur ultimă aventură a vieții mele. Când voi fi mai odihnit, poate că voi reveni asupra unor etape care m-au impresionat mai mult.

Închei, exprimându-mi sincer regretul că „aventura” de care am pomenit nu m-a purtat și prin Israel, despre care câțiva israelieni de pe vapor, care se duceau unii în Brazilia, alții în Argentina în interese familiale, mi-au vorbit cu un mare entuziasm. Și apoi, acolo, pe meleagurile strămoșești inviate la o nouă viață exuberantă, aş fi găsit frați de suflet; aici e prea târziu, pentru cei 77 de ani ai mei, să-mi mai găsesc vreun prieten. „Iar tot ce am avut sau aproape tot e ca și cum n-ar fi fost”.

Te îmbrățișez călduros. Un salut cordial soției dtale.

Șalom! Enric Furtună

Adr: Dr. Max Linker

Sao Paulo (Brazil)

Caixa Postal 4866

58.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 16 februarie 1959

Iubite și stimate prietene,

Am primit scrisoarea dtale din Sao Paulo (29 ianuarie 1959) și am fost impresionat de melancolia ce transpiră din

scrisul dtale grăbit. Înțeleg bine starea sufletească provocată de brusca schimbare de decor în viață, la o vîrstă când nu mai putem vorbi ușor de „readaptare”, „nouă inițiativă” etc., și când nu ne mai putem dezbată de puternicele amintiri ale unui trecut atât de variat, de agitat, de viforos pe care l-a cunoscut generația noastră. Dacă din punctul de vedere material vei fi desigur pus la adăpost, te vei resimți de lipsa ori îndepărțarea vieții intelectuale pe care ai trăit-o atât de intens și la care ai participat cu atât succes.

Pasul pe care l-ai făcut de a te despărții în grabă și fără a sta mult pe gânduri de țara natală și de ultimul ei regim politic a fost totuși un pas fericit. Nimici nu poate spune dacă ai fi putut profita de o ocazie mai prielnică în viitor.

M-a surprins descrierea orașului São Paulo „cu patru milioane de locuitori”. Știam că Brazilia e lungă și lată, de câteva ori mai mare decât Franța, cu întinse ținuturi încă neexplorate, cu mari bogății naturale încă nedescoperite... dar și cu marea mizerie a țăranilor - vechea poveste din România latifundiarilor și din țările arabe. Apropo: avem în São Paulo un vechi și bun prieten al familiei noastre și al Ierusalimului în general (Ierusalimul ebraic), o distinsă figură a Orașului Sfânt, care s-a despărțit de noi toți aproape cu lacrimi: le Père de Condé. Păstrăm cu duioasă amintire o fotografie a lui pe care ne-a dat-o la Muzeul Bezalel unde și-a luat rămas bun de la numeroșii lui prieteni: „A Zizi et Gaby (copiii noștri), tant de joie avec vous! Merci! Père de Condé”. Dacă eventual îl vezi - are desigur și acolo mulți prieteni - și îi faci cunoștință, e

ulturul vlăstar al faimoasei familii „de Condé“ din Franța, predă-i din partea noastră salutări afectuoase.

În ceea ce privește Israelul, vreau să sper să odată aranjat în noua dtale patrie și amintindu-ți celebra elegie a poetului medieval Jehuda Halevy:

Cine-mi poate da aripi
Să mă avânt spre Răsărit
Unde inima-mi sfâșiată
Să se bucure-ntre ruinele tale...,

te vei avânta pe aripi de oțel, un „Constellation“, spre vechea și mândra noastră patrie.

Cărțile au fost expediate astăzi, recomandat, nu însă cu avionul - ar fi costat de 8 până la 10 ori mai mult - și le vei primi într-o lună și jumătate.

Cu urări de sănătate și voie bună, Shalom!
Aceleași urări de bine din partea soției mele.

59.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 27.II.59

Dragă prietene!

În posesia misivei dtale din 16 c., vreau să-ți mulțumesc din toată inima pentru pachetul primit din partea delegației. Te-am pus la treabă și cheltuială și te rog să mă scuzi: erai, din

toate punctele de vedere, cel mai indicat. Nici vorbă că ai făcut f. bine neuzând de avion. Încă o dată: toată gratitudinea mea!

Pachetul acesta e singura nădejde a mea. Cât despre cele câteva expediate prin oficiul poștal ad hoc înființat pentru emigranți, slabă nădejde, ca să nu zic niciuna! Sunt 4 luni de când au fost predate, primind recipise în toată forma. Nu faptul că trebuiau să treacă prin cenzură mă îngriorează, ci că au fost adresate Braziliei în vreme ce ghișeul nu funcționa, aşa cred, decât exclusiv pentru Israel, cum exclusiv pentru Israel erau făcute pașapoartele.

Cea mai mare parte a producției mele se va fi pierdut astfel pentru totdeauna sau cine știe ce destin va cunoaște... Oricât, această pierdere e întrutotul identică pierderii odraselor pentru un părinte, m-am resemnat. Dacă mă gândesc bine, pierderea nu poate fi definitivă, în caz, bineînțeles, că opera rătăcită are o valoare intrinsecă reală. Atunci, odată și odată, va trebui să iasă la iveală. Cu gândul acesta, adorm liniștit, nehărțuit de frigurile zădărniciei. Și totuși, să fiu sincer: mi-ar fi plăcut să am cu mine măcar cele două volume de versuri. Alții își cunosc versurile pe de rost, vezi A. Axelrod, eu, niciuna din poezile care au pus totuși pecetea pe simțirea și gândirea mea.

În altă ordine de idei, am început a mă deprinde cu marele, frumosul, haoticul și zgomotosul oraș în care mi-e dat să-mi trăiesc anii din urmă. Vizionez filme americane, italiene sau franceze, am bilet pentru un concert în care vor fi executate concertele no. 2, 4 și 5 de pian ale lui Beethoven, cu acompaniamentul orchestrei simfonice a municipiului. Solist,

un nume necunoscut mie: Fritz Iank. Sunt și multe teatre, cele mai multe de estradă și pentru comedia ușoară. Până acum am descoperit și 2 statui, pe lângă altele ale unor oameni de stat: Dante, Cervantes și Camoens. Este și o mare bibliotecă centrală, librării câtă pădurile și tot ca pădurile de mari și vaste, dar și luxoase, prăvălii de tot soiul. Oamenii, brazilieni, sunt f. îndatoritori și săritori. Cea mai mare ofensă le faci dacă refuzi să-i însotești, de pildă, la o cafeluță. Ca clădiri și instituții, orașul e sută în sută americanizat. Capitalurile investite se cifrează la miliarde de dolari.

Prietenii (noi) nu am încă afară de doi prieteni, oameni bătrâni ca și mine, dl. și dna Jean Steurman din Galați, cu care am împrietenit în timpul șederii mele la Ierusalim și-au emigrat de acolo în Brazilia la „Belo Horizonte”, nu am pe nimeni. Suntem departe tare unul de altul, dar îi voi vizita în curând, fiind poftit de ei pentru vreo 10 zile. Sunt ambii oameni delicioși, f.f. bogați, iubitori de literatură și cred că i-au cunoscut și dta.

Din România, sunt aici în São Paulo destui, dar toți negustori și industriași. Toți veniți aici să se îmbogățească, Brazilia fiind azi țara (cât un continent) tuturor posibilităților...

Pe Pere de Conté de care îmi vorbești cu atâta căldură, firește că (încă) nu-l cunosc. După cum mi-l descri, aș avea mare dorință să-i fac cunoștință. Scrisoarea dta se încheie cu frumoasa urare ce-mi faci de a coborî cândva de pe aripile unui Constellation, aterizând pe pământul țării sfinte... E bine ca omul să-și păstreze în toate avataurile existenței o scânteie de

nădejde. Hai s-o am și eu. Dacă eram mai Tânăr cu vreo 20 de ani, lucrul era cât se poate de plauzibil!

Îți strâng mâna cu toată prietenia și cu urarea la ordinea zilei: Shalom!

Toate cele bune soției dțale.

Enric Furtună

60.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 3.IV.59

ilustrată cu Sao Paulo

Henry Marcus

Talbieh 12 Hovevei Zion

Jerusalem, Israel

Dragă prietene,

Azi am primit pachetele cu manuscrise pentru care îți mulțumesc din toată inima. Mulțumesc și pt. cele 2 numere din *Mântuirea*. E o gazetă serioasă și bine făcută și m-aș abona la ea dacă se poate. Cât costă pe an? *Toralem* mi-a plăcut!

Cu toată dragostea, Șalom!

Enric Furtună

61.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 14 aprilie 1959

Domnului Dr. Pekelman

Sao Paulo

Dragă prietene,

Ilustrata din 3 aprilie, prin care îmi confirmi primirea coletului, mi-a luat o piatră de pe inimă. Știam cât de greu te-ai despărțit de biblioteca din București și simteam o răspundere pentru manuscrisele primite prin ministerul de externe, pe care la rândul meu trebuia să îți le trimit la Sao Paulo.

Am primit și lunga scrisoare de la I. Brucăr, cu referire la dta, la dr. Loewenstein din Ierusalim și alți prieteni de care se crede uitat⁵⁵ (scrisorile trimise din Israel nu parvin destinatarilor din R.P.R. în ultimele luni). Mi-a cerut și mie sfaturi și i le-am dat bucuros (dacă eventual i-au parvenit). E tragică situația bietului om, bolnav de cord, neagreat de regimul din R.P.R. și în imposibilitate de a ieși de acolo, acum, mai ales, când emigrația a fost complet oprită⁵⁶. Aici ar fi încă ceva posibilități de existență

⁵⁵ Vezi și „Iosif Brucăr. Corespondență (1957-1959). Către Th. L. Löwenstein. 13 scrisori inedite. Transcriere, editare, note și introducere de Mihaela Gligor”, *Revista de filosofie*, Tomul LXIV, nr. 6, pp. 835-858, București, Editura Academiei Române, 2017.

⁵⁶ Pentru mai multe detalii privind situația lui Iosif Brucăr vezi și *Note în procesul de epurare a filosofului Iosif Brucăr*. Transcriere și Notă introductivă de Mihaela Gligor, E-Book. Presa Universitară Clujeană, 2018, 258 pp., ISBN: 978-606-37-0460-4. <http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/2299.pdf>.

pentru un intelectual cu trecut de activitate în viața publică evreiască ca el: o pensie de la autoritățile de Stat, prieteni mai înstăriți ca Stroe Lupescu pe care îmi scrie că-l cunoaște, prieteni din străinătate. Un ajutor foarte modest sub formă de colete i se și trimit. *Mântuirea* lui Abr. Feller, din păcate, nu mai apare; începuse bine, cu un nivel cultural ridicat.

Regret că trebuie să-ți comunic că doamna Carp s-a prăpădit. O dublă pneumonie, complicații, și ne-a lăsat. Era atât de vioaie, avea atât umor, inteligență, memorie, aproape uitam de vârsta ei de peste 90 de ani când stăteam de vorbă și depănam amintiri ori discutam actualități.

Fred Șaraga m-a întâlnit astăzi întâmplător în Ierusalim și am vorbit de dta; m-a rugat să-ți transmit salutări și urări de bine. Asemenea d. Birman, care se bucură că ești la adăpost, cel puțin materialmente. Își amintește bine de d. Steuerman de care-mi scrii; mi-a spus că ar fi fost la el în vizită, dar fiind plecat atunci la Londra, nu a mai avut ocazia să vorbească cu el. Eu numi amintesc să-l fi cunoscut pe d. Steuerman. Curios, însă, că lucrând la un raport asupra evenimentelor din Galați în timpul nemților pentru o mare instituție a jertfelor (Yad Vashem) am găsit între numele demnitarilor din Galați care au activat și contribuit la ameliorarea situației evreilor duși la muncă forțată de legionari și nemți pe acel al dlui Steuerman; l-am consemnat pentru arhivele istorice întocmite în sectorul României.

Evreii români sosiți în Israel învață ivrit, se frământă, cei mai mulți exultă, alții privesc viitorul lor cu teamă, dar fiecare se angajează individual cu timpul. Ca colectivitate, după cum

știi, suntem *merveilleusement désorganisés* și fără nici un contact cu evreii români din străinătate. Un caz ca Brucăr și alte asemenea cazuri delicate n-ai cu cine să le rezolvi. Mă gândesc la un cerc intim discret cu participarea unor personalități evreiești din străinătate, dar de când cu eșecul cu Filderman - Aușnit - Nacht de acum 8-10 ani, nu mai am curajul să reîncep (eșecul se datora unor elemente inferioare strecurate între cei câțiva oameni de treabă care au luat inițiativa).

Și acum, toate cele bune. Șalom.

62.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 28.IV.59

Dragă prietene,

Repet gratitudinea mea pentru primirea manuscriselor încredințate legăției. Nu am nici o speranță că voi mai da ochi vreodată cu grosul manuscriselor încredințate prin noiembrie trecut Poștei. Cu cât însă trece vremea, cu atât mai puțin mă las doborât de atot puternica vanitate a mâzgâlitorilor de hârtie.

Îmi spun: opera de valoare, chiar îngropată adânc, odată și odată va fi scoasă la lumina zilei. Iar dacă e lipsită de valoare, nimeni nu va fi care s-o bage în seamă, oricât s-ar lăfăi în lumina soarelui. Și astfel reușesc să mă depersonalizez și să-mi consider opera cu indiferență celui care n-o cunoaște. Mă înstrăinez de ea și cu atât mai mult mă cufund în lectura consolatoare a operelor

de valoare universală. Între altele, am citit cu mare pietate și infinită mulțumire sufletească un op voluminos datorat unui neamț (Werner Keller): *Und die Bibel hat doch recht*⁵⁷. E o încercare, f. reușită, de a explica tot ce, la lectura Bibliei, pare miraculos, neverosimil, mit... Cu deosebită însuflețire și dragoste vorbește pe larg, despre săpăturile și descoperirile anilor din urmă, acordându-le o atenție și o valoare culturală și civilizatoare pe măsură celor mai mari cuceriri ale spiritului.

Despre moartea Mântuirii am aflat cu mare părere de rău, ca și, mai intens sufletește, despre săvârșirea din viață a tovarășei lui Horia Carp, ale cărei virtuți morale, intelectuale și de inteligență le-am putut prețui personal în scurtul meu popas palestinian.

Îmi pare bine de cele ce-mi spui relativ la activitatea lui Jean Steuerman în timpul regimului antonescian, căci peste câteva zile voi avea prilejul să-i aduc la cunoștință capitolul ce pregătești despre rolul său public, social, politic, în perioada de teroare a Galațiului. Mi se pare că ți-am mai scris de invitația ce mi-a făcut de a-i fi musafir vreme de o săptămână.

Lui Birman și lui Fred Șaraga te rog să le spui că am înregistrat cu placere salutul lor amical și că la rândul meu le doresc sănătate și mulțumire sufletească și nu mai puțin părerea de rău de a nu mă mai întâlni cu ei pe lumea aceasta...

Încheind, dragă prietene, te-aș mai ruga să mă lămurești în chestia „eșecului Filderman, Aușnit, Nacht”. Nu-mi aduc aminte de el.

⁵⁷ Este vorba despre cartea lui Werner Keller: *Und die Bibel hat doch recht: Forscher beweisen die Wahrheit des Alten Testaments*, Düsseldorf, Econ, 1955.

Cu toată prietenia și un cald Șalom p. dta și familia, semnez, Enric Furtună.

63.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 10 mai 1959

Dragă prietene,

Înțeleg prea bine starea dta sufletească după pierderea, să sperăm nu definitivă, a manuscriselor încredințate poștei românești. Efortul cerebral, pasiunea literară, satisfacția intelectuală acumulată în aceste manuscrise nu se pot compara cu pierderile materiale suferite de jidovul rătăcitor, în general vorbind. O simțim zilnic, în mic, prin scrisorile trimise la ai noștri, scrisori care nu le parvin de un timp încoaace.

Trecând ieri, Șabat, în fața unei vitrine de librărie, soția mea mi-a atras atenția asupra unei cărți germane - un milion de exemplare vândut în doi ani! - *Un die Bibel hat doch Recht*, despre care îmi scrii cu atâta entuziasm. Dr. Loewenstein îmi vorbește și de altă carte a unei călugărițe germane, *Mein Israel*. Rara avis în lumea teutonă! Prea sunt strigătoare la cer crimele acestui neam, relevate de documentele și informațiile culese și catalogate de instituția Yad Vashem la care colaborez și eu din când în când în ceea ce privește ororile din România și prea puține sunt semnele de tresărire a conștiinței umane și a regretului în masele poporului german, ca să ne facem vreo iluzie citind pe un autor sau autoare care ies din comun.

În privința Galațiului, am făcut un raport după declarațiile unui membru al Comitetului finanțier, Isidor Bercovici. Dacă d. Steuerman îmi poate completa datele după amintirile sale - organizarea serviciilor de asistență, acțiunea de incendiere a șantierelor evreiești de către 60 de soldați germani specialiști (surprinși de ruși și execuții), exterminarea grupului de așa zisă comuniști evrei și a celor identificați că ar fi cerut documente de emigrare în Rusia la începutul invaziei germane, etc - am putea înainta un supliment de raport la Yad Vashem.

Grupul Aușnit - Filderman - Nacht constituit la Paris în 1948/9 și în contact cu un grup format din d. Birman-Komarovski și alți câțiva „români” din Ierusalim, era gata să ne trimită o sumă considerabilă și să colaboreze pentru ajutorarea evreilor-români. Dar secretariatul unui puternic partid politic văzând în organizația noastră o „masă compactă de alegători” și-a introdus prin mijloace demagogice oamenii lui, tipuri necunoscute, fără autoritate morală și noi ne-am retras. De atunci nu s-a mai auzit de o organizație serioasă a evreilor români, nici de ajutoare de afară sau finanțare, sau de vreo reprezentare demnă a acestei numeroase și inteligente colectivități. Cu totul altfel s-au organizat germanii, ungurii, yemeniții. Turmă fără șef!

Salutări din partea lui Birman.

Afectuoase salutări din partea soției și a mea.

Sao Paulo, 30.V.59

Dragă prietene,

Măsura prohibirii emigrăției din R.P.R., pricinuită, fără îndoială, de marele număr al amatorilor, multe cadre necesare încă economiei și bunului mers al treburilor țării înscriindu-se pentru pașaport, a căzut ca un fel de bombă atomică peste bieții solicitanță, din care unii și-au pierdut posturile iar alții, gata de plecare și înstrăinându-și gospodăria, nu au azi unde-și așterne capul, mulți resemnându-se a dormi prin sinagogi... A fost o măsură crudă, inumană, aplicabilă unor oameni cu nimic vinovați, aflându-se în toată legalitatea și îndeplinind toate nenumăratele forme cerute de autorități. Din păcate și fratele meu cu întreaga-i familie a căzut într-acest lot nenorocit. Care este părerea forumurilor israeliene relativ la această nemaipomenită situație? Căci, precum îmi scrii, nici corespondența poștală nu mai funcționează între aceste două țări... beligerante. Spre liniștea mea, îmi spun că nu poate fi vorba decât de o măsură provizorie și temporară. ONU sau oficiul de la Haga nu au a spune nimic în această chestie? Te întreb pe dta, pentru că, oricum, îți faci viața între gazetari și oameni politici.

Cât privește manuscrisele mele cât și exemplare ale celor câteva volume publicate, slabă speranță să apuc a le mai revedea. Pe de altă parte, mă întreb ce folos mi-ar aduce ele,

cândva, pe aceste meleaguri îndepărtate, la 15.000 km de țara în care au fost concepute și de limba în care sunt scrise? Nu vor afla aici decât cavoul anonim al odihnei lor eterne. Spre a nu fi prea mult handicapat de acest gând care pulverizează și anihilează orice revendicare pământească, orice deșertăciune, citesc nebunește ziua și noaptea, uzând, abuzând, de o bogată bibliotecă de împrumut în limbile franceză și germană. Confruntându-mă într-atâtea destine omenești, într-atâtea vaste și profunde probleme psihologice, sociale și culturale, uit de umila mea persoană și de și mai umila mea producție.

Cartea *Und die Bibel hat doch Recht* a apărut acum și în traducere portugheză. Fiul meu și-a cumpărat-o și se descurcă de pe acum destul de bine cu titlul și înțelegerea. Nici vorbă că trebuie să existe și traduceri în engleză și franceză. Dar în ivrit?

În chestia publicației Yad Vashem la care colaborezi, i-am scris lui Steuerman explicându-i doleanțele d tale. Aștept răspuns. De la 1 la 11 mai am fost invitatul său la Bel Horizonte, oraș frumos, modern și viu, cu 600.000 locuitori. M-am simțit acolo mai bine ca în São Paulo, metropolă grandioasă, zgomotoasă și obosită. Mulțumesc, în sfârșit, pentru lămuririle ce-mi dai cu privire la grupul (eșuat) Aușnit, Filderman, Nacht.

Aici am auzit aducându-se mari laude unor braziliensi prieteni ai Israelului. Unul e Apolónio Sales, senator, fost ministru al agriculturii, celălalt Ioachim Ribeira de Oliveira. Ambii au vizitat Israelul și au conferențiat despre el aici. Fără îndoială că știi despre ei și acțiunea lor proisraeliană.

Omagile mele soției dțale și un foarte cordial salut dului Birman. Cu drag și Șalom, Enric Furtună.

65.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 18 aug. 1959

Domnului Dr. Pekelman

Sao Paulo

Iubite prietene,

Îți cer scuze că nu am răspuns la timp la scrisoarea dțale. S-au petrecut evenimente familiale la noi care ne-au zguduit profund. Fiica mea, după un an de ședere la Paris, unde a urmat un curs la Ecole du Louvre și la Sorbona, s-a întors fericită la căminul și la soțul ei pe care-l adora. Dar după o lună numai, soțul ei, fiind întepat de o viespe în timpul unor excavări arheologice la care lucra cu echipa arheologului francez Jean Perret, a intrat în comă și după 15 zile de completă imobilizare a decedat. Lovitura a fost pentru noi cu atât mai tragică cu cât ne temeam de fiica noastră care-i era atașată și ca soție și ca tovarășă de studii pasionate. De asemenea și departamentul de antichități s-a resimțit de această pierdere, ginerele meu fiind socotit ca un element devotat, conștiincios și dotat.

După câteva zile am înregistrat și moartea doamnei Sofia Birman, soția bătrânlului nostru prieten Birman, o femeie

de o extremă delicatețe și înțelepciune, care era pentru noi o desfătare sufletească de câte ori o vizitam.

Știrile din România, când și dacă ne parvin, nu sunt îmbucurătoare. Emigrația a încetat complet. Soți despărțiți de soție în ultimul moment așteaptă o hotărâre de reîntregire a familiei. Se anunță arestări fără motive sau pentru motive absurde - rabini acuzați de spionaj, oameni, femei, care primesc pachete de la prieteni din străinătate, judecați și condamnați la ani de închisoare pentru că au vândut conținutul primit, direct și nu prin intermediul nu știu cărui oficiu. Nu te pot decât felicita că ai fost destul de vigilent pentru a profita de un moment oportun și a ieși din România, oricât de greu ți-a venit să te desparti de prieteni, de mediul cultural în care erai integrat și de o bibliotecă prețioasă.

Cu urări de sănătate. Shalom.

Henry Marcus

Ierusalim, Israel

Talbieh, 12 Hovevei Sion

66.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 31.VIII.59

Dragă prietene,

Foarte dureros m-a impresionat tragicul sfârșit al ginerelui dtale, om Tânăr și de valoare. După ce ai trecut prin

toate numeroasele concepții despre viață și moarte, nu se poate să nu te întorci la singura care cel puțin te satisfacă prin aparența ei logică: fatalitatea. Cum să explici altfel moartea aproape fulgerătoare a unui om Tânăr și viguros prin simpla înțepătură a unei viespe? Veninul acestei insecte e, pe cât știu eu, periculos numai în cantitate mare, deci ca să-ți fie primejduită viața de către ele, trebuie să fii înțepat nu de una, ci de multe zeci... Cum a putut mușcătura uneia să aducă în stare de comă și apoi la moarte un organism în plină sănătate? Să fi fost o idiosincrazie? O alergie? Viespea i-a fost fatală. Asta e...

Nu-mi rămâne decât să vă adresez dtale, soției și mai cu seamă fiicei voastre, banale cuvinte de condoleanțe. La ce ajută? Ce noimă au? Nu rămâne decât să te revolți ca Iov sau să abdici de la orice logică umană, de la orice simț imanent al dreptății și să repeți singura explicație care ferește creierul de o zadarnică cheltuială de energie: așa i-a fost scris!

Pe dna Birman nu mai țin minte dacă am cunoscut-o cu prilejul singurei vizite ce am făcut cândva prietenului nostru comun. E nespus de dureroasă despărțirea aceasta la bătrânețe a unor soți. Te rog, fii interpretul meu pe lângă bunul și valorosul nostru prieten vechi și strângă-i călduros mâna și asigură-l de sincera mea compasiune.

Trecând de la aceste vane considerațiuni asupra vieții și destinului la cele pământești de care ne leagă alte zădărmicii, vreau să-ți dau o veste care te va bucura: mi-au sosit toate manuscrisele și volumele trimise prin noiembrie 1958 la adresa mea actuală. Că, iarăși stăpân pe ele, nu înaintez măcar cu un

milimetru pe șoseaua ce duce spre nemurire și că întocmai defecțiunii de până acum, prezența manuscriselor nu rezolvă absolut nimic, e altă chestie...

Ce mă fac, de pildă, cu textul integral al traducerii în românește a lui *Faust*? 13.000 de versuri! Sau cu cel al poemelor mele dramatice care n-au văzut lumina tiparului? Sau a romanului meu *Meletie Jidovul*? Mă gândesc să las, prin testament, ca să zic aşa, dorința ca toate acestea să fie trimise secției românești a Bibliotecii Universitare din Ierusalim.

Despre nenormala stare actuală a emigrării din R.P.R. am desigur cunoștință și e întocmai cum scrii și dta. O teroare cu ani și ani de temniță pentru vânzări ilicite. Oameni care și-au vândut mobila și nu mai au pe ce pune capul. Eu, adică noi, prin vigilența norei mele, cu deosebire, am scăpat la timp. Bietul frate-meu așteaptă...

Înainte de a încheia să-ți mai spun că singurul mediu cultural pe care îl frecventez aici sunt cărțile. Asta deoarece singura preocupare a numeroaselor familii românești stabilite aici sunt tot cărțile!

Fiind în ajunul sărbătorilor noastre de toamnă, vă urez din toată inima sănătate și ca un bun destin să vă ferească de alte încercări. În sfârșit, dorința lumii întregi și a Israelului în special: *Şalom!*

Enric Furtună

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 7.III.960

Iubite prietene,

Pare că o oarecare oboseală „corespondențială“ a venit să tulbure comuniunea noastră sufletească de mulți ani încoace... Totuși, din parte-mi, nu cred în ea. Sunt multe luni de zile de când o misivă a mea a rămas fără răspuns. Și am tot așteptat ca aceasta să vină. Posibil că am greșit așteptând fără limită și că ar fi fost mai corect, mai judicios, să mă neliniștească marea întârziere... Neliniștit am fost și mai sunt, totuși mereu reușesc să înlătur îngrijorarea și să-mi spun: așteaptă, scrisoarea e pe drum, încă o zi, două... Cum se întâmplă însă, o zi două se prefac în nouă, iar nouă în nouăzeci și nouă...

Îți adresez aceste puține rânduri, să-ți folosească de stimul. Cu Tel Avivul și împrejurimile am relații frecvente. Precum vei fi știind, colaborez (mai mult involuntar) la o revistică, *Pagini literare*, care apare la T.A. și e o emanație a Societății Culturale „Eleanor Steinberg“. Despre legăturile mele cu poetul Leon Feraru (N.Y.) cred că ești informat. Feraru deține acum manuscrisul complet al romanului meu *Meletie Jidovul* și intenționează a-l traduce în engleză și a-i găsi editor. Prinț-o întâmplare fericită am reluat, după 12 ani, contactul și cu Eugen Relgis care are în Montevideo o situație preponderentă, spirituală și economică.

Îți strâng mâinile prietenește și te rog să predai salutul meu cordial soției dtale. Enric Furtună

68.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 17 martie 1960

Iubite și stimate prietene,

Mii de scuze că am întârziat să răspund la scrisoarea dtale. Evenimentele familiale, o operație prin care am trecut, m-au tot amânat să scriu. Primind o notiță de la Șaraga Lascăr, prin care mă informa de perspectiva de a-ți vedea tradus în engleză și publicat *Meletie Jidovul*, voiam tocmai să-ți scriu și să te felicit. Nu știam că Feraru mai trăiește și că este activ. Dacă într-adevăr va reuși să traducă acest roman vei fi compensat de multe deziluzii din România. N-am citit din el decât fragmente, dar am ferma convingere că e mult superior așa-ziselor „best-seller” ce primim din Statele Unite.

Din România vin pe tăcute cunoscuți ca dr. Beinglas, dr. Rosman, au revenit Horia George cu soția și alții.

Nu cunosc publicația *Pagini literare* de care-mi scrii. Din păcate, nu există aici, unde avem o populație de 200000 de evrei români, o publicație serioasă. Ziarul *Viața Noastră* și suplimentul său *Facla*, publicat de necunoscuți, altă publicație sub titlul generic *Dr. Kinsey*, de nuvele erotice, și atât. Cei culti care cunosc ebraica ori o limbă internațională găsesc aici o

bogată și interesantă literatură, ceilalți suferă de „foamea” unei lecturi mai bune. M-am gândit serios și am propus lui Feller să scot o publicație sub titlul *Judaica*, de 100-120 pagini, tipărină în Israel *Manasse*, *Dybuk* (traducerea lui Ludo), versuri din Heine traduse de Nemțeanu, Rodmon, Furtună, Luca; *Noaptea de Paști* a lui Caragiale, etc. Dar oamenii de afaceri de aici, cu aere de literații, îți răspund că publicul cere erotism, freudism, Hollywood. Eu am o părere mai bună despre cititorul evreu român și sunt sigur că chiar cei versăți în limbi străine și în ebraică vor aprecia o carte bună românească, o carte care merită să fie păstrată în bibliotecă, o carte ce s-ar putea trimite și în străinătate unde sunt conglomerății românești. Multă mă întreabă dacă nu am cumva *Manasse*, *Biblia* lui Galaction etc. Nu ai putea convinge pe un amic al dtale să investească aici, în acest scop, o sumă de 10.000 lire ebraice (mai puțin de 5000 dolari) ca să putem da celor care nu cunosc și fond ebraica sau altă limbă o carte de citit ca lumea. Mă gândeam între altele să reproduc, din *Biblia* lui Galaction, *Psalmii*. Sunt sigur că afacerea ar fi rentabilă, nu numai culturală, folositoare unei mase de foști concetațeni. Aș vrea să transmiți ideea și lui Relgis, care după cum scrii se bucură și de o situație materială bună. În orice caz, dă-mi, te rog, adresa lui.

Încă-odată, scuzele mele de întârziere...

Cu afectuoase salutări și urări de sănătate,

Henry Marcus

Jerusalem, Talbieh

12 Hovevei-Sion

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 4 aprilie 1960

Dragă prietene,

Am fost bucuros primind răspunsul Dtale, după ce bănuisem (fără să mă fi înșelat) că lunga tăcere se datora unei carențe de sănătate. Bucuros deci să știu că ai trecut hopul și te afli iarăși bine. Diversele preocupări culturale de care dai doavadă acum sunt pentru mine un indiciu că ești restabilit și ți-ai reluat viața închinată binelui, sub raport cultural, al Israelului în general și în special al Alia-ei românești.

Relativ la o întreprindere mai largă și mai serioasă, tipografică, pe care ai botezat-o *Judaica*, îmi pare rău că aşa ceva nu e realizabil decât cu un serios fond bănesc. Ceea ce mai sugerezi în această privință, să găsesc adică un evreu român aici, în Brazilia, bogat și cu interese culturale, care să consimtă a investi vreo 10.000 lire într-o asemenea întreprindere, cred că e de domeniul fanteziei. Obiectivele comercianților și industriașilor coloniei române sunt cu totul altele și cu desăvârșire străine de domeniul cărții...

Programul Dtale e frumos: Heine, Manase, Dybull, Graluni, Caragiale... Mai puțin frumoasă e însă atitudinea etică și intelectuală a capitaliștilor evrei (inclusiv a celor, puțini, care au ajuns la o situație preponderentă în Israel).

Paginile literare, organul (bilunar, cred) al societății Eleanor Steinberg, par că au decedat și ele. Nu am primit decât două numere și stop! Și această societate culturală a pornit cu bune intenții. Pare însă că s-a împotmolit în mocirla dezinteresului israelianului român...

Lascăr Șaraga, poetul Lizicovici (poet idiș de mare talent) și alții se zbat, reușesc să facă sacrificii proprii, să scoată câte o broșurică pe care nimeni n-o citește... Lascăr Șaraga are la activul său nuvele (din viața evreiască) de mare valoare și un roman de asemenea extrem de palpitant și de bine scris din epoca „Transnistriei” și a „Odesei” antonesciene... Cred chiar că e pe cale a scoate vreo două cărțicelle... Despre rezultatul moral (despre cel material nu mai vorbesc) nu-mi pot face nici o iluzie!

Mulțumesc pentru cele câteva cuvinte despre romanul meu... Îmi comunică că l-am citit fragmentar; pe cât știu însă l-am citit integral (într-o factură anterioară) pe când mă aflam și eu în Eretz (1945-1947). Feraru, care de vreo trei ani mi-l tot cerea pe *Meletie* în vederea traducerii, acum, după ce posedă manuscrisul, și e încântat de roman, mă sfătuiește să-l las tradus întâi în franțuzește. Că astfel se va găsi mai ușor, ulterior, un editor englez. Eu, și la vârsta mea, nu sunt omul stăruitor și răzbătător, ca Relgis.

Apropos, îmi ceri adresa lui. Iată-o: Eugen Relgis, Gabato 903 ap. 7, Montevideo, Uruguay. El îmi scrie că a fost invitat să conferențieze în Israel, că însă întârzie mereu cu trimiterea biletelor de vapor și a vizelor.

Dtale și soției, toată prietenia. Enric Furtună

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 23 mai 1960

Dragă prietene,

Încă odată, trebuie să-ți cer scuze de întârzierea răspunsului meu la scrisoarea dtaie din 4 aprilie. Chestiuni de ordin familial, o activitate la care m-am înămat - cu plăcere, trebuie să o spun - pentru strângerea materialului de care ți-am mai scris, m-au făcut să tot amân corespondența mea în general.

Regret că Feraru a găsit un eufemism pentru a se degaja de obligația ce și-a luat-o în privința lui *Meletie Jidovul*. Ca și în viață practică unde mediocritatea răzbate peste tot, iar meritul stă și așteaptă, în viață intelectuală, mai ales în viață intelectuală, lucruri de inspirație și talent lâncezesc. Îmi scrii de „pagini literare” de care nu am știut, dar văd lansată o altă publicație „literară”, *El și Ea* (C'est tout dire!) cu un fragment din romanul lui N.D. Cocea, *Pentru un petec de negreață*, glume și desene ieftine de budoar. Va dispare, sunt sigur, după două, trei numere, pentru că publicul cititor român, pe care acești „publiciști” îl consideră destul de idiot ca să accepte astfel de literatură este, în general, un public intelligent.

M-am interesat mult la Universitatea ebraică răsfoind o colecție a *Lumii evreee*, a lui Brucăr, și m-am delectat citind între altele versuri originale și traduceri ale dtaie.

Am tradus *Dybuk* și având în vedere *Cântarea Cântărilor* pentru „materialul” ce adun și bineînțeles am căutat traducerea lui Gala Galaction. A fost însă o deziluzie pentru mine; o traducere popească, făcută poate de colegul său, părintele Vasile Radu; inexactități, când comparăm textul tradus cu cel ebraic și ca să fiu mai sigur cu cel englez clasic și cu cel francez al lui Renan și al lui Zadoc Kahn. Așa că, ezitând la început, l-am tradus din nou ținând seama de traducerile și studiile ce aveam la îndemână și bine-nțeles de textul ebraic pe care l-am citit și răscrit de zeci de ori. Mi s-a atras de altfel atenția că traducerea Bibliei de Galaction, făcută în grabă, întâi sub impulsul lui Aristide Blank, apoi sub patronajul Regelui Carol II, lasă de dorit - răposatul A.L. Zissu, de altfel un bun prieten al lui Galaction, spunea că „miroase a tămâie”.

Lui Relgis nu i-am scris până acum. Îmi scrii că vine în Israel. Aștept mai curând o vizită a dtale.

Sănătate și voie bună. Shalom.

P.S. Te voi ține la curent cu eventuala concretizare a... intențiilor mele publicistice.

71.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 15.VI.1960

Dragă prietene,

Răspund scrisorii dtale cu data de 23 mai. Precum văd, pregătești serios o activitate culturală ce te preocupă, fără îndoială, de timp îndelungat. Îți stau, înțeleg, în față, două, să le zicem, opreliști, pe care însă ești hotărât să le înfrunți și să le înfrângi: precaritatea amatorilor de literatură și aceea a mijloacelor materiale. În vederea acestei acțiuni culturale ai tradus *Dybuk*-ul lui Ansky și frecventezi biblioteca Universității ebraice, unde ai dat de *Lumea evree* a bietului Brucăr (cred că știi că în toamna trecută a făcut un infarct grav iar mai târziu, după ce se mai întremase, a suferit o tromboză, de pe urma supărărilor cu fiul său, doctorul, care pentru surprindere de luare de mită la spital, a fost condamnat la doi ani închisoare...).

Cât privește *Cântarea Cântărilor*, după mine, cea mai poetică, mai frumoasă adaptare în românește este a lui Corneliu Moldovanu. Nu știu însă unde ai putea-o găsi. Traducerea Galaction-Radu e uneori mizerabilă. *Cântarea Cântărilor* mai are, probabil că știi, un traducător în Marcel Breslașu, care i-a compus și muzica. Întreprinderea dtale cere și finanțe potrivite. De unde le ie? Pentru *Paginile literare* din Tel Aviv, șeful lor, un anume Șerman, a făcut o călătorie la New York spre a strângе banii de care revista și plănuita editură are nevoie. *Dybuk*-ul este tradus și de I. Ludo.

Cu Relgis sunt într-o asiduă corespondență. Scoate carte după carte. Chestiunea cu apariția lui *Meletie Jidovul* în engleză este s-a împotmolit. Și o spun fără falsă modestie: e mare păcat! Sunt sigur că romanul meu, apărând în Israel în românește, ar avea succes.

Zilele trecute am împlinit 79 de ani. Am intrat deci în al optulea deceniu.

Urându-ți sănătate, dtale și familiei, rămân același devotat, Enric Furtună.

72.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 19 oct. 1960

Iubite prietene,

Un șir de necazuri, care au culminat cu îmbolnăvirea soției mele și o grea operație care încă o ține în pat la spital, m-a împiedicat să-ți răspund amabilei scrisori din 15.VI crt.

Inițiativa mea în care stărui, deși nu am primit concursul, mai bine zis tovărașia unui prieten al dlui Birman, din Londra, sper să-o duc la capăt. Nu cunosc revista *Pagini literare* de care-mi scrii în repetate rânduri, dar faptul că șeful ei poate pleca la New York pentru a strângi banii necesari pentru tipărirea ei este un semn îmbucurător. Pentru mine, o călătorie la Tel Aviv este o problemă. Și același lucru ar fi, sunt sigur, pentru dta. A traduce pe *Faust* or pe Shakespeare e una și a întreprinde o afacere literară e alta (cer scuze pentru această mică bârfeală împotriva unui om pe care nu-l cunosc).

Cântarea Cântărilor în traducerea lui Galaction - Vasile Radu, pe care nu am citit-o până acum este într-adevăr aşa cum o califici dta. Am găsit spre surprinderea mea și lucruri false. „Să

nu-mi trezești iubita până nu i-o fi voia". În ebraică am găsit *Ahava* (iubire), nu *Ahuva* (iubita) și traducerea e „Să nu ațâți, să nu trezești dragostea până nu va veni de la sine” și alte câteva perle ca acestea. Mi-am permis deci să lucrez cu textul ebraic, cu traducerea lui Renan și a lui Zadec Kahn în franceză și cu versiunea clasică engleză a lui King James, pentru a reda *Cântarea Cântărilor* aşa cum a fost concepută cu șapte sute de ani înaintea erei creștine rămânând vie și ademenitoare până-n zilele noastre. Regret că nu am avut la îndemână traducerea lui Corneliu Moldovanu, pe care am citit-o înainte cu 25-30 de ani.

M-am văzut ieri cu dna dr. Mela Iancu (născută Revici) și mi-a vorbit de dta. M-a informat că fratele dtale, după 8 luni de închisoare în R.P.R. a sosit în Israel. Dna Mela Iancu ar dori să aibă vești de la dta. Conduce Olei Romania, o misiune cam grea, mai ales pentru o femeie, dar e plină de voință. A organizat și o bibliotecă A.L. Zissu și ar vrea să creeze un fond de împrumut pentru olimi. Ai putea, eventual, să deschizi ochii unor bogătași originari din România.

Despre bietul Brucăr știi, desigur, că s-a prăpădit. Prea a suferit spre sfârșitul vieții lui.

Cu urări de sănătate bună, Shalom!

Henry Marcus

Ierusalim, Talbieh

12 Hovevei Sion

73.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 4 noiembrie 60

Dragă prietene,

Plăcerea de a primi vești de la dta mi-a fost de astă dată (cum mi-a mai fost și anul trecut) tulburată de grave neplăceri familiare, respectiv de boala și operația soției dta. Vreau să sper că atât operația, cât și convalescența au decurs normal și că azi tovarășa dta de viață e pe deplin restabilită.

La sfârșitul lunii octombrie am avut încă parte de o veste rea: bunul și de jumate de secol prieten al meu, Leon Feraru, prof. universitar (pensionat de vreo doi ani) la New York, s-a săvârșit din viață subit, pe stradă, în urma unui fulgerător atac de cord. Coasa morții nu crucea pe nimeni, pe unul mai devreme, pe altul mai târziu... Acum, firește, e rândul generației mele... Oricum, însă, Feraru era cu șase ani mai Tânăr ca mine.

Îmi pare bine că n-ai pierdut speranța de a duce la capăt întreprinderea culturală proiectată, cu tot eșecul suferit în persoana prietenului lui Birman, din Londra. Dispunătorii noștri de avere, comercianți, industriași și realiști nu au nicio înțelegere pentru cauze ideale. Acel Șerman, despre care ți-am scris, redactorul *Paginilor literare*, s-a întors, susține el, din călătoria sa pragmatică în Statele Unite, cum se zice: țuț! Că la el e o „afacere”, în vreme ce la dta e o „misiune culturală”, asta e altă gâscă.

Cu destul umor am luat la cunoștință unele interpretări foarte aproximative ale traducerii *Bibliei* Galaction-Radu. Păcat că nu poți da de tălmăcirea *Cântării Cântărilor* a lui Corneliu Moldovanu. Depărtată de stricta literă a textului va fi fiind și ea, dar cu strălucire și dulce rezonanță, poetică!

Pe dna dr. Mela Iancu, pe care am cunoscut-o destul de bine în tinerețe, n-am mai văzut-o de peste 40 de ani... Știu că a făcut mult bine în țară și a fost, alături de soțul ei, o perpetuă animatoare a idealului național evreiesc. Cot la cot au și pătimit amândoi. Acum, scăpați de închisorile partidului comunist, le doresc o viață liniștită și plină de satisfacții.

Cele ce ți-a comunicat dna Mela despre fratele meu, că ar fi stat închis 8 luni e, ca să citez pe Mark Twain căruia o gazelă i-a adus prematur moartea, mult exagerat. Nu a stat decât două luni. Iar pașaportul nu i s-a dat decât după ce a recunoscut că are câteva mii de dolari în străinătate, până nu i-a adus în țară și a pus Banca de stat mâna pe ei. A fost și condamnat la 2 ani închisoare, a beneficiat însă de amnistie cu privire la vîrstă. Acum, fără f. prețiosul ajutor al dolarilor a făcut, la Tel Aviv, o combinație cu un alt dentist.

Despre bietul Brucăr, cum să nu știu că s-a prăpădit? Din păcate, știu. A lăsat în urmă o vastă operă filosofică inedită! Nevestă-sa trăiește în condiții mizerabile. Fiul ei, doctorul, face doi ani de temniță, prins că a luat mită pentru o internare în spital.

În sfârșit, dorindu-ți sănătate, dtale și familiei, îți spun Șalom! Enric Furtună

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 22 ian. 1961

Iubite prietene,

Cu durere îți anunț încetarea din viață a dragei mele soții, survenită în ziua de 5 ianuarie crt.

A suportat atât de îngerește operația grea, apoi tratamentul complicat și am fost fericit când am putut să o duc într-o localitate de odihnă din jurul Ierusalimului.

Ieșind din spital continua să aibă temperatură, dar o atribuiam unei răceli căpătate lângă un geam al spitalului. Temperatura s-a menținut și acasă timp de aproape o lună. Am hotărât atunci să chem medicul de casă ca să-i dea ceva pilule sau siropuri în combaterea temperaturii. După o două consultăție și luând între timp contact și cu profesorul Salz care a operat-o, m-a informat de grozava situație a soției mele al cărei plămân a fost atacat de cancer și mi-a dat puține speranțe de vindecare.

Lucrurile s-au precipitat în 7-8 zile. Am internat-o la Spitalul Francez unde profesorul Hochman, cel mai bun specialist, avea să-și spună cuvântul. Dar în trei zile numai și-a dat sfârșitul, în somn. Nu a suferit dureri, avea numai dificultăți în respirație. Medicii și prietenii căutau să ne consoleze cu faptul că nu a suferit și nici nu a știut de boala ce avea - prietenele fetei mele adăugau că a fost *mitat nesica*

(moarte cu sărutare). Dacă mai poate fi consolare pentru noi cei rămași în urmă.

Dorindu-ți sănătate bună, rămân al dtale.

Henry Marcus

Ierusalim, Talbieh

12 Hovevei-Sion

75.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 10 iunie 1961

Stimate și iubite prietene,

În viața monotonă și apatică pe care o duc de la moartea soției mele, am avut astăzi surpriza plăcută, cumpărând pentru un vecin *Viața Noastră*, să văd portretul dtale și să citesc un articol semnat de Lascăr Șaraga.

Din toată inima îți doresc ani mulți, cu sănătate și spor la muncă. Am recitit cu acest prilej minunatele dtale sonete „Eu am crezut în om...“ și „Regretul“, precum și mișcătoarea „Închinare“ a lui Goethe în versiunea dtale atât de frumoasă.

Aceste eforturi de gândire și simțire pe care numai puțini le pot face, indiferent la ce vârstă, sunt poate și secretul ținereții fără bătrânețe. Un vechi prieten, fost profesor la Sorbona, posesorul unei colecții de tablouri de mare valoare, foarte activ în lucrări savante ebraice, îmi spunea zilele trecute că împlinește opt zeci de ani și își vede lucrările, o parte din ele,

nepublicate. Același fenomen de tinerețe fără bătrânețe - *bli ayin rà!* - cum spunem aici. Mă uit la alții, între care voi fi poate și eu, care se duc, la Birman, care aproape nu mai aude și se retrage în solitudine din cauza acestui defect, la bietul Filderman, de care se spune că nu mai cunoaște pe nimeni, iar când pleacă neobservat de acasă este readus de poliție. O scrisoare din partea fiicei lui Dorian, Lelioara, sosită de curând în Israel, mi-a reamintit de scriitorul de talent pe care l-am cunoscut în copilărie și a cărui moarte mi-ai descris-o atât de mișcător într-una din scrisorile d tale. Iartă-mi, te rog, aceste triste tablouri, le relev că să-ți exprim cu atât mai mult sentimentul de bucurie ce mi-a produs vitalitatea și intensa activitate literară de care ești însuflețit și să-ți urez și mai departe satisfacții sufletești ce culegi din această activitate și pe care bunii d tale prieteni și devotații cititori o împărtășesc.

Sănătate și toate cele bune. Shalom.

Henry Marcus.

Jerusalem, Talbieh

12 Hovevei Sion

76.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo 22.VI.61, seara

Dragă prietene,

Mi-ar părea rău să știu că greaua pierdere ce ai suferit prin moartea soției e pricina pentru care ți-a pierit reala satisfacție de a mai sta de vorbă cu prietenii, de a mai coresponda cu ei...

Am tot așteptat vești de la dta, dar ele nu se arată, ceea ce mă pune pe gânduri. Vreau să sper că ești sănătos și că ți-ai reluat ocupațiile și preocupările care, ele singure, pot ameliora durerea suferită și te readuc la cotidian.

Despre mine, află că în ziua de 10 iunie am împlinit 80 de ani și că, slavă Domnului, nu le simt încă povara. Câțiva ani o voi mai duce probabil ciak pak! Cu traducerea în engleză sau franceză a romanului meu *Meletie Jidovul*, contrar tuturor așteptărilor (căci atât la New York cât și la Paris a făcut impresie excelentă!), nu s-a făcut nimic. Subiectul pare, e depășit, tema neactuală! Ar interesa poate numai pe intelectualii israelieni. Unde, însă, e editura? Ce s-au făcut proiectele dtale? Au căzut, probabil, în apă, neputând fi finanțate. M-ăș bucura să aflu că ai reîntrat în normal.

Eu nu mai scriu nimic. Citesc, ascult concerte simfonice, vizionez filme și ascult conferințe (în limba germană). Suficientă ocupație pentru înaintata mea vârstă.

Urându-ți sănătate, sunt al dtale vechi prieten,
Enric Furtună

23.VI.61, dimineată

P.S.

Taman mă pregăteam să închid plicul, când mi-a fost înmânată scrisoarea dtale. Nu-ți pot spune cât m-am bucurat cu

ea. Gândul dtale s-a încrucișat cu al meu, datorită unei banale acțiuni: cumpărarea unei gazete. „Țara noastră” a jucat aici rolul destinului. Cu câteva zile în urmă am primit și eu, trimisă de autor (L.Ş.) tăietura din gazetă. Îmi scrie că dacă știa pozitiv că „nota” despre mine va fi acceptată (el neaflându-se în termeni amicali cu redacția), ar fi extins-o cu considerațuni critice și estetice.

Îți mulțumesc, iubite prietene, pentru urări și vorbele bune pe care mi le adresezi. Cât despre ... noi creații, ai aflat că am renunțat la ele. Cel mult încă mai scriu versuri ocazionale sau revăd laborioasa mea traducere a *Faustului* gothean. Menită și ea, nu încape îndoială, să nu vadă niciodată lumina zilei.

Dorindu-ți sănătate și o cât mai absorbantă activitate culturală care să te ridice deasupra patimilor inerente omului, îți strâng din nou mâna cu caldă prietenie.

Enric Furtună

Lui Birman, cordialul meu salut și regretul de a nu putea fi printre acei care-l vizitează îndulcindu-i singurătatea și împărtășindu-se din înțelepciunea-i adunată în decursul multor decenii de care are parte...

Despre starea de ramolism cerebral al lui Filderman, habar n-aveam! Trist și nemeritat epilog al unui creier pozitiv, rațional și bine cumpătat o viață întreagă!

Enric Furtună către Henry Marcus

24.VI.61 Sao Paulo

Dragă prietene,

Întâmplarea îți joacă uneori o festă, că de-ai putea pune mâna pe ea, ai apuca-o de ceafă și-ai da-o cu căpățâna de toti pereții... Iată despre ce este vorba anume:

Gândurile noastre s-au încrucișat. Fiecare din noi doi s-a întors cu gândul la celălalt. Eu, ca să te îndemn la reculegere și revenire la cotidian în urma atât de regretebile morți a tovarășei dta de viață, dta ca să mă feliciți cu ocazia pășirii într-al nouălea deceniu, aniversare aflată, fatidic, prin mijlocirea cumpărării unei gazete pentru un vecin... În clipa când apucam să închid plicul, îl primeam (deși nu pe o tablă de argint) pe al dta. Asta a fost cu trei zile în urmă. Scrisul și urările ce-mi veneau pe neașteptate m-au bucurat nespus. Cum misiva mea ocupa (ca de obicei) numai o pagină, am înnegrit-o și pe a doua, răspunzându-ți pe loc. Asta a fost alaltăieri. Pentru depunerea corespondenței, metropola cu 4.000.000 locuitori nu pune la dispoziția publicului nici o cutie poștală. Trebuie să alergi la Poșta mare, cele câteva „mici” aflându-se prin periferiile imensului oraș. Mă durea însă taman atunci o bătătură, aşa că am renunțat a mai depune scrisoarea în aceeași zi. Între timp, mai având a expedia alte două scrisori, a sosit și ziua cu nefasta întâmplare de astăzi! Le aveam pe toate trei în același buzunar al

hainei. În incinta Poștei, cumpăr cuvenitele timbre și apuc a le lipi. Scrisoarea adresată însă dtale... ia-o de unde nu-i! Cum s-o fi prăpădit, nu știu. Am căutat-o, prostește, peste tot; în chiar localul Poștei, pe străzi, acasă: nicăieri. Nu mă necăjeam pierzând celealte două, cât m-am necăjit pentru asta una.

În misiva aceasta cercam întâi să te remontez, să te readuc la ocupațiile și preocupările ce-ți sunt inerente și-ți făceam cunoscut că am ajuns (din păcate) și octogenar. Îți mai spuneam că romanul meu *Meletie Jidovul* a avut și la New York și la Paris soarta ce a cunoscut-o în R.P.R. Nu a găsit editor, cu toate că, entuziasmați, mulți care l-au citit mi-au adresat felicitări pentru nivelul său artistic și tema-i profundă și interesantă. Profundă și interesantă dar azi perimată, depășită. Recunosc și eu că așa este. Romanul a fost scris între 1927 și 1933. S-au răsturnat de atunci imperii, s-au creat alte zeci, cei din nefericitul și batjocoritul neam al lui Meletie (Melek) își au țara lor proprie, înfloritoare... Ce mai poate interesa destinul vitreg al unui evreu dinaintea celui de-al doilea război mondial, după ce, între timp, 6.000.000 de evrei au fost lichidați în lagăre de concentrare și-n camere de gazare? Eu, totuși, stăruiesc a crede că pentru evreul botezat Meletie alt mediu mai bun de însămânțare decât cel din Israel nu se găsește în lumea întreagă! Dar și aici, aceeași carență editorială!

Îți mai scriam că nota „scurtă și insuficientă”, cum o denumește L.S., s-ar fi transformat în articol critic și estetic, dacă autorul ei era sigur că *Tara noastră* va să-l agreeze, el nefiind bine scris decât la tipăriturile de stânga...

Răspunzând scrisorii dtale, te mai întrebam de soarta proiectelor tipografice ce hrăneai. Au căzut, de bună seamă, în apă, din lipsa arginților...

Îmi mai exprimam marele regret aflând de ramolismentul cerebral al pozitivului, clarvăzătorului și echilibratului dr. Filderman... Despre acest epilog al vietii sale pline nu știam nimic. Mai mă adresam direct domnului Birman, felicitându-l pentru limpezimea spiritului său și exprimându-mi regretul de a nu putea face parte din cei câțiva care-l vizitează și se adapă la înțelepciunea câștigată în decursul celor aproape nouă decenii!

Poate am mai amintit și de altele... Nu țin minte.

Îți strâng mâinile cu caldă prietenie.

Enric Furtună

P.S. Dacă găsitorul plicului pierdut e un gentleman și-i aplică timbrul cuvenit, făcând un f. mare sacrificiu, se poate să mai primești și... originalul.

78.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 4 iulie 1961

Dragă prietene,

M-a bucurat promptitudinea cu care ai răspuns scrisorii mele; complimentul se cuvine să fie adresat și mijloacelor

moderne de locomoție care au redus distanța dintre São Paulo și Ierusalim la un spațiu de timp de câteva zile. Scrisoarea a avut un dublu efect prin cele câteva calde cuvinte adresate lui Birman, care a fost profund mișcat de această delicată atenționare (alăturați câteva rânduri scrise în grabă după citirea scrisorii date, pe care d. Birman m-a rugat să le atașez la răspunsul meu⁵⁸).

Întrucât privește articolul lui Lascăr Șaraga, m-am mirat și eu că „publiciștii” de la *Viața Noastră* au „declinat” să le accepte. S-au închinat se vede față de un nume prețios și prea cunoscut în literatura românească și în cultul simțământului evreiesc, Enric Furtuna, și au făcut abstracție că autorul articolului, și el un distins publicist, aparține unui partid politic advers. Te asigur că dacă la *Viața Noastră* erau câțiva publiciști de seamă, nu oameni improvizați ca „scriitori”, având la dispoziție tipografia și ziarul românesc, unic, aș fi rezolvat de mult problema unei colecții de cărți literare alese atât de necesară unei populații de peste 200.000 de oameni de expresie românească. Am încercat de două ori să-i conving, a încercat și Mela Iancu, dar concepțiile lor politico-comerciale nu se potrivesc cu concepțiile noastre de cultură - vorbesc de acei care au acolo „pâinea și cuțitul” în mâna lor.

Nu sunt de părere că o lucrare literară de valoare e „perimată și depășită”. A trecut vremea eroilor lui Filimon din *Ciocoi vechi și noi*, a eroilor lui Caragiale, a eroilor din *La răscruce de vânturi*, de Tânără și ofticoasa Brönte, stinsă din viață la 30 de ani, și a altor eroi din alte vremuri, dar oglindirea lor în

⁵⁸ Rândurile scrise de Birman lipsesc.

lucrări de valoare, de gândire și evocare vie, continuă să intereseze și să miște pe cititorul din generațiile posterioare lor. Zguduirile și dramele trăite aievea de generația noastră și pe care le cunoaștem din presă în grozava lor realitate, sau chiar din propria noastră experiență, le retrăim citindu-le în rarele, foarte rarele cărți de valoare ce apar, nu în puzderia de publicații care mai mult irită și obosesc pe cititor.

Eu încă mai sondez din când în când posibilitatea unei colecții literare alese. Mulți (între care avocatul Sraier, doctor Sarir cum îi zice acum, fostul subsecretar la interne în R.P.R.) mă încurajează și vor să spere că voi reuși. Am convingerea că dacă voi putea publica primul sau al doilea volum, restul ce am de-acum pregătit, vreo patru, și „surprizele“ ce așteaptă cine știe unde să apară, vor porni de la sine.

În caz că voi reuși, te voi încunoaște la timp.

Sănătate și voie bună. Shalom.

Henry Marcus

Jerusalem, Talbieh

12 Hovevei-Sion

79.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 2 august 1961

Dragă prietene,

Mulțumiri pentru bunele, frumoasele cuvinte cu care gratifici munca mea literară ce se întinde peste șase decenii și al cărei slab ecou a reușit să străbată zidul indiferenței conlocuitorilor mozaici atât din țara de împrumut, cât și din nou născuta țară strămoșească, spre a face loc într-o mare gazetă israeliană unui pitic articol de prețuire, semnat L. Șaraga.

Mulțumesc pentru măgulitoarea explicație a acestei mari atenții culturale din partea unor, cum îi numești, scriitori improvizați. Am luat cu placere la cunoștință strădania dta (și a Melei Iancu) pe lângă acești stimați domni, foarte pricepuți în a-și croi o existență de standard înalt, coborându-se la necesitățile zilnice inferioare ale unei populațiuni de peste 200.000 înși, fără a simți nevoie unei mișcări culturale și sociale de editură și împrăștiere de comori spirituale...

Boală veche, căci iată și aici, în Brazilia, și cu precădere în São Paulo, aceeași imposibilitate de a strânge un grup de măcar cincizeci interesați. Culturalicește, din multele mii de evrei din România, comercianți și industriași. Două încercări meritorii au eșuat!

Întrucât te privește pe dta, constat cu placere că, în pofida nereușitei de până azi, speră totuși într-o reușită viitoare.

Tot mai aproape de poarta veșniciei, ca orice părinte ce-și lasă în urmă copiii necăpătuiți încă, am și eu grija căpăturii lor mei... Mă gândesc în special la romanul meu *Meletie Jidovul*, la un fragment mare de alt roman, *Omul cu două patrii*, rămas, din nefericire, în țară și la cele trei poeme dramatice: *Abraham*, *Abisag*

și *Șoșana*, ca și la poeziile mele cu caracter evreiesc național sau la multele mele traduceri din poetii idișiști de frunte...

Adaug, dragă prietene, această foaie „scrisorii pierdute” pe care totuși a găsit-o pe stradă cineva și a înmânat-o portarului casei. Poate vei afla în ea vreun lucru uitat cu prilejul duplicatului!

Mulțumindu-i și domnului Birman pentru amabilele sale rânduri și urându-i sănătate, rămân al dțale, cu toată prietenia, Enric Furtună.

80.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 23 oct. 1961

Iubite prietene,

Îți scriu după o întrerupere de mai mult de o lună. O nouă operație la care am fost supus, la Hadassah, eliminarea prostatei, mi-a tulburat toată orânduiala vieții normale pe care o duc, aproape singur, de la moartea soției mele.

Evenimente deosebite nu s-au petrecut aici, afară de moartea subită a prietenului nostru comun, Fred Șaraga: un atac de inimă l-a surprins în oraș, în timpul activității lui trepidante, și până să ajungă la spital cu ambulanța a decedat. Am plecat și eu la Tel Aviv când soțul Leii Carp, întâlnindu-mă, mi-a dat trista veste. I s-a făcut o înmormântare solemnă, cu o numeroasă asistență; limba românească se auzea ca la

Bucureşti şi recunoşteai câteodată figuri din România, schimbate mult de vreme, dar aducătoare de vechi amintiri.

L-am întâlnit cu acest prilej şi pe Lascăr Șaraga (care adaugă câteva rânduri la scrisoarea aceasta⁵⁹).

Câteva notiţe literare care te vor interesa, poate: Un anume Klein, originar din România, un om care a schimbat, scriu ziarele, vreo două zeci de meserii, a publicat în limba germană un roman care face senzaţie şi e tradus acum de editura franceză Gallimard. Romanul, un best-seller, cu un subiect din războiul mondial, spionaj, localizat în România - Polonia, l-a îmbogătit pe scriitorul israelian, originar din România, şi va fi tradus probabil şi în alte limbi decât franceza.

Ziarele din Israel, *Jerusalem Post* (în engleză), *Lamerhav* (în ebraică) publică poemul Tânărului scriitor rus Evghenie Yuvcenko (nu-i reţin bine numele), *Badi Yar*, care a făcut senzaţie în Rusia şi în lumea literară din Apus - în Rusia fiind atacat de literaţii oficiali ca fiind pro-evreu; în lumea din Apus pentru adâncă şi sinceră simţire poetică în faţa unui loc unde zeci de mii de evrei au fost masacraţi şi îngropaţi de nemţi. Întâmplător, îmi cade în mână şi ziarul *Viaţa Noastră*, unde văd tradus acelaşi poem de un oarecare A. Klein, o versiune rimată, foarte reuşită, superioară chiar traducerilor engleze şi ebraice şi ele bine îngrijite.

Am fost şi la Biblioteca Naţională a Universităţii Ebraice, splondida clădire care e deschisă acum publicului. În sala de lectură rezervată tuturor publicaţiunilor principale din

⁵⁹ Rândurile adăugate de Lascăr Șaraga lipsesc.

întreaga lume, am dat de o publicație *Books Abroad*, editată de Universitatea din Oklahoma (Statele Unite) cu un portret artistic al lui Relgis în primele pagini și un studiu scris de doi înși în colaborare, asupra operei acestui „pan-umanist”, cum îl numesc ei. Textul e destul de vag și neinteresant, dar pentru cititorul revistei, portretul artistic din capul revistei și lucrările, în limba spaniolă, înșirate, fac desigur impresie. Toate felicitările pentru activul Relgis.

Domnul Birman, la care am fost zilele trecute, mi-a vorbit de dta și m-a rugat să-ți transmit salutările lui afectuoase. Îl găsesc mai întotdeauna citind avid, mai mult cărți germane, opere de Thomas Mann, Zweig sau revistele engleze și americane *Observer*, *Time*, etc.

Cu sănătate și voie bună,

Henry Marcus

Ierusalim, Talbieh

12 Hovevei Sion

81.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 15.XI.61

Dragă prietene,

Deși aş fi preferat vești mai bune decât operația de prostată la care te-ai supus (cu succes), sunt totuși bucuros că ai trecut și peste asta, ea fiind una din plăgile celei de-a treia (sau

a patra) vârste a omului de sex bărbătesc. Te vei simți acum ca renăscut și noptile vor fi liniștite și odihnitoare.

Cealaltă veste, despre decesul, în stradă, a lui Fred Șaraga, m-a îndurerat. A fost deci activ, febril activ, până în ultima clipă! A fost nu numai un om util neamului său, dar și un om minunat ca temperament și caracter. A fost, cred, văr primar cu Lascăr Șaraga, care și el e o figură interesantă a judaismului românesc... Mulțumesc pentru știrile literare. Îmi scrii despre un anume Klein din România, care a avut norocul să dea un bestseller lumii cititoare. Și despre un poet (rus) Evgheni Juscenko, autorul unui poem *Badi Jar*. Pe traducătorul în românește Dr. A. Klein nu-l cunosc personal, știu însă că e un abil traducător al fabulelor lui Steinberg. Cu Relgis sunt în corespondență. Și-a făcut un nume frumos și stimat. A concurat și la Premiul Nobel ca pacifist, recomandat călduros și inimos de statul Paraguay. A scos vreo 20 de vol. în limba spaniolă. Unul, din anul trecut, face loc larg amintirilor despre scriitori și martiri ai regimului hitlerist, ca și al celui comunist. Vorbește impresionant de călduros despre G. Spina (Schreiber), cei doi fii ai rabinului Gutman, despre A.L. Zissu și alții. Două lungi articole sunt dedicate mie, adică operei mele. În special poeziei mele lirice și dramatice ca și lui *Meletie Jidovul!*

Îți mulțumesc și despre bunele vești ce-l privesc pe Birman. Te rog spune-i că mă gândesc cu drag la el și că într-un viitor (cât mai îndepărtat) îi dau *randez vous* în lumea cealaltă. Atunci și acolo vom putea sta de vorbă și ne bucura de puținul

bine ce am reușit a aduce pe păcătosul pământ (zguduit de exploziile megatomice ale lui Hrusciov!)

Eu sunt destul de bine după ce am trecut tot cu bine un mic hop de oboseală a inimii.

Activitatea mea principală: citesc!

Cu drag, urându-ți sănătate,

Enric Furtună

82.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 28.I.62

Iubite prietene,

Poimâine se împlinește luna, data scrisorii dtale din urmă care, din păcate, m-a găsit bolnav, nu la pat, ci în picioare. De atunci sufăr, nu nobil, din partea encefală și cordială, ci trivial și vulgar, din partea anencefală, inferioară a bustului meu. Nu știu cât va mai ține și care va fi sfârșitul, strictă dietă însă la care sunt supus m-a subțiat peste măsură, ușurându-mă cu nu mai puțin de cinci kilograme. Reaua dispoziție, aproape permanentă, în care îmi petrec zilele și nopțile, îmi ia vлага oricărei hotărâri de a mai schimba cu cineva vreo vorbă care și-ar face datoria și desigur plăcerea de a nu întrerupe corespondența cu un prieten drag...

Cu plăcere, dragule, am aflat că plicul cu traducerile din Heine este în măinile dtale, deși nu văd să le poți utiliza literaricește, editorial... Nu pot spune însă că nu sunt îngrijorat

de lunga întârziere a voiajului întreprins de Meletie. Numai gândul că, oricum, el a mai străbătut spații interstatale și intercontinentale fără ca totuși să se prăpădească mă face să-mi pun răbdarea la încercare. După câte știu, romanul a fost expediat nu cu vaporul, ci cu avionul. Relativ la... viitoarea editură, vreau să cred și sper că deși eu nu voi mai apuca-o, ea totuși se va naște și înflori. Pentru interesantele relatări pe care mi le dai despre vizitele primite din Franța îți mulțumesc și-ți doresc plăceri și succese cât mai multe.

Şalom. Enric Furtună

83.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 5 iunie 1962

Dragă prietene,

De peste trei luni de zile duc o viață de „liniștit zăcut în pat”, după recomandarea medicului, dr. Loebel, ginerele lui Birman, în urma unei revărsări de sânge în ochiul drept. Am recăpătat vederea, 80%, dar încă trebuie să mă menajez. Abia în ultimele două săptămâni am început să ies, să scriu câte ceva, să refac relații, etc.

Săptămâna trecută am primit o invitație la o conferință a lui Relgis și m-am dus mai mult ca să-l revăd după peste douăzeci de ani. Nu l-am găsit prea schimbat, m-a recunoscut și el bine, dar nu am avut ocazia să stau de vorbă cu el mai mult

în Ierusalim. A vorbit despre Stefan Zweig, cu care a avut raporturi personale. A fost destul de interesant. Vizita lui a fost bine organizată, cu multă publicitate și mai ales cu sprijinul lui Ithak Korn, un basarabean, membru marcant al partidului Mapai și președinte al organizației Olei Rumania. I s-a și publicat o carte de amintiri, nu-mi amintesc numele, deși a fost regulat anunțată pe prima pagină a ziarului *Viața Noastră* că „în curând va apărea”. E, în orice caz, o notă mai răsărită în nivelul scăzut al publicațiilor românești de aici. I. Pribeagu, sosit în Israel, își are și el partea lui de publicitate și sper - îi doresc, ca *homme de métier* - că se va menține și să-și asigure existența în vechea lui profesie.

Au sosit mulți liber-profesioniști în Israel, în special medici și dentiști, și încetul cu încetul se aranjează unii chiar foarte bine. Majoritatea au venit prin Franța, ingineri și arhitecți, chiar medici, au rămas ori au emigrat mai departe în diferite țări, Australia, Statele Unite, etc. Se spune că tranzitul prin Franța ar fi încetat și că plecările spre Israel se fac de-accum direct.

Am primit o plachetă a lui Lascăr Șaraga și o scrisoare a lui, cam dezolantă, lucrează într-un kioșc 10 ore pe zi, în căldură, zgromot și praf, când locul lui ar fi fost într-o instituție publică, spre binele lui și al colectivității evreilor români. Dar povestea aceasta e din păcate cam generală și, vorba englezului, *hopeless*.

Sper că vei scuza tăcerea mea de până acum și, odată cu urările mele de sănătate, îți transmit un călduros Shalom.

Sao Paulo, 26.VI.62

Dragă prietene,

Scrisoarea dtale a făcut, prin excepție, două săptămâni până să mă ajungă, altminteri, și de regulă, nu-i trebuiau decât șase zile. Am luat, cu multă părere de rău, la cunoștință că ai fost câteva săptămâni, ba chiar vreo două luni, bolnav din cauza unei revărsări de sânge în ochiul drept. Totodată însă am aflat, cu plăcere, că vindecarea e 80% împlinită, sigur fiind că nici restanțele 20% nu vor mai întârzi. Bineînțeles că pentru profesiunea dtale, incidentul, ca să zic aşa, a fost de natură foarte serioasă, chiar gravă! Îți urez, din toată inima, sănătate și cele mai bune condițiuni de perseverare în munca social-culturală pe care o practici de o viață întreagă!

Despre vizita în Israel a lui Relgis am aflat și eu. Cartea, despre care e vorba să apară sau a apărut (probabil în limba română) cu „amintiri”, e fără îndoială cea apărută la Montevideo cu 2 ani în urmă, sub titlul *Testigo de mi temps*⁶⁰ (*Mărturii din timpul meu*) în limba spaniolă și conține lucruri foarte interesante despre scriitori, luptători și idealisti evrei din R.P.R. Știu și despre Pribéagu că a găsit acolo un public care îi asigură succesul și un debușeu publicistic în gazeta *Viața Noastră*. Mă bucur pentru el.

⁶⁰ Eugen Relgis, *Testigo de mi temps*, Bueno Aires, 1961.

Îmi comunică că plecările din R.P.R. nu se mai fac prin Franța, ci direct spre Israel. Lucrul mă miră căci... dezertarea rabinului Dr. Rosen⁶¹ (care nu s-a mai întors dintr-o călătorie programată de guvern) a stârnit, cum am la cunoștință, un val de indignare, care s-a repercutat împotriva emigrării.

Cu Lascăr Șaraga sunt în corespondență asiduă și știu cum se zbate... Dar însuși el e vinovat de situația precară în care se află, făcând o politică neagreată de evreii români și nici de guvern. E lipsit cu desăvârșire de orice înțelepciune diplomatică, salvatoare... Totuși, eu nu vizez intransigența lui, ci îndârjirea a ceea ce crede el și prin care își face dușmani, fiind boicotat.

Despre mine nu am a-ți spune decât f. puțin. Îmi trăiesc acest fragment de viață ce mi-a mai rămas contemplativ și citind. Inima mea își aduce din când în când aminte că e bătrână și mă cam necăjește... Încolo, destul de bine.

Dorindu-ți încă odată sănătate, rămân cu Șalom alături,
Enric Furtună

⁶¹ Moses Rosen (1912 - 1994) a îndeplinit funcțiile de șef-rabin al Cultului Mozaic din România (1948-1994) și de președinte al Federației Comunităților Evreiești din România (1964-1994). În anul 1957 a fost ales deputat în Marea Adunare Națională iar în 1992 a devenit membru de onoare al Academiei Române.

Henry Marcus către Enric Furtună

Jerusalim, 15 august 1962

Iubite și stimate prietene,

Răspund cu oarecare întârziere scrisorii dtale atât de inimoase și mulțumesc pentru bunele urări.

Mă bucur că „apusul de soare“ (care este astăzi al întregii noastre generații) ți-l petreci senin, deasupra măruntișurilor vieții care amărăște pe omul simplu. D. Birman, la vîrsta de 86 sau 87 de ani, a avut câteva perioade de slăbiciuni care l-au silit să stea la pat. A devenit și el un cititor fervent, în ultimul timp îl citește pe Heine, bineînțeles, în original, nu ca mine în traducere engleză; oricât o fi de „oglindă fidelă“, nu e Heine în original. (Mă delectez totuși cu traducerile lui Barbu Nemțeanu pe care le-am descoperit la Universitatea ebraică și le-am pregătit pentru tipărire când... și... dacă).

Cred că ești greșit informat că rabinul Rosen ar fi „dezertat“. Știu că s-a reîntors în România după ce și-a terminat misiunea și în favoarea guvernului român stârnind vâlvă în jurul episcopului român din Statele Unite, un nemernic fost legionar, condamnat ca atare și în favoarea noastră, a evreilor români, după cum se vorbește în mod discret. Cu plecările din România, pentru mine cel puțin, e un mister: oameni vin totuși de acolo, chiar prin Franța, și alții, foarte așteptați, cu plecarea aprobată în principiu, așteaptă și nu știu până când.

Şaraga a rămas poet. M-au mişcat unele versuri recente ale lui - versuri cu caracter personal şi versuri de delicată simţire pentru patrie. Dar, cum bine spui, e lipsit de înțelepciune diplomatică, dacă înțelepciune înseamnă a renunţa la demnitate şi a te pleca în faţa „omului zilei” indiferent de calitatea lui. Îmi amintesc de o scenă cu Argentoianu care, îmbrăcat în uniforma Partidului Naţiunii creat de Regele Carol, intra în faimosul Jokey-Club salutând cu mâna întinsă „Sănătate!”. Generalul Moruzi, un tip intelligent, îi riposta: „Demnitate!” - la care Argentoianu a răspuns: „Nu e de actualitate!”

Am întârziat cu răspunsul la amabila dtale scrisoare crezând că-ţi voi putea comunica o veste bună: începutul publicării colecţiei *Judaica* (după promisiunile ce mi s-au făcut în ultimul timp). Dar... M-a bucurat mult cu acest prilej auzind pe unul dintre amicii mei, cu care discutam problema acestor tipărituri, când mi-a relevat importanţa şi actualitatea romanului *Meletie Jidovul* ca lectură pentru grosul Alialei româneşti. Pribeagu, care e cel puţin om de condei sau *homme de metier* în mijlocul publiciştilor improvizaţi, într-adevăr şi-a găsit locul modest, mai mult sau mai puţin remunerativ.

Ca evenimente politice, lăsând deoparte cazul spionului Soblen de care am scăpat după complicate țesături legale, diplomatice etc, avem mulțimea de studenți, delegați, miniștri şi chiar șefi de stat africani. Studenții negri din kibuțuri, unii cu educație franceză, alții cu educație engleză, se înteleg între ei perfect în ebraică. „Altiyé Galitian!” a fost auzit unul spunând unui coleg („Nu fi galitan!”). Cu sănătate şi voie bună, Shalom!

Sao Paulo, 29.VIII.62

Iubite prietene,

Mulțumesc pentru răspunsul de astă dată destul de puțin întârziat. Citesc cu multă plăcere rândurile dtale ca și cum am sta de vorbă și mi-ai dezvălui gândurile, proiectele, sentimentele la care, în sinea mea, răspund și suntem gata să ajunge la o înțelegere.

Iată, de pildă, preocuparea dtale cărturărească, de a face să apară o modestă, mică bibliotecă *ad usum* alialei românești. Câte obstacole întâlnești, câte vise nutrești, câte speranțe și deziluzii porță în inima și în creierul dtale! Ca un frate bun, dar sărac, îți stau alături, fără să-ți pot fi de un ajutor eficace. Ori, totuși, și-aș putea fi de ajutor în rezolvarea chestiunilor ideale... Așa, de pildă, am și eu vreo 20 de traduceri din Heine, care să-putea adăuga modestei culegeri a lui Nemțeanu. M-am bucurat și eu, ca și dta, de urmarea amicului cu privire la romanul meu *Meletie Jidovul*. Cu toată modestia mea nativă, sunt convins că orice editură, orice tipograf, orice Mecenat, ar face o excelentă afacere tipărindu-l! Aliaua română are, cred, câțiva zeci de mii de însăși care l-ar citi cu entuziasm, el fiind o oglindă fidelă a unei vremi prin care au trecut, cu oameni vii, în carne și sânge, vreme și suflete ante israeliene, cei mai buni purtați de un etos

înălțător... Nu mai vorbesc de foști ieșeni, în măsură de a identifica personagiile!

Personal, nu pot publica acest roman, nefiind în stare a face față cheltuielii hârtiei și tiparului. M-am gândit că n-aș face rău trimițându-ți dtale manuscrisul (nu cel cunoscut și frunzărit de dta, ci o nouă transcriere la mașină, cu îmbunătățiri de stil).

Presupun că posezi broșura, frumos editată, a lui Relgis, în românește, cu ocazia prezentei sale în Israel. Se intitulează *Mărturii de ieri și de azi* și cuprinde articole f.f. interesante și în ce mă privește o analiză (filosofică) a lui *Meletie*. Trebuie să presupun că ai citit această analiză și că te-a impresionat.

Cu privire la Rosen, aflu de la dta că s-a întors în țară. Unii spun aici că a rămas în Statele Unite. Domnului Birman spune-i că mă gândesc adeseori la el și-i doresc liniște și satisfacții intelectuale pe care le știe prețui.

Şalom. Enric Furtună

87.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 16 septembrie 1962

Iubite prietene,

Am primit scrisoarea dtale din 29 august crt. și aş dori mult să am traducerile din Heine de care-mi scrii (de la Nemțeanu am *Prințesa Sabatului*, *Yehuda Halevy* și *Disputa*). Aș vrea să am și copia romanului *Meletie Jidovul*. „Si le batiment va,

tout va“. Dacă voi reuși totuși să pun în mișcare, după eforturile ce fac, editura ce mă preocupă, *Meletie Jidovul* va fi un adaos prețios la colecție.

M-a impresionat sonetul dtale „Regretul“. L-am citit și recitit. L-am adus și dlui Birman într-o vizită de Șabat și întâmplător se aflau acolo și doi medici „români“, unul profesor Barzilai, originar din Iași, care-ți cunoaște lucrările literare și ne-a recitat chiar (din memorie) o epigramă cu privire la medicul și scriitorul Furtună.

Broșura lui Relgis nu am citit-o. Știam de ea, dar nu am primit-o de la el, și la Ierusalim nu o găsesc, am s-o cer amicului meu, dr. Loewenstein.

La moartea lui Lazăr Margulius, în Canada, despre care am aflat din câteva rânduri publicate de *Jerusalem Post*, am rugat pe prietenul meu B. Weiberg din Paris, care avea strânsse legături cu defunctul și familia lui, ca eventual să i se perpetueze memoria printr-o colecție de scrieri citite de foști conaționali. Weiberg mi-a răspuns că pentru perpetuarea memoriei lui se va sădi o pădurice în Israel, din inițiativa câtorva prieteni din Paris și a familiei. N-am mai insistat.

Promisiunile ce am și aici, în Israel, și în străinătate, nu s-au materializat până acum. Se apreciază, sincer și chiar entuziast, ideea, dar cei care, *en fin des comptes*, dispun de mijloacele financiare ori de tipografii pentru tipărire nu mișcă. E poate și păcatul meu: în lumea lui Zissu, Horia Carp, Ludo, Maximilian Sabilevici, Streitman, Graur, ori eram mai eloquent, ori n-aveam nevoie de eloquence; într-altă lume, în ce privește

literatura iudaică în românește, nu sunt destul de convingător. Lucrările ce apar - nu vorbesc de valoarea lor literară sau culturală - sunt pe contul autorilor.

Nenumărate lucrări despre evrei sau scrise de autori evrei apar în Franța. Unii din acești autori, André Schwartbald, Memmy, au fost invitați în Israel. De asemenea și reviste evreiești de ținută, *L'Arche*, *Evidences*, *Le Monde Juif*, *Terre Retrouvée*, etc., apar în Franța și ne parvin aici. Între semnatari și nume de evrei români, noi, pe cei vechi, Șăineanu, deseori premiat de Academia Franceză, Matei Roussou (care mai trăiește, cred), Algazi, etc., îi cunoști desigur.

D. Birman îți mulțumește pentru atențiune și mereu îmi amintește de o scrisoare a dtale, rătăcită, în care compari sentimentele lui cu cele exprimate în versuri de Heine.

Sănătate bună și s-auzim de bine.

Shalom.

88.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 27.IX.62

Dragă prietene,

M-a surprins plăcut scurtul răstimp de care, de astă dată, ai uzat spre a-mi răspunde. Las că, de-o vreme încوace, și poșta israeliano-braziliană excelează prin urgență. Nu-i trebuie decât cinci sau șase zile spre a-și face completa

datorie. În schimb, tot de șase zile are nevoie o misivă aeriană între Sao Paulo și Belo Horizonte (tot Brazilia), de pildă, la numai 600 km una de alta, în linie aeriană!

În ceea ce privește poeziile lui Heine traduse de mine, sunt bucuros să îi le trimit, au însă nevoie de transcriptie cu mașina, ceea ce negreșit voi face zilele acestea. Sunt la număr 19, printre care unele foarte lungi (extrem de interesante și spirituale). După cum îmi comunică, realizarea unei edituri ad hoc e încă ascunsă în neguri, desigur nu, cum presupui, din lipsa unei elocvențe convingătoare, ci datorită vechii racile a evreului bogat de a privi cu neîncredere proiecte literare sau științifice care nu au a face cu comerțul. Nouă, cărturilor, nu ne rămâne decât speranța unui om excepțional, cu o doză de idealism... Că-l vrei și pe *Meletie Jidovul* mă bucură, știindu-l, într-un viitor apropiat, în mâini bune și păzit de mâini pioase. Manuscrisul îți va fi, deci, expediat. El a mai făcut drumuri aeriene diverse. Odată a luat, printr-o eroare, drumul Tel Avivului, adresantul fiind doctorul Dan Mayer Sohn, fiul doctorului senior. De acolo a luat drumul New Yorkului, adresantul fiind poetul Leon Feraru, entuziasmat de roman și dispus a-l traduce. Moartea subită l-a împiedicat să o facă. De la N.Y. a zburat nenorocita operă la Paris, aterizând în mâinile lui Ivanker, care la rândul său l-a trimis la Montpellier unui prieten, cu rugămintea de a-l traduce. Aceasta însă, ca ghinionul să pună vârf încercărilor, se îmbolnăvește tocmai atunci f. grav, declinându-și forțele, atât cele fizice, cât și cele spirituale. Totuși a făcut lectura completă a romanului, l-a găsit minunat scris și și-a exprimat părerea că

numai Israelul ar fi indicat să-l tipărească, fie în original (de preferință), fie în traducere ebraică.

Acum el va lua din nou drumul aerului, isprăvindu-și, poate, odiscea. Repet: speranța mea e f. mică. În momentul acesta îmi trece prin gând că omul providențial așteptat ar fi putut fi, cândva, cu vreo două decenii în urmă, unul singur: Birman. Regret că nu posezi broșura lui Relgis. Dar poate că între timp ți-ai putut-o procura de la Loewenstein. Dacă nu, scrie-mi și ți-o voi trimite pe a mea, odată cu poeziile sau cu romanul.

Despre moartea lui Lazăr Margulies nimeni nu a aflat aici un cuvânt. L-am cunoscut foarte puțin, dar totdeauna s-a bucurat de deosebita mea simpatie. Amintești ceva despre niște „scrisori” de ale lui. Ce fel? Articole politice, propagandiste?

Să-ți mai spun că dintre revistele franco-judee de care pomenești una singură (f. artistic tipărită) îmi vine și mie sub ochi. Anume *L'Arche*. Și încă ceva: Matei Roussou trăiește și mai scrie. Stau în corespondență cu el. Mai am o întrebare: Barzilai (cu epigrama) e medic? Și... profesor? Cu aceasta am terminat și-ți urez un cald Șalom! Enric Furtună

Salută-l pe Birman. Îi doresc sănătate.

89.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 23.X.62

Dragă prietene,

Ai aici, transcrise, 18 poezii ale lui Heine⁶². Celebrele sale lirice de dragoste sunt în mare parte traduse de Șt. O. Iosif. Eu am ales epice, satirice, ale timpului și câteva pur subiective.

Chiar dacă nu ai ce face cu ele, mă bucur că-ți dau ocazia câtorva ceasuri de admirătie (pentru autor, nu traducător!). Trimit totodată, separat, romanul. Ambele plicuri recomandate și prin avion.

Sper că-ți vor ajunge fără întârziere. Amiciție.

Enric Furtună

90.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 14 nov. 1962

Iubite prietene,

Scrisoarea dtale din 11 sept. am primit-o abia astăzi, după o lună și jumătate. Mărturisesc că eram puțin îngrijorat, dar îmi închipuiam că va sosi cu manuscrisele mult așteptate.

Broșura lui Relgis am citit-o și m-au impresionat reflecțiile despre *Meletie Jidovul*, cele mai bune pagini, de altfel, ale broșurii. Doi prieteni din Ierusalim, autori de cărți franceze de valoare, m-au asigurat că nu numai în Israel, dar și în Franța aproape toți autorii își publică lucrările, primele în special, pe cont propriu, dacă nu au în spate o organizație sau un mecena. Îmi citează cazul lui Bergson care și-a plătit nu numai prima,

⁶² Traducerile făcute de Enric Furtună sunt lăsate în afara acestui volum.

dar și a doua lucrare (a doua oară refuzând oferta editorului de a participa la cheltuieli).

Cred că a fost o neînțelegere cu „screrile“ lui Lazăr Margulies. Eu am înțeles screrile noastre finanțate în memoria lui ca o perpetuare a numelui lui Lazăr Margulies, strălucit om de afaceri și sionist, a avut foarte puțin de-a face cu intelectualitatea, deși a finanțat larg *Mântuirea* în epoca muribundă (nu în epoca ei de glorie când Zissu și Mișu Weisman aveau cuvânt în redacția și redactarea ei). De aceea se și vorbește așa puțin de el. Un vechi prieten și om de afaceri al lui a luat inițiativa sădirii unei păduri în numele lui, cu participarea familiei, bineînțeles, dar se pare că și această inițiativă merge cam greu. Cunnatul defuncțului, Adolf Bernard, fost director la Banca de credit, și el om întreprinzător în afaceri, era mai activ și mai aproape de ideologie și mânuitorii ai condeiului.

M-a bucurat mult că Matei Rusu este în viață și mai ales că ești în corespondență cu el. Acest om a fost o obsesiune pentru mine din copilărie când am citit (și am păstrat în memorie până azi) traducerile lui din scriitorul american Moris Rosenfeld - *Păcate jidovești*, etc. A plecat la timp din România și știi că a ajuns un nume la Paris prin scrieri publicate în limba lui Voltaire, un nume perpetuat de fiul său, artist al Comediei Franceze.

Barzilai (probabil tradus din Eisenberg sau Eisenstein), medic ieșean, a fost trimis în Statele Unite pentru specializare și este acum la Hadassah, chirurg ginecolog (m-a operat și pe mine) cu titlul de profesor.

Am fost ieri la Tel Aviv la înmormântarea unui vechi coleg de presă și de surghiun în Kenya și Uganda, George Horia, și mă resimt și acum de impresia de ruptură sufletească ce mi-a produs „plecarea” lui. Suntem atât de puțini, și solitari, cei care am trăit viața pasionată a presei de prestigiu...

Sănătate și toate cele bune. Shalom.

P.S. Nu voi uita să transmit lui Birman cuvintele d tale de atenție pentru el.

91.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 29.XI.62

Dragă prietene,

Faci broșurii lui Relgis o nedreptate. Nu sunt numai paginile privitoare la *Meletie* de valoare. Sunt la fel de impresionant evocați și Streitman și Iosif Guttman și dr. Brucăr. Ba și autorul însuși cu introspecțiile și analizele-i logico și psihologice. E adevărat că referitor la *Meletie* a avut curajul literar de a proclama ... valoarea intrinsecă și extrinsecă a unei opere abia în manuscris.

Că un autor nevalorificat, neverificat încă, găsește greu sau deloc un editor și că nu ajunge, de cele mai multe ori, să-și vadă opera tipărită decât plătind hârtia și tiparul, am și eu cunoștință. De aceea, cum nu pot face față acestei quasiporunci materialiste, m-am gândit să abdic de la orice dorință sau

pretenție și să știu că manuscrisul e în mâini bune (deocamdată) și că nu va întârzia a-și găsi un locșor în secția românească a Bibliotecii universitare ierusalemitene. Cândva, poate peste decenii, se va găsi cineva care să-l scoată, din hruba rafturilor, la lumină! Masivul manuscris e probabil încă pe drum, deși a fost expediat recomandat prin avion. Tot pe drum trebuie să se afle și plicul grosior cu traducerile din Heine.

Trecând la altele, recunosc că am înțeles greșit chestia cu Lazăr Margulius și că acum știu despre ce e vorba. Îți mulțumesc și pentru lămurirea în privința acțiunii lui Adolf Bernard.

Matei Roussou trăiește și e încă în plină activitate cu toții cei 84 ani ai săi. Fiul său însă, Samson, actor de marcă, nu știu să facă parte din echipa Comediei franceze. E mereu angajat la alte formații teatrale care străbat Franța în lung și-n lat, ba și Belgia. În unul din ultimele sale turneuri a întruchipat pe Napoleon din *Madame Sans-Gêne*.

De Barzilai nu-mi aduc aminte decât vag. Îl felicit însă pentru strălucita-i carieră medicală și profesorală.

Despre moartea lui George Horia aflu cu multă părere de rău. L-am cunoscut foarte bine după aşa zisa repatriere din Palestina. Era simpatic și nu mai continea cu macabrele-i amintiri din Kenya. Fie-i țărâna ușoară!

Toate bune și Șalom!

Dr. Enric Pekelman

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 30 decembrie 1962

Dragă prietene,

Am primit scrisoarea Dtale din 29.XI.962. Cu aproape o lună în urmă am primit pachetul cu traducerile din Heine; nu am confirmat primirea lor deoarece aşteptam zi de zi volumul *Meletie Jidovul* și nici până astăzi nu mi-a parvenit - probabil că expediția lui s-a făcut cu vaporul.

M-am gândit și eu că la urma urmei, un locșor în vasta Bibliotecă Națională a Ierusalimului, în noul și falnicul local, unde se găsesc și alte lucrări în limba română - Caragiale, Ronetti, Dr. Halevy, Brucăr - reviste, pamflete - va atrage atenția multor cititori ori cercetători de literatură română. Dar, vorba englezului, „sperând împotriva speranței”, adică în apariția unui om legat de cultura și istoria trecutului nostru din România, cum apar atâtia altii în alte grupări etnice, mai puțin numeroase și mai puțin educate, se va putea totuși tipări o colecție de lucrări de valoare pentru masa de cititori în limba română. S-a cheltuit cu recepția lui Relgis, se spune, vreo treizeci de mii de lire; a fost un prilej pentru câțiva oameni care fac politică cu aliaua română să arate că au și veleități culturale, prezentându-se alături de el în fața celor veniți să-l asculte. Cu numai zece mii de lire s-ar putea întreprinde tipărirea lucrărilor

de valoare permanentă care să satisfacă într-adevăr pe cititorul de limba română.

Am citit traducerile date din Heine. Unele mi-au amintit de traducerile lui Șt. O. Iosif, iar „Corabia cu sclavi” o țiu minte vag din copilărie, într-o frumoasă colecție literară populară care apărea la Craiova în Editura Samitca, o înaintașă a Bibliotecii pentru Toți. Îmi sună și azi în ureche onomatopeia: „Și tamtaratara și zungdarabum” care la Dta apare „Și dumbiribum și tamtaratara”. D. Birman m-a rugat să i le dau și dsale să le citească pentru a le compara cu textul german. Am transcris „Rampsenit” pentru o revistă a drului Loewenstein ce urmează să apară sub îngrijirea unui nou imigrant, fost director al unei publicații sioniste.

Mulțumesc pentru amănuntele date despre Matei Rusu și fiul. În Franța se disting multe elemente culturale românești și mulți oameni de afaceri din România. Mulți dintre ei ne vizitează, dar neexistând organizații serioase care să-i primească aflăm de ei din cercurile lor de prieteni (sau familiale). Cu mulți fac cunoștință la Ierusalim în cercurile culturale franceze, foarte active.

Cu urări de sănătate bună și un călduros Shalom.

Henry Marcus

Ierusalim, Talbieh

12 Hovevei-Sion

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 10 februarie 1963

Iubite și mult stimate prietene,

Scrisoarea dtale din 28.I.63 m-a întristat mult. Vreau să sper și mă rog ca indispoziția de care te plângi să fie „ceva” trecător, inherent vârstei noastre, și că voi avea mult timp plăcerea și satisfacția unei corespondențe de robust optimism și încredere în preocupări de altă ținută decât micimile vieții de toate zilele.

Am fost deunăzi la Universitatea Ebraică, în faimoasa Bibliotecă Națională, pentru o traducere a elegiei lui Yehuda Halevy făcută de neuitatul Steuerman-Rodion; o știam pe dinafără din tinerețe, dar voiam să fiu sigur că am reținut textul complet. Și am fost viu impresionat citind prefața de Enric Furtună, ceea ce nu știam; elegia a apărut în diferite anuare și publicații evreiești, dar volumul *Spini* nu l-a avut.

O altă surpriză plăcută pentru mine a fost apariția unui număr special al revistei *Menora*, cu un fragment din lucrarea dtale *Avisag* - o lectură plăcută pentru cititorul susceptibil să aprecieze inspirația, text bine gândit și frumos exprimat, care caracterizează literatura permanentă (cred că vei primi la timp un exemplar sau două din acest număr al *Menorei*).

Revista proiectată de dr. Loewenstein, care urma să apară la Tel Aviv și căreia i-am trimis una din traducerile dtale din Heine, se zbate încă în durerile facerii. Aștept primul

număr ca să văd conținutul și orientarea ei; mi s-a solicitat și am trimis și eu un text. Regret că până acum nu mi-a sosit încă volumul *Meletie Jidovul*. Bănuiesc că a fost trimis cu vaporul, care nu pleacă în piece zi din Brazilia, și face multe escale până ajunge la capătul Mediteranei, în Israel. Sper că l-am trimis recomandat, astfel că nu e nici o teamă să se piardă.

Într-o scrisoare primită de la av. Jean Cohen, nepotul defunctului nostru prieten comun, David Komarovski, mi se cere să iau inițiativa creării unei Loji B'nai Brith în Ierusalim, pentru a strânge rândurile celor originari din România; suntem vreo 20.000 de olimi, între care profesori universitari, arhitecți de vază, ingineri, în genere oameni culți, și nu avem o organizație a noastră unde să auzim un cuvânt autorizat de la personalități cunoscute și alese de la noi. Sper să reușesc.

Cu urări inimoase de sănătate, Shalom.

Din partea lui Birman, și el suferind, dar luptând brav cu bătrânețile, urări de sănătate și voie bună.

94.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 19 feb. 1963

Iubite prietene,

Am primit, în sfârșit, pachetul conținând romanul *Meletie Jidovul*. Deși poartă eticheta „par avion“, a făcut drumul lung cu vaporul.

Am început lectura romanului, e antrenantă și savuroasă. Revăd, în Esmeralda, pe soția doctorului Fischer, botezat Ionașescu, director-proprietar al revistei *Hygiena* și al clinicii *Ocularium*, și în copiii lui, vașnici legionari, pe Alexandru din *Meletie Jidovul*.

După cum ți-am scris suntem în discuții pentru formarea unei loji de limba română, în Ierusalim, cu numele Zichron David, în amintirea lui David Komarovski. Va fi căminul spiritual al evreilor originari din România, fiind accesibil și publicului în general când vor avea loc conferințe și alte manifestări culturale. Un bun prieten, avocat, fiind la Paris, spune că a asistat la o conferință a fostului șef-rabin al capitalei României, Șafran⁶³, azi șef-rabin la Geneva, profesor universitar la Geneva și distins scriitor filosof. Nu numai o dată a vizitat Ierusalimul, dar cine să-l primească? De-acum înainte, în forul nostru, se va regăsi între ai lui, și sper că și noi vom avea bucuria și satisfacția de a asculta cuvântul unui mare cărturar care a păstorit cu cinste generația noastră în România.

Vreau să sper că din Loja ce proiectăm vor răsări și alte inițiative culturale.

Cu urări de sănătate și un afectuos Shalom.

⁶³ Alexandru Șafran (1910 - 2006), doctor în filosofie a Universității din Viena (1934), rabin, teolog, filosof, istoric și scriitor, a fost Șef-rabinul Cultului Mozaic din România între anii 1939-1948, senator în Senatul României (1940), iar după anul 1948 Șef-rabinul comunității evreiești din Geneva. Membru de onoare al Academiei Române.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 23 feb. 1963

Iubite și stimate prietene,

Îți scriu sub puternica impresie ce mi-a lăsat lectura romanului *Meletie Jidovul*. Am revăzut ca într-un vis o lume pe care am cunoscut-o oarecum, într-o succesiune de tablouri surprinzătoare, cu tipuri cum numai la Feuchtwanger le-am văzut atât de bine prinse și caracterizate. Am căutat să recunosc în Negoiu pe Istrate Micescu, de mefistofelică inteligență și caracter, în Meletie pe un avocat din București, Constantin Wortman (regret că în scrisoarea mea anterioară am pomenit de doctorul Ionășescu, fost Fischer, căsătorit cu o româncă-grecoaică, ai cărui copii erau vașnici legionari; nici ca profesionist, nici ca om nu poate fi comparat cu Meletie). Am apreciat mult filozofia vieții, frământările sufletești și tragicul sfârșit al eroului la care și moartea a venit cu ironiile ei. Frumos redată și problemele de conștiință ale Tânărului Kirschen și cele ale lui Brînduș pe patul de suferință. Prezentarea vieții politicianiste în care corupția, aviditatea și intrigăria își dau mâna, pe care filozofia lui Negoiu o justifică și o acceptă ca armă de luptă pentru existență, e făcută cu multă abilitate - o protipendadă și greco-bulgărimea naționalistă și studențimea educată în naționalismul sălbatic, antisemit (care cel puțin pe unul din pristavii ei, pe Iorga, l-a răsplătit după propriile lui

învățături) aşa cum le-am cunoscut și suportat. Mi-a plăcut felul subtil și original de a analiza pe fiecare erou, ca om, după caracterul, educația și mediul în care e format, analiza rațională, fără ură pentru individul abject.

Sentimentul de revoltă ce suscătă această interesantă lectură mi l-a calmat gândul că fanatică tinerime studențească pe care o descrii și care a pornit sub steagul lui Hitler spre stepele Rusiei a fost lichidată la Stalingrad; protipendada și politicienii veroși au fost și ei lichidați fără cruceare de stăpânirea rusească; însăși noțiunea de naționalism „adevărat“, „integral“, „intransigent“ a fost extirpată.

Ca o plăcută coincidență, revăd astăzi în *Jerusalem Post* pe Alina, în postura unei românce sadea, pianistă premiată la Moscova și la Manheim, astăzi soția unui evreu și stabilită în Israel, al cărei concert la Binianei Hauma, cea mai vastă sală din Ierusalim, este anunțat de unul dintre cei mai serioși critici muzicali. O mai revăd pe Alina în persoana unei simpatice mediciniste, fiică de preot român, soția unui simpatic medic evreu, lucrând amândoi la Hadassah; fiul lor, un adorabil copil de 11 ani, „avalează“ pe Jules Verne, în ebraică, deși nu sunt decât de trei ani în Israel. Ca să vezi și să reflectezi asupra fenomenului *mutatio rerum!*

Am admirat și stilul de intelectual, firește, fără pathos, atât de comunicativ omului care respectă cultura, înnobilată de inspirație și gândire.

Terminând astăzi lectura romanului nu m-am putut abține de a împărtăși impresiile mele și dlui Birman și

doamnelor Loebel cu care m-am văzut. M-au rugat să le dau și lor manuscrisul și știind câtă grijă au pentru o carte împrumutată, mai ales pentru un manuscris, am promis că le voi satisface dorința; vor fi desigur singurii cărora le voi încredința manuscrisul, pe care-l voi păstra cu deosebită grijă, în așteptarea momentului prielnic când tiparul îl va face accesibil mulțimii de cititori.

Cu urări de sănătate și voie bună, și cu un călduros Shalom, rămân al Dtale.

96.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 26.II.63

Dragă prietene,

Regret că rândurile mele anterioare au avut darul de a te încrăpăta... Cu atât mai mult mă bucur că cele de astăzi te vor însenina, aducându-ți dinspre partea sănătății mele vești reconfortante atât pentru mine, cât și pentru bunii mei prieteni. Mă simt din nou bine și am intrat cu toate funcțiunile, să sperăm, în normal.

Răspunsul dtale, neîntârziat, mi-a făcut mare plăcere, atât ca conținut, cât și, ca să mă exprim mai bine, ca atmosferă. Căci respiră prin ea o preocupare generală, la sute de kilometri depărtare de nimicurile și necazurile zilnice... Am luat la cunoștință vizita făcută Bibliotecii noastre naționale în căutarea

poemului lui Jehuda ben Halevy și a găsirii *Spinilor*. Nu poate decât să-mi pară sincer rău că n-a fost cu putință să te însوțesc. Eu însă nu am scris nici o prefată nici *Spinilor*, nici poemului în chestie. Am scris o singură prefată volumașului nostru *Cartea băiatului meu*. O alta, la *Frontul roșu*, sonete postume, a fost scrisă de Relgis.

Mi-au făcut de asemenei plăcere vorbele bune ce găsești a le spune despre fragmentul poemului meu *Abisay*.

Cât privește pe *Meletie*, am aflat pozitiv că a fost expediat recomandat și pe calea apei. Pe această cale, ca și pe cea a solului, întârzierea e fapt comun și obișnuit. Nu pierd deci răbdarea și aştept să îți se înfățișeze în curând în cea mai bună formă.

Că ai fost însărcinat de către Jean Cohen cu organizarea la Ierusalim a unei Loji B'nai Brith nu mă mir. Ești singurul capabil să faci, prevăd însă că vei întâmpina greutăți atât personale cât și... politice (oricât, B'nai Brith-ul exclude politica). Eu, din parte-mi, îți doresc succes.

De domnul Birman îmi pare rău că suferă. Aceasta pare a fi prețul unei vieți lungi. Trebuie să plătești. Predă-i, rogu-te, caldul meu salut. Vreau să sper că răspunsul dtale va aduce și apariția revistei proiectate de dr. Th. Loewenstein. Numai girul numelui său și este de prevăzut o foaie de cultură serioasă.

Închei, cu toată prietenia.

Enric Furtună

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 8.IV.63

Iubite prietene,

Multe mulțumiri pentru osteneala de a fi citit până la capăt voluminosul manuscris al romanului meu. Mulțumiri, firește, și pentru buna părere ce ți-ai făcut despre acesta și pentru critica cu discernământ aplicată diverselor aspecte ale sale. O asemenea judecată a unui om competent și de bun simț literar mă scutește în parte de regretul de a nu fi reușit, într-o viață de om, și asta lungă, să-mi văd lucrarea tipărită. Nu-mi rămâne decât resemnarea filosofică ca pragmatic și filosofia resemnării ca ideologie. Cândva, după ce voi fi plătit tribut neîmplinirii, când de mult nu voi mai fi, se va găsi poate cel care să-l scoată la lumină (alături de o activitate poetică nu de disprețuit).

Meletie al meu a zburat peste întinderea a trei continente: Europa, America de Nord, Asia... Ba și peste o bună parte din America de Sud... Acum, de curând, am primit o scrisoare de la Relgis, prin care aflu că deși mort între timp, Meletie totuși trăiește. Referindu-se la eseul lui Relgis, „Meletie Jidovul sau veșnica reîntoarcere“, S. Bickel a luat cunoștință de el și-a dat publicității un articol pe două coloane, în *Der Tag*, ce apare la N.Y., sub titlul „Meletie der Jid“, în care arată că atât eroul cât și personagiile secundare trăiesc... Îi voi scrie, firește,

lui S.B., rugându-l să-mi trimită jurnalul sau tăietura cu cele două coloane.

Foarte interesante de asemenea și observațiile dtale asupra schimbării și răsturnării totale ale unor aspecte din viața israeliană.

Nu mă supăr deloc că l-am făcut și pe Birman părtaș la lectura romanului, cred însă că-i va fi greu să urmărească șirurile dese. Aștept cu nerăbdare părerea sa dictată de înțelepciunea vârstei și experiența multiplă a vieții.

Uitai să precizez că Relgis mă sfătuiește să-i trimit lui S.B. manuscrisul romanului, deci iar la N.Y.! Ceea ce nu mai pot face. El crede că ar fi nimerit, cum cred și eu, să apară întâi în engleză. Moartea lui Leon Feraru a pus capăt și acestei speranțe. Aș fi totuși bucuros și complet satisfăcut să apară în limba în care a fost scris!

Îți strâng mâinile cu caldă prietenie și rămân al dtale,
Enric Furtună

98.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 28 iulie 1963

Iubite și stimate prietene,

Răspund cam târziu ultimei scrisori ce mi-ai trimis. Am citit și scrisoarea trimisă dlui Birman, care se bucură mult de atențunea dtale.

Am fost mult ocupat cu înființarea unei Loji în Ierusalim (pe numele Colonelului David Marcus, fost sfetnic al lui Roosevelt la Yalta, al lui Truman la Potsdam, fost comandant al Ierusalimului asediat, în războiul liberării, unde a căzut într-un post avansat - și, ce-i mai interesant pentru noi, dintr-o familie de evrei americani originară din Iași). Am trebuit să fac multe eforturi pentru închegarea acestei Loji B'nei Brith, recunoscută deocamdată în principiu de forul superior al Ordinului B'nei Brith din Israel, și sper să-o duc la capăt. E posibil ca din sâmul acestei Loji să pornească unele acțiuni mai serioase, îndeosebi culturale, și te voi ține la curent cu acțiunile ce vom întreprinde îndată ce va fi consfințită.

Aflu vestea îmbucurătoare că Șaraga a reușit să-l convingă pe deputatul Itzhak Korn, șeful Olei Romania, să elibereze o sumă pentru publicarea poemului dtale *Abisag* și l-am felicitat pe amicul nostru comun pentru acest început bun în publicistica română în Israel. Am căutat să-l conving să intervină pentru o sumă mai importantă în vederea publicării romanului *Meletie Jidovul*, dar nu s-a mai putut face mai mult.

Într-o scrisoare semnată Yehuda Ariel (sau Ahiel), un prieten al dtale, sunt rugat, în numele dtale, să-i pun la dispoziție pentru lectură textul romanului *Meletie Jidovul*. Bineînțeles că am ezitat să-o fac. Mă simt prea răspunzător de textul ce mi-ai trimis și, după călătoriile în „cele trei continente” n-aș vrea să-l pun iar pe drumuri înainte de tipărire. Am ținut în orice caz să te informez de această cerință a dului Ariel care ți-

e prieten și pe care nu am vrut să-l „froasez“ cu un refuz propriu zis.

Nimic deosebit la noi. În ultimul timp m-am decis să public câte ceva în publicațiile românești, mai mult în vederea cultivării atenției cititorilor de limba română pentru volumul de amintiri (amintiri publicate în ziarele franceze și engleze din Israel) pe care aş vrea să-l public cândva.

Cu urări de bună sănătate și cu un călduros Șalom.

Henry Marcus

Jerusalem, Talbieh

99.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 11.VIII.63

Iubite prietene,

Ca totdeauna, și de astă dată, scrisoarea dtale mi-a făcut plăcere prin interesantele comunicări culturale ce conține: o Lojă B'nei Brith, despre înființarea căreia îmi vorbești, era sortită parcă să s enumerească Loja Dr. Niemirower? Nu? Între timp am aflat că o lojă cu acest nume există pe la voi mai demult. Se va numi deci Loja Colonel Marcus, după acel Marcus originar din Iași și fost sfătuitor al lui Roosevelt? Eu mă bucur și pentru faptul că-ți va purta numele.

Cu *Abisag*, da, aşa pare, că în curând va vedea lumina tiparului. Nu mai știu dacă ai citit cândva acest poem. Căci prin

1945-46 când mă aflam în Palestina, poemul avea de mult forma definitivă. Cu el s-a putut ajunge la un rezultat pozitiv. Nu tot aşa va fi cu *Meletie Jidovul*. Poemul nu însumă nici una sută pagini. Romanul însă reclamă peste patru sute! Cred că, spre a-i se face atmosferă, ar trebui publicat în prealabil fragmentar, prin reviste și ziară.

Că l-am refuzat, în mod civilizat, pe Yehuda Ariel (fost Leibus Gold), îmi pare fără. E un băiat, cum se zice, de aur. În publicistica evreiască (sionistă) a fost un as! El a fost trupul și sufletul Hatikvei! E un om de nobil caracter și de înaltă intelectualitate.

Cum țin să vă împlinesc dorința, te rog să-i încredințezi manuscrisul. Răspund eu de el.

În aşteptarea cărții dătale de amintiri, fără îndoială interesantă, sunt al dătale doritor de pace, Enric Furtună.

100.

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 29 octombrie 1963

Iubite și stimate prietene,

D. Dan Mayersohn mi-a făcut surpriza de a-mi trimite poemul dramatic *Abisag*, de a cărui apariție știam demult, dar care nu se găsea în nici o libărie din Ierusalim. M-a întrebat și d. Birman unde ar putea să cumpere cartea. Am citit-o într-o seară și

m-a delectat și tratarea delicatului subiect din Biblie și forma literară desăvârșită, cu multe surpize de rimă cum rar am întâlnit.

Legendele biblice, redate în câte-o pagină, de multe ori în câteva rânduri, au tentat pe mulți scriitori mari. Feuchtwanger, cu bogata lui cultură istorică, cu splendida lui imaginație, a scris în ultimii ani ai vieții lui un roman despre Yeftah; l-am citit și am admirat efortul lui extraordinar de a da viață unei epoci atât de depărtate, atât de vagă în trecutul nostru, și a înfățișa pe eroul biblic în cadrul unei realități acceptabile. Mi-am reamintit apoi de romanul care a făcut de asemenea vâlvă, acum câțiva ani, *My Glorious Brother*, o epopee a Hasmoneilor, o prezentare dramatică, realistă, a eroilor noștri naționali, care captiva pe cititor.

Am început de aceea cu oarecare teamă lectura poemului *Abisag*, subiectul biblic care te-a ispitit și forma versului clasic, rimat, în care te-ai încumetat să-l dezvolti. Dar pe măsură ce continuam lectura, creștea și interesul și satisfacția mea. Nu o dată am revenit asupra unora din frumoasele și înțeleptele gândiri și, mărturisesc, nu o dată am simțit lipsa unui bun dicționar român-român pentru cuvinte pe care întâia oară le-am întâlnit în cariera mea de publicist. A fost o faptă bună tipărirea acestui poem și mă mir că nu văd o publicitate oarecare în presa noastră de limba română în jurul acestei plachete (Pentru broșura lui Relgis au apărut timp de săptămâni și în prima pagină a ziarului *V.N. reclame stridente*). Dar lecturile bune se recomandă de la cititor la cititor, mai încet, poate, dar mai sigur decât cele ieftine. Poemul *Abisag* va

trece de la mine la familia dlui Birman, care nu odată m-a întrebat de el, fiind anunțat printr-o mică informație a ziarului românesc de vineri, când îl cumpăra (ziarul). I-am mulțumit dlui Dr. Mayersohn și i-am amintit și lui că posed textul romanului *Meletie Jidovul*, care așteaptă un prilej fericit ca cel al poemului *Abisag*.

Suntem aici în frigurile pregătirilor pentru consfințirea, cu oarecare pompă, a Lojii „Colonel David Marcus“ din Ierusalim. Am fixat data de 14 noiembrie și vreau să sper că o vom trece cu cinstă.

Odată cu felicitările mele, cele mai calde urări de sănătate și voie bună.

101.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 11.XI.63

Dragă prietene,

Bucuros că ți-a parvenit volumașul meu, vreau să-ți spun că doctorul Mayersohn a făcut-o din îndemnul meu, care am indicat un număr de persoane cărora să se trimită. Mă bucur foarte mult că poemul ți-a plăcut. Am muncit la el serios, punându-mi-se în cale dificultăți de ordin moral. Subiectul se și pretează la o tratare ușuratică... Un pas greșit și luncă în trepidare, fără să se mai poată ridica.

Îmi pare rău că ai întâmpinat greutăți lexice. Dicționarul român-român, „magnum et magnificent”, început de Hașdeu, a luat de mult sfârșit sub regimul actual. Sunt vreo 4 volume... voluminoase.

Că publicitatea e atât de slabă deocamdată nu pricep nici eu. Ea ar fi în folosul editurii. Despre *Abisag*, până acum, după cât știu eu, nu s-au scris decât vreo patru articole. Lipsa volumului din librăriile ierusalemitene o înțeleg și mai puțin.

Relativ la subiectele biblice, cunosc și eu romanele lui Feuchtwanger, Franz Werfel și mai cu seamă minunatul *Joseph und seine Brüder* de Thomas Mann. Tustrei romancieri (după mine cei mai mai romancieri) au creat capodopere: Werfel cu *Höret die Stimme*, Feuchtwanger cu *Der jüdische Krieg* și epoca patriarhilor, vânzarea lui Iosif și miraculoasa ascensiune a acestuia. Modestul meu poem dramatic, care poetizează un episod foarte pământesc al legendarului David, se apleacă smerit înaintea artei desăvârșite a marilor săi înaintași.

Presupun că domnul Birman a luat prin dtă cunoștință de poem și mai vreau să cred că i-a plăcut. Spune-i, rogu-te, că e adesea prezent în cugetul meu și că-i doresc câți mai mulți ani și multă sănătate!

Dtale îți urez noroc și succes la inaugurarea frateștii asociații „Colonel David Marcus” și-ți urez Șalom!

Enric Furtună

102.

Dan Mayersohn către Henry Marcus

18.11.1963

carte poștală

Dlui Marcus

Hovevei Sion 12

Ierusalim

Stimate Domnule Marcus,

Am primit romanul. Voi face toate eforturile pentru a găsi un Mecena sau mai mulți. Pentru *Abisag* mi s-a cerut 500 lire. Mă tem că aici va fi vorba de câteva luni.

Oricum, vă voi ține la curent cu demersurile, îndată ce voi avea cât de cât un rezultat.

Cu mulțumiri,

Dan Mayersohn⁶⁴

103

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 12 mai 1964

Iubite și stimate prietene,

Îmi vine foarte greu să mă scuz de neglijarea corespondenței noastre și contez pe bunătatea și proverbiala

⁶⁴ Dan Mayersohn a fost medic evreu român, emigrat în Israel.

dtale delicate. Drul Dan Mayersohn a ținut mult să citească manuscrisul *Meletie Jidovul* și s-a făcut „forte” să găsească un editor rugându-mă să nu-ți comunic nimic până nu va reuși. Din păcate, după multe încercări, a fost nevoie să-mi retrimită manuscrisul. Loja noastră „Colonel David Marcus” din Ierusalim are și ea valeități de editură, dar suntem încă puțini și nimici dintre noi om de afaceri ca să întreprindem ceva cu propriile noastre forțe pentru numerosul public cititor de limba română.

Ți-am citit traducerea „Hanale”-i. Nu demult, la Radio Kol Israel, un distins cranic muzical a vorbit despre melodia „Hanale” și a cântat-o în ebraică, în idîș și în rusește, fără să se poată pronunța dacă originea melodiei este idîș sau rusă. Dar cuvintele și melodia în idîș mi-au mers la inimă și nu odată am vrut să cer să se repete această melodie. Nu am prins decât puține cuvinte din idîș, și iată traducerea dtale care vine să-mi satisfacă nostalgia frumosului cântec auzit la Radio. Să fii sănătos și să ne dai cât mai multe surpize de felul acesta!

Loja noastră a avut o serie de conferințe între care una despre „Concepția iudaică în opera lui Ronetti Roman”, pe care am dezvoltat-o eu, iar avocatul Moshe Berca, Dr. Loebel (ginerele lui Birman), Sabetay luând cuvântul au discutat și ei subiectul din diferite puncte de vedere. Numele lui Ronetti Roman e pomenit din când în când cu ostilitate de „publiciștii” de la noi care văd în el un asimilat. Am căutat să relev că nu Manasse a dispărut, ci lumea așa zisă progresivă, civilizată, luminată, protipendata și naționalismul dominant de ieri,

asimilismul și afacerismul evreiesc; că singurul om care reprezintă o concepție, vechea concepție iudaică, cu declinurile și înălțimile ei în cursul mileniilor, în Israel și în Diaspora, Manasse, supraviețuiește lumii care vedea în el un trecut mort, o ultimă zvâcnire a judaismului; că din vechiul trunchi al judaismului reprezentat cu atâtă vigoare de Manasse răsar, ca din anticii măslini păstrați în Ierusalim, ramuri noi pline de viață nouă; că Ronetti Roman care urmărea împăciuire cu lumea în care trăiam nu s-a sfiiț să aducă, pe tărâmul literaturii și pe scena teatrului românesc, minunata figură a lui Manasse; că a putut pune în gura lui Manasse acele teribile tirade: „Două mii de ani de carne evreiască...”, fără a-și putea închipui că o cultură ca cea germană, pe care și el și prietenii lui Eminescu și Caragiale o priveau ca o culme a civilizației moderne, va justifica peste cincizeci de ani, și încă cum!, temerile eroului său. Arătam că lumea lui Manasse reapare în plină vigoare, în Statul nostru, și în viața evreiască în general. În forul său intim, Ronetti Roman a rămas evreul cultivat în tinerețe în *Tora*, și că lupta lui „la marginea a două lumi” pe care voia să le unească în iubire nu o dată l-a deceptiōnat în viață. Cam aceasta era tema mea. Un public restrâns, dar select, asculta cu atenția încordată discuția.

Am impresia că din punctul de vedere cultural Loja noastră se menține bine. Este, în orice caz, bine văzută de celelalte loji ebraice.

Cu bine și sănătate.

P.S. Dl. Birman e suferind de câteva zile și mă roagă dacă-ți scriu să-ți transmit din partea sa salutări afectuoase și un gând bun.

104.

Enric Furtună către Henry Marcus

Sao Paulo, 14.VII.64

Dragă prietene,

Să fie vreo trei săptămâni de când am avut plăcerea deosebită a-ți citi slovele așternute în ziua de 12 mai a.c. Dar vina întârzierii noastre corespondențiale nu e numai a dtale, ea este și a mea care aștept dispoziții sufletești sau trupești anumite. Nu ajung nepedepsit la vârsta de 83 de ani! De astă dată mă grăbesc însă să-ți răspund, deși cu o mică întâzire, din pricina unei colite vechi postoperatorii (din anul 1948!), care, pe cât înaintez în ani, cu atât mai mult mă săcâie! Apoi, nici ochii nu prea mă îmbie la scris! Au obosit!

Scrisul dtale mă reconectează mult; el mi-aduce, în afara unei simțiri delicate de prieten statornic, totdeauna vești interesante și utile.

Din scrisul dtale din urmă am aflat de insuccesul înregistrat de dr. Dan Mayersohn cu romanul meu *Meletie Jidovul*. Nimeni nu vrea să se încarce cu o afacere riscantă. Și totuși, iată doi idealisti: Lascăr Șaraga și Israel Barchoi, care au bunul gând ca pe propriul lor risc să editeze celelalte două

poeme dramatice ale trilogiei mele, cu o seamă de poezii, într-un singur volum. E un proiect al lor, desigur cu gând de câștig! Eu, totuși, rămân la ideea mea că un roman sperie mai puțin pe cititor decât versuri și că *Meletie Jidovul*, în special, are șansă de reușită, considerând numărul ieșenilor cărturari transplantăți în Israel și în bună parte cunoscători ai atmosferei ieșene și a oamenilor (creștini și evrei) Iașului!

M-am bucurat și de faptul că talentul dtale organizatoric a reușit a pune pe picioare „Loja Col. Marcus” și care a și început a fi activă. Ati și dezbatut în ea chestia „Manasse”, reluând astfel vechile procese literare sau sociale ale B'nei Brith-ului! Dezbaterea voastră pare a fi fost foarte interesantă și plină de miez - țin minte un proces literar despre *Jud Süß* a lui Feuchtwanger și-n special pe minunatul lui apărător care a fost nepotul lui Komarovski, Jean Cohen, actual deputat, mi se pare. Mă gândesc că dacă *Meletie Jidovul* ar fi publicat și el ar putea fi subiect de „proces literar”.

Și m-am mai bucurat de ceea ce-mi scrii despre cântecul „Hanale”. Textul după care am tradus este al poetului Berl Șnabl, poet idioșist. Nu știu să fie nici ca text nici ca melodie din altă sursă decât moldovenească!

Vreau să sper că te simți bine și să te rog să-i exprimi lui S. Birman toate urările mele de bine.

Al dtale cu caldă prietenie,

Enric Furtună

Henry Marcus către Enric Furtună

Ierusalim, 1 octombrie 1964

Iubite și mult stimate prietene,

Cu prilejul sărbătorilor noastre de toamnă, deosebit de impresionante aici în Israel, îți doresc multă sănătate și aceeași eternă tinerețe spirituală în care ai trăit în tot trecutul vieții dumitale. Citesc cu placere ceea ce se publică sub semnătura dumitale sau în legătură cu activitatea dumitale în epoca de cultivare a idealului nostru național, împlinit acum sub ochii noștri, și desmint cu energie „Regretul” că

„Nu voi avea măcar o pietricică

De mine pusă jos la temelie“.

La temelia acestui ideal și acestei mișcări sufletești care au generat energiile creatoare ale Statului Israel, aşa cum ne e dat nouă să-l vedem astăzi, pietre mari și frumos cizelate vor reaminti istoricului onest numele de Enric Furtună. Frumoasele apartamente confortabile și chiar luxoase pe care noii olimi le găsesc gata pregătite; posturile bine plătite care așteaptă pe profesioniști, specialiști și chiar oameni necalificați, așezămintele moderne, nu terenuri stâncoase, șerpi și alte lighioane cum au cunoscut pionierii; toate aceste realizări ce ni se par atât de firești și la temelia lor munca grea și devotată și o credință cultivată de suflete de elită și de avânt între care figurezi cu cinste.

Primesc din când în când scrisori de la drul Halevy care a reușit în sfârșit să iasă din R.P.R. E stabilit la Paris, unde i s-a dat o catedră la seminarul rabinic local. Se interesează mult de Israel și ar fi și omul cel mai indicat să ia asupra-și imensul material istoric adunat la Yad Vashem, în ceea ce privește evreii din România; ar fi și un conducător spiritual al celor aproape 200.000 de imigranți din R.P.R. - singura comunitate care e lipsită de conducători demni de acest nume. Dar sunt prudent în sfaturile mele, deoarece boala politicianismului și arivismului a afectat și comunitatea noastră, iar cei capabili și calificați stau în umbră. Mijloacele de publicitate sunt în mâna unor necunoscuți, obscuri mânuitori de condei, față de care talentul și capacitatea trebuie să se plece. (Apropo, știi că „Fany Hill“ a și fost tradus și publicat, în românește, în Israel? Îți dau această veste ca să nu mă bănuiești că sunt un critic neîndurat și că văd lucrurile, în ceea ce privește publicistica de expresie română, într-o lumină prea sumbră).

În schimb, în lumea artei, a picturii, a muzicii, în teatrul ebraic, nume de evrei români ne fac deosebită cinste și sunt relevate în presa ebraică, engleză sau franceză din Israel și chiar din străinătate, ca elemente de mare valoare.

Închei repetând urarea mea de sănătate bună și la mulți ani, cu adaoșul urării din partea dlui Birman, care se interesează totdeauna de dta.

Shalom. Henry Marcus

Jerusalem (Israel), 12 Hovevei-Sion

Lista scrisorilor

1. Enric Furtună către Henry Marcus, Ierusalim, 9.3.46
2. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 12.3.47
3. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 13 iunie 1947
4. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 3 sept. 1947
5. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 9 noiembrie 1947
6. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 7 ianuarie 1948
7. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 11 mai 1948
8. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 10.VII.49
9. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 27 sept. 1949
10. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 26 nov. 49
11. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 27 martie 1950
12. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 13 mai 1950
13. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 22 iunie 1950
14. Enric Furtună către Henry Marcus, Mangalia, 21.VIII.1950
15. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 18 febr. 1951
16. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 7 aprilie 1951
17. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 5 mai 1951
18. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 12.XI.1953
19. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 25.I.1954
20. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 14 mai 1954
21. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 4 sept. 1954
22. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 20 sept. 1954
23. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 23 noiembrie 1954
24. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 12 decembrie 1954
25. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 24 februarie 1955
26. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 26 martie 1955

27. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 10 mai 1955
28. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 14 iunie 1955
29. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 5 martie 1956
30. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 19 martie 1956
31. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 30 aprilie 1956
32. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 22 mai 1956
33. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 5 iulie 1956
34. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 17 iulie 1956
35. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 11 septembrie 1956
36. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 25 sept. 1956
37. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 6 decembrie 1956
38. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 26 decembrie 1956
39. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 5 febr. 1957
40. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 17 februarie 1957
41. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 1 aprilie 1957
42. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 7 mai 1957
43. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 25.VI.1957
44. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 11 iulie 1957
45. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 1 sept. 1957
46. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 1 oct. 1957
47. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 5 nov. 1957
48. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 25 nov. 1957
49. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 28 martie 1958
50. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 21.4.58
51. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 4 iunie 1958
52. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 3 august 1958
53. Enric Furtună către Henry Marcus, Bucureşti, 8.IX.58
54. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 22 sept. 1958
55. Enric Furtună către Henry Marcus, Viena, 5.XII.1958
56. Shlomo Leibovici către Henry Marcus, Ierusalim, 9 decembrie 1958

57. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 29 ianuarie 1959
58. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 16 februarie 1959
59. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 27.II.59
60. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 3.IV.59
61. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 14 aprilie 1959
62. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 28.IV.59
63. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 10 mai 1959
64. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 30.V.59
65. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 18 aug. 1959
66. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 31.VIII.59
67. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 7.III.960
68. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 17 martie 1960
69. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 4 aprilie 1960
70. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 23 mai 1960
71. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 15.VI.1960
72. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 19 oct. 1960
73. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 4 noiembrie 60
74. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 22 ian. 1961
75. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 10 iunie 1961
76. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo 22.VI.61, seara /
23.VI.61, dimineața
77. Enric Furtună către Henry Marcus, 24.VI.61 Sao Paulo
78. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 4 iulie 1961
79. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 2 august 1961
80. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 23 oct. 1961
81. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 15.XI.61
82. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 28.I.62
83. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 5 iunie 1962
84. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 26.VI.62
85. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 15 august 1962

86. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 29.VIII.62
87. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 16 septembrie 1962
88. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 27.IX.62
89. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 23.X.62
90. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 14 nov. 1962
91. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 29.XI.62
92. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 30 decembrie 1962
93. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 10 februarie 1963
94. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 19 Feb. 1963
95. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 23 feb. 1963
96. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 26.II.63
97. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 8.IV.63
98. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 28 iulie 1963
99. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 11.VIII.63
100. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 29 octombrie 1963
101. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 11.XI.63
102. Dan Mayersohn către Henry Marcus, 18.11.1963
103. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 12 mai 1964
104. Enric Furtună către Henry Marcus, Sao Paulo, 14.VII.64
105. Henry Marcus către Enric Furtună, Ierusalim, 1 octombrie 1964

Completări bibliografice

Corespondență și / sau alte manuscrise din arhivele israeliene, în directă legătură sau în completarea volumului de față, disponibile on line:

2018, Note în procesul de epurare a filosofului Iosif Brucăr. Transcriere și Notă introductivă de Mihaela Gligor, **E-Book**. Presa Universitară Clujeană, 2018, 258 pp., ISBN: 978-606-37-0460-4.
<http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/2299.pdf>

2018, „Iosif Brucăr. Planul *Ethica Repetita*, Transcriere, editare, note și introducere de Mihaela Gligor”, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Seria Humanistica*, vol. XVI, 2018, pp. 263-298, București, Editura Academiei Române.

http://www.humanistica.ro/anuare/2018/Continut/Humanistica%202018_RESTITUIRI_Iosif%20Brucar.pdf

2017, „Iosif Brucăr. Corespondență (1957-1959). Către Th. L. Löwenstein. 13 scrisori inedite. Transcriere, editare, note și introducere de Mihaela Gligor”, *Revista de filosofie*, Tomul LXIV, nr. 6, 2017, pp. 835-858, București, Editura Academiei Române.

[http://www.institutdefilosofie.ro/e107_files/downloads/Revista%20de%20filosofie/2017/Rev.%20filos.,%20LXIV,%206,%202017/IOSIF%20BRUCAR,%20Corespondenta%20\(1957%E2%80%931959\).pdf](http://www.institutdefilosofie.ro/e107_files/downloads/Revista%20de%20filosofie/2017/Rev.%20filos.,%20LXIV,%206,%202017/IOSIF%20BRUCAR,%20Corespondenta%20(1957%E2%80%931959).pdf)

2017, „Horia Carp. Comunitatea (1936)”, Rubrica *Restituirii*, material editat și cu o introducere de Mihaela Gligor, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Seria Humanistica*, XV, pp. 433-442, București, Editura Academiei Române.

<http://www.humanistica.ro/anuare/2017/Continut/Humanistica%202017-21%20Restituirii%20Carp.pdf>

2016, „Arhitectura memoriei. Emanuel Arnet și corespondenții săi”, Rubrica *Restituirii*, material editat și cu o introducere de Mihaela Gligor, *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Seria Humanistica*, XIV, pp. 385-422, București, Editura Academiei Române.

http://www.humanistica.ro/anuare/2016/Continut/ARNET_Humanistica%202016.pdf

2013, *Intelectuali evrei și presa exilului românesc*, Editori: Mihaela Gligor și Miriam Caloianu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 472 p., ISBN: 978-973-595-617-2 [E-book, 2014, ISBN: 8-973-595-738-4].

<http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/1672.pdf>

2012, *Theodor Lavi în corespondență*. Editori: Mihaela Gligor și Miriam Caloianu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 500 p., ISBN: 978-973-595-477-2 [E-book, 2014, ISBN: 978-973-595-737-7].

<http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/1673.pdf>

Cuprins

Introducere	5
Corespondența	
Enric Furtună - Henry Marcus	9
Lista scrisorilor	263
Completări bibliografice	267
Cuprins	269

Mihaela Gligor este cercetător științific II la Departamentul de Cercetări Socio-Umane al Institutului de Istorie „George Barițiu“ din Cluj-Napoca.

Prezentul volum a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare „Elite politice și culturale în România interbelică (2016-2019)“, coordonat de Mihaela Gligor și derulat prin Departamentul de Cercetări Socio-Umane al Institutului de Istorie „George Barițiu“, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca.

„Opera de valoare, chiar îngropată adânc, odată și odată va fi scoasă la lumina zilei. Iar dacă e lipsită de valoare, nimeni nu va fi care să o bage în seamă, oricât s-ar lăfăi în lumina soarelui. Și astfel reușesc să mă depersonalizez și să-mi consider opera cu indiferența celui care n-o cunoaște. Mă înstrăinez de ea și cu atât mai mult mă cufund în lectura consolatoare a operelor de valoare universală“ (Enric Furtună, 1959).

ISBN 978-606-37-0769-8